

Vakıflarda Eğitim Hizmetleri ve Vakıf Öğrenci Yurtları

İbrahim ATEŞ

Selçuklu ve Osmanlı döneminde; medrese, mekteb ve kütüphane gibi eğitim kurumlarının yapım, bakım ve onarımını üstlenen Vakıflar; Cumhuriyet döneminde de eğitim hizmetleri Millî Eğitim Bakanlığına devredilmiş olmasına rağmen, eğitimi destekleyici hizmetleri, gelirlerinin elverdiği oranda yürütmektedir. Vakıf öğrenci yurtları sürdürülen eğitim hizmetlerinden sadece biridir.

emlinde Allah rızası, hayır duygusu ve insanlık sevgisi yatan Vakıflar, hayırsız ver atalarımızın vicdanlarından birer iyilik, güzellik ve şefkat âbidesi halinde doğmuş, yükselmiş ve günümüze kadar milletimize bir çok sahada verimli hizmetlerde bulunmuştur.

İnsanlığın refah ve saadeti, hayat seviyesinin yükselmesi, ülkenin korunması ve gelişmesi için akla gelen her konuda hizmeti gaye edinen Vakıflar, özellikle hayrî, sosyal ve kültürel konularda sayılamayacak kadar hizmet yapmışlar; bu hizmetlerin aksatılmadan yürütülmesi için, gelir kaynağı olarak da bir çok gayri menkulleri vakfetmişlerdir. Bunlar içinde, tarlalar, çiftlikler, köyler, ormanlar, bahçeler, zeytinlikler, nehirler, göller, madenler, evler, dükkânlar, hanlar, hamamlar, apartmanlar, çarşılar, mer'alar, su kaynakları gibi çeşitli şeyler bulunmaktadır.

Helâl mallarını ve helâl paralarını seve seve vakfederek Allah rızasını kazanmayı, toplumda yardım, fazilet, sevgi hislerinin gelişmesini amaçlamışlardır. Denebilir ki, yapılmasında insanlar ve toplum için fayda mülhaza edilen herşeyi vakfa konu seçmişler ve onu gerçekleştirmek için, çeşitli vakıflar kurmuşlardır. Öyle ki, "Vakıf yapanlar neler düşündüler?" şeklindeki bir soruya, "Neler düşünmediler ki?" diye yeni bir soru ile cevap vermek yerinde olur, sanırım.

Bugün yurdumuzun her köşesinde görülen ve her biri başlı başına bir tarih olan, âbidelerin pek çoğu, vakıf eserleridir. Mabedler, medrese ve mektepler, su yolları, kemerler, çeşmeler ve sebiller, yol, kaldırım, köprü, aşevi, misafirevi, muvakkithane, rasathane, kütüphane, hastahane vakıfları hemen her yerde bulunan ve görülen vakıflardandır. Diğer taraftan, yurdun bir çok ye-

rinde göze çarpan vakıf iş hanları, işletmeleri, turistik otelleri ve öğrenci yurtları ile en ücre köşelere kadar yaygın olan vakıf gayri menkuller, vakıf kuran atalarımızın güzel buluşunun, derin görüşünün, cömertlik ve hizmet anlayışının ifadesidir.

Kendileri ölseler bile, maksatlarının gömülmesini istemeyen Vâkıflar, belirtilen eser ve gayri menkulleri, vakfiyelerinde öngördükleri sosyal ve hayrî şartların gerçekleşmesi, yükselme ve iyilik özleminin insan ömrünün dar çerçevesinden kurtarılıp sonsuzlaşması için vakfetmişlerdir.

Vakıfların yüzyıllardır olduğu gibi, bugün de yürütmekte olduğu önemli hizmetlerden biri de eğitim hizmetidir. Bu hizmetin ifasında, Vakıfların rolüne az da olsa ışık tutabilmek amacıyla, aşağıdaki hususlara kısaca açıklık getirerek, dün ve bugün vakıf yoluyla yapılan eğitim çalışmalarını dile getirmeğe çalışacağız:

1. Medreseler,
2. Sıbyan mektepleri ve mektebler,
3. Tıp Medreseleri (Darü't-tıb),
4. Darü'l-Hadisler,
5. Darü'l-Kurrâlar,
6. Kütüphaneler,
7. Cumhuriyet Devrinde yapılan Eğitim Hizmetleri.

1. Medreseler:

Vakıfların, medrese yoluyla yaptığı eğitim hizmetlerini ve dolayısıyla Milli Eğitim ve kültürümüze olan katkısını dile getirmek için, medreseler konusunu, aşağıdaki başlıklar altında özet olarak sunmaya gayret edeceğiz:

- a. Medreselerin menşei ve tarihî gelişimi,
- b. Medreselerin Özellikleri,
- c. Vakfiyelerde medreselerin yeri,
- d. Tescilli yapılmış olan bazı vakıf medreseler.

a. Medreselerin menşei ve tarihî gelişimi:

Öğrencilerin ders gördükleri ve ilim öğrendikleri yer anlamına gelen medrese kelimesi, asıl itibarıyla Arapça bir kelime olup, genel olarak "sıbyan mektebi"nin üstünde eğitim ve öğretim yapılan orta ve yüksek öğrenim kurumlarına ad olarak kullanılmıştır. Medreselerin menşei'ni öğrenmek için, kaynak eserlere başvurduğumuzda, önceleri cami, mescid gibi mâbedlerin içinde yapılan öğretim ve eğitimin zamanla mâbedlerin bitişiğinde veya civarında yapılan suffe, son cemaat mahalli ve hücre gibi mâ'bed dışı yerlerde ve mâ'bedlerle bağlantılı olarak yapıldığını ve bu esprî içinde geliştiğini görüyoruz.

Bilindiği gibi, daha Mekke'de iken sahâbeden Erkam'ın evinde Kur'an öğretilmesiyle eğitim ve

öğretim faaliyetine başlayan Hazreti Muhammed, Hicretten iki yıl önce Medine'ye bir Kur'an öğreticisi göndermiş⁽¹⁾, 622'de, Hicretin de ise, ilk iş olarak, burada bir mescid te'sis etmiş ve bunun bir bölümünü eğitim ve öğretim merkezi (Suffe-Zulle) haline getirmiştir. Medine'deki bu eğitim ve öğretim merkezi, bundan sonra te'sis edilen cami içi ve dışı eğitim kurumlarına model olduğu gibi, suffe talebelerinin ibâte ve iâşelerinin zengin müslümanlarca karşılanmasının da Hicret'in ilk yıllarında tesis edilen vakıfların⁽²⁾ doğmasına sebep olduğu anlaşılmaktadır.

Bu tip eğitim ve öğretim kurumlarında öğretimde bulunan "muallim"ler, İslâm'ın ilk devirlerinde ücret almazlar ve hatta ücret almak yadırganırken, sonraları normal karşılanmış ve böylece öğretmenlik bir meslek haline gelmiştir⁽³⁾.

Camilerde başlayan eğitim ve öğretim faaliyetleri, cami dışı kurumlar kurulduktan sonra da devam ettiği gibi, küçük çocukların eğitim ve öğretimi, onların cami ve mescidleri temiz tutamayacakları düşüncesiyle, ilk devirden beri daha çok mâbedlerin dışında yürütülmüştür. Emeviler devrinde ise, çocuklar için müstakil mektebler açılmıştır.

Yetişkinlerin eğitim ve öğretiminin camilerde yürütülmesi, Dört Halife devrinde aynen devam etmiş; ancak, cami dışı eğitim ve öğretim kurumlarının kurulmasından sonra, yüksek öğrenim camilerde ve onların etrafında oluşan medrese, Dârü'l-hadis, Dârü-t-tıb, Dârü'l-kurrâ gibi kurumlarda yürütülmüştür.

İslâm Dünyası'nda medrese teşkilâtının kuruluş ve gelişmesinde en büyük pay şüphesiz, büyük Selçuklu Türklerine aittir. Gerçekten medreselerin geniş anlamda devlet eliyle kurulması, öğretimin karşılıksız olması ve medrese teşkilâtının en küçük ayrıntılarına kadar tesbiti, Selçuklu'ların eseridir. Selçuklu'lar kurdukları medreseleri, hem ilmin gelişmesini sağlamak, hem ilmiye mensublarına maaş bağlayarak, onları devletin yanında tutmak gayesiyle tesis etmişlerdir. Büyük Selçuklu'lardan sonra medrese tesisi bütün İslâm Dünyası'nda gelenek haline gelmiş, teşkilât ve işleyiş bakımından Nizamiyeler örnek alınarak, köylere varıncaya kadar her yerde medreseler açılmıştır.

Gerek yapı ve gerekse teşkilât bakımından Büyük Selçuklu Medreselerini örnek aldıkları anlaşılan Anadolu Selçukluları ile Anadolu'nun

(1) M. Hamîdullah, İslâm Peygamberi (Trc. S. Mutlu-S. Tuğ), İstanbul, 1969.

(2) Fuad Köprülü, Vakıf müessesesi ve Vakıf istihlâhları'nın tarihî ehemmiyeti, Vakıflar Dergisi, S. 1.

(3) S. Parlatır, İslâm'da eğitim ve öğretim, İst. Yük. İslâm Enst. Asistanlık tezi, s. 58.

çeşitli yerinde hâkim olan Türkmen Beyler'i, Anadolu'da daha sonra Osmanlı medreseleri'ne mahreç olacak medreseler tesis etmişlerdir. Bu medreselerin kurucuları, kuruldukları yer ve tarihleri ile eğitim şekli, müfredât programları, öğretmen ve öğrenci durumları ve ders kitapları gibi hususlar, konumuzla ilgili olmadığından, bu hususlara değinmeyip, geniş bilgi edinmek isteyenlere Dr. Cahit Baltacı'nın "XV-XVI. Asırlar'da Osmanlı Medreseleri"⁽⁴⁾ adlı eseriyle, benzeri eser ve makaleleri⁽⁵⁾ tetkik etmelerini önermekle yetineceğiz.

Selçuklular zamanında başlayıp, Osmanlılar zamanında büyük bir hızla gelişen medreselerin sayısı ve çeşitleri, sayılamayacak kadar çoktur. Bu medreselerin büyük bir kısmı, vakıf yoluyla yapılmıştır. Kurulması, korunması, geliştirilmesi, giderlerinin karşılanması gibi yönlerden vakıfların katkısı büyük olmuştur.

Padişahlar, Vâlîde Sultan'lar, Sadr-ı âzamlar, Vezirler, Nâzırlar, Ağalar, Komutan'lar gibi büyük devlet adamları ile çeşitli kademedeki devlet görevlileri'nin ve hayır sever zenginlerin kurmuş oldukları vakıflara ait vakfiyelerin tetkikinde, yaptıkları cami ve mescidlerin yanında medrese, mekteb ve sıbyan mektebi gibi eğitim kurumlarını da binâ ve vakfettikleri görülmektedir. Bunların örnekleri aşağıda (c) şıkında verilecektir.

b. Medreselerin Özellikleri:

Medreseler, genellikle bir dershane ve etrafında yeteri kadar talebe hücrelerinden meydana gelmektedir. Te'sis edenin anlayış ve mâli gücüne göre bunların dışında imaret, kütüphane, hamam vs. ilâve edilmiştir. Müessisi, ister bir devlet büyüğü, ister başka bir şahıs olsun, bu medresenin bir vakfiyesi bulunmakta ve bu vakfiyede medresenin nasıl işleyeceği ve görevlilerinin yevmiyeleri gösterilmektedir.

Önceleri camiler, aynı zamanda medrese olarak kullanılırken, müstakil medreselerin ortaya çıkarmalarıyla "medrese mimârîsi" doğmuştur. Genellikle, camiler etrafında kurulan medrese binaları, iklim şartlarına ve devre hâkim olan mimârî tarzına göre, taştan, tuğladan, kerpiçten veya ahşaptan yapılmışlardır. Bazan, daha önceden başka gayeler için yapılmış olan binalar medrese olarak kullanılmıştır. Ankara'daki Augustus (Ogüst) tapınağı'nın Akmedrese; Ayasofya Kilisesi'ndeki papaz odalarının Zeyrek Medresesi, Zeyrek'deki kilise odalarının Zeyrek Medresesi olarak kullanılmaları gibi. Bununla beraber, bazı cami ve mescidlerin çevrelerine talebe hücreleri ilâve edilerek, dershane olarak kullanıldıkları veya medrese dershanesinin aynı zamanda mescid olarak kullanıldığı da vâkidir.⁽⁶⁾

Öte yandan Emeviler, Abbâsiler, Selçuklular ve Osmanlılar zamanında kurulan eğitim ve öğretim kurumları ile daha önceki devirlerde Önyasya ve hatta Uzak Doğu'da meydana getirilen eğitim ve öğretim müesseseleri arasında bazı yönlerden benzerlik olacağı da gözden irak tutulmamalıdır. Çünkü, bilindiği üzere İslâm, kendinden önce mevcut medeni müesseselerden faydalı ve kendi esaslarına uygun olanları canlandırmayı telkin etmiştir. Bu itibarla, İslâm eğitim ve öğretim kurumları ile İslâm'dan önceki eğitim ve öğretim kurumları arasındaki benzerliklerin aşağıdaki şekilde özetlenmesi mümkündür⁽⁷⁾:

I. Eski çağlarda ve İslâmî devirde eğitim ve öğretim müesseseleri, mâbedler etrafında doğarak gelişmişlerdir.

II. Bu müesseseler, vakfiye ve nizamnamelerle disiplin altına alınmışlardır.

III. Eğitim ve öğretim müesseseleri, gaye ve hizmet sahalarına göre bazı bölüm ve kademelere ayrılmışlardır.

IV. Başlangıçta, bu müesseselerin eğitim ve öğretim kadroları, genellikle din adamlarından teşekkül etmiştir.

V. Öğretim üyeleri tedris karşılığında ücret almışlardır.

VI. Öğretim üyelerinin fikri hürriyetleri, genellikle toplumda egemen olan siyasi düşüncelerin üzerinde tutulmuş ve geniş bir serbestlik içinde öğretim sağlanmıştır.

VII. Öğrencilerin eğitim ve öğretim kurumları yanındaki yurtlarda kalmaları, te'sis edilen imâretten beslenmeleri sağlanmıştır.

VIII. Genellikle eğitim ve öğretim kurumlarında dinî bilgiler yanında, devrin diğer ilimleri de okutulmuştur.

c. Vakfiyelerde medreselerin yeri

Osmanlılar döneminde kurulan vakıflar başta olmak üzere, çeşitli dönem ve tarihlerde kurulan vakıfların çoğunda, eğitim ve öğretim konusuna geniş yer verilmiştir. Medrese, mekteb, sıbyan mektebi ve benzeri eğitim ve öğretim kurumlarının yapımı, bakımı, geliştirilmesi, eğitim ve öğretimin her geçen gün daha geniş sâhaya yayılması, öğretim görevlileri ile, memur, gece bekçisi, kapıcı,

(4) Dr. Cahit Baltacı, "XV-XVI. Asırlarda Osmanlı medreseleri, Teşkilâtı, Tarih, İrfan mat., İst., 1976.

(5) Prof. Dr. Hüseyin Atay, Vakıflar Dergisi, Sayı: 13, s. 171-235, Başbakanlık Basımevi, 1981, Ankara.

(6) Dr. C. Baltacı, XV-XVI. Asırlarda Osmanlı medreseleri, Teşkilâtı, Tarih, s. 25.

(7) a.g.ö., s. 25.

اول پادشاه لیب مدارس عالیہ وظایفنی بو
 منوال اوزرہ ترتیب یوز دیلر که جامع شریفینہ
 بحکایتین واقع اولان مدارس ثمانیہ دن هر
 بری ایچون که اصول از کانی قواعد حکمیہ
 اوزرہ مؤسس و فروع محسنات بنیانی
 موازن ہندسیہ دن مقتبس در بالای
 کتاب جلیلہ سرد و تفصیل اولندوغی
 اوزرہ بتجادہ نشین صدر افادہ اولماغہ استقامت
 ظاہر ببادی و مقدمات عقلیات و نقلیادہ
 نظیری نادر اسباب لیافت مقام تدریسی

RESİM: 1/a

Sultan Mehmet Fatih'e ait 875 H.

Aralık 1470 M. tarihli vakfiyenin 262. sahifesi.

temizlikçi gibi okullarda görevli personelin maaşlarının günün şartlarına göre ödenmesi, öğrencilerin elbise, kitap ve gıda ihtiyaçlarının karşılanması, günümüzdeki öğrenci yurtlarının yerini alan hücre veya yatakhanelerin temini, buralara, yeteri kadar yakacağıın tahsisi, bahar aylarında öğrencilerin şehir dışında mesire yerlerine götürülerek temiz hava almaları ve dinlenmeleri için, hattâ bazı öğrencilere aylık bağlanması gibi özel şartlara, çoğu vakfiyelerde yer verilmiştir. Öyle ki, öğrenci'nin geçim, yurt, kitap sıkıntısına düşmeyecek ve dersten başka bir şey düşünmeyecek şekilde rahat ve sıhhatli bir eğitim görmesi için gerekli herşey düşünülmüş ve bu hizmete yapılacak harcamaları karşılayacak yeterli gelir kaynakları vakfedilmiştir.

Vakıfların, eğitim ve öğretime verdiği önemi ve yakın tarihe kadar, eğitim ve kültür hizmetlerine olan katkısını kanıtlamak için, yukarıda belirtilen hususları içeren bir çok vakfiyelerden, sadece bir kaçının ilgili bölümlerinin orijinali ile okunuşunu ve bugünkü dilde anlaşılacak şekilde sadeleştirilmiş şeklini sunmakla yetineceğiz.

1— Sultan Mehmet Fatih'in Receb 875 H. Aralık 1470 M. tarihli orijinal vakfiyesinin⁽⁸⁾ 262-270 sahifelerinde medrese ile ilgili olan bö-

جامع علوم نافضہ تحصیلنہ صرف عمر عزیز ایلمس
 بز مدرس بارع تعیین اولنہ ناکہ زمہ شریفہ
 مدرسین فخر ببیندن ترک و تعطیلی معتاد اسلا
 کرام اولان ایامک غیردن کل یوم مدرسنہ
 واروب و واف مکارم اینک مدارس عالیہ ترتیب
 ترتیب و تعیین یوز دقلمی مستعدینہ افادہ
 انواع علوم و معارف و افاضہ اصناف حکم و
 لطائف ایلیوب مدرسین مزبورین دن هر بری
 کل یوم مقابلہ بدریندن ربع وقف
 شریفیندن الی لبقہ وظیفہ بہ متصرف اولہ
 زمہ مستعدین دن بر مز دسمید کہ طمع

RESİM: 1/b

Sultan Mehmet Fatih'e ait 875 H.

Aralık 1470 M. tarihli vakfiyenin 263. sahifesi.

lüm, (resim 1/a. b. c. d. e. f. g. h. k) aynen şöyledir:

"Ol pâdişah-ı lebib medâris-i âliye vezâifini bu minval üzere tertib buyurdular ki, câmi-i şeriflerine cenâheyn vâk'ı olan medâris-i semâniyeden her biri için ki usul erkânı kavâid-i hikemiyye üzere müesses ve furi'u muhassenât-ı bünyân'ı mevâzin-i hendesiyyeden muktebestir. Bâlay-ı kitâb-ı celilde serd ve tafsil olunduğu üzere seccâde nişin sadr ifâde olmağa istihkâk'ı zâhir, mebâdi' ve mukaddimât-ı akliyyât ve nakliyyâtta naziri nâdir, esbab-ı liyakat-i makâm-ı tedrisi câmi' ulum-ı nâfia tahsiline sarf-ı ömr-i aziz eylemiş bir müderris-i bâri⁽⁹⁾ ta'yin oluna. Tâ ki zümre-i şerife-i müderrisin-i fihâm beyninde terk ve tâ'dili mu'tad-ı eslâf-ı kiram olan eyyâmın gayrinde küllü yevm medresesine varub vâkıf-ı mekârim âyinin medâris-i âliyelerine tertib ve tâ'yin buyurdıkları müstâiddine ifâde-i envâ-ı ulum ve ma'ârif ve ifâde-i

(8) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde, kasada mahfuz 46 kayıt no'lu Sultan Mehmet Fatih'e ait orijinal vakfiye defteri, s. 262-270.

(9) Belirli bir tahsilden sonra, icâzet, mülâzemet ve berat'la medreselerde ders veren kimselere "müderris" denir.

جدید و فکر سدید و رأی رشیدایله
 اوانی بیننده فرید و تعلیم مختصرات کتبه
 ماهر و تعلم و اکتساب مطولانه قادر
 کمنه اوله هر مدرسه کتبه سند
 معیدی اولوب وظیفه یومیته سی حاصل
 وقف شریفدن بش لجه اوله و هر مدرسه
 ایچون اون بش فکر دانشمند تعیین بوزر دیر
 انلر داخی قابلیت و ذکاسی ظاهر مقاصد
 کتب معتبری فهمة قادر مرادات
 مصنفین کرامه مطالعه ایله واصل مدریس
 مدرسه حضور دن فنون ستی دن مباحثه

RESİM: 1/c

Sultan Mehmet Fatih'e ait 875 H.

Aralık 1470 M. tarihli vakfiyenin 264. sahlifesi.

esnâf-ı hikem ve letâif eyleyüp müderrisin-i mez-
burinden her biri küllü yeum mukabele-i tedrisde
rey'i vakf-ı şeriflerinden elli akçe vazifeye muta-
sarrıf ola. Zümre-i musta'iddinden bir merd-i sa'id
ki tab'ı hadid ve fikr-i sedid ve re'y-i reşid ile
akrânı beyinde ferid, ve ta'limi-i muhtasarat-ı
kütübde mâhir ve teallüm ve iktisâb-ı mutavve-
lâta kâdir kimesne ola. Her müderrisin medrese-
sinde mu'id-i⁽¹⁰⁾ olup vâzife-i yeumiyesi hâsil-ı
vakf-ı şeriften beş akçe ola. Ve her medrese için
onbeş nefer dânişmend⁽¹¹⁾ ta'yin buyurdular,
anlar dahi kabiliyyet ve zekâsı zâhir, makasid-ı
kütüb-i mu'tebereyi fehme kâdir, murâdât-ı mu-
sannifin-i kirâma mütâlâa ile vâsıl, müderris-i med-
rese huzurunda funun-u şettadan mübâhese ve
muhababaya kabıl talib-i ilimler olub eyyam-ı
derste huzur-u müderrise muntazır ve medâriste
müdâresesi mu'tad olan ulum-u mühimmede
mâhir olmağ ile meclis-i derse hâzır olub, her biri
külle yeum vakf-ı şerifelerinden ikişer akçe vâ-
zîfeden mecmuu her gün başına otuz akçe, va-
zifeye mu'tasarrıf olalar. Ve her medrese-i şerife
 için bir bevâb ta'yin buyurdular ki, medrese-i

و مخاطبه به قابل طالب علملر اولوب ایام درسده
 حضور مدرسه منتظر و مدارشد مدرسه
 معتاد اولان علوم مهمه ده ماهر اولماغله
 مجلس درسده حاضر اولوب هر بری کل یوفر
 وقف شریفلر دن ایکیش لجه وظیفه دن
 مجموعی هر کون باشنده او توز لجه وظیفه
 متصرف اوله لر و هر مدرسه شریفه ایچون
 بر بواب تعیین بوزر دیر لکه مدرسه زاهر
 و دارالتدریس بیگانه فاخره نک ابواب
 و مناظرینی وقت و زمان و هنکام و اوکالی
 ایچوب قیایوب روز و شب خدمتند فایم

RESİM: 1/d

Sultan Mehmet Fatih'e ait 875 H.

Aralık 1470 M. tarihli vakfiyenin 265. sahlifesi.

zâhir ve Dârü't-tedrisi yegâne-i fâhirenin evbâb
ve menâzurını vakt-u zaman-u hengâm-u evânı ile
açıb kapayub, ruz-ü şeb hizmetinde kaaim ve
halka-i dür gibi bâb-ı medreseye nâzar-ı dâim
olub, seccâde-i müderrisi neşr-ü telifik ve ilâ âhi-
ri'd-ders hâzır-ı meclis-i pür nur-u tetkik ve tahkik
olmağla dünya ve âhirette mazhar-i nur-i tefîk
ola. Ve iki kimesne hâdim ve ferrâş-i medrese
olub, medrese ve harem-i medrese ve kenifin
temyiz ve tanzifinde taksirden tehâşi eyleyüp
taraf-ı vakf-ı şeriflerinden riayete istihkakı zâhir
ve fâşi olmağla vakf-ı şeriflerinden külle yeum,
iki akçeden, altı akçe vazifeye mutasarrıf ola. Ve
medresenin hâsir ve kandil ve zeyt ve fitili levâ-
zımına külle yeum ikişer akçe ta yin buyurdular.

(10) Müzâkereci, müderris'in derslerini tekrarlayıp izâh eden ve müderris yardımcısı demek olup, bugünkü anlamıyla asistan'ın karşılığıdır. (Bkz. Ali Himmet Berki, vakfa dair yazılan eserlerle vakfiye ve benzeri vesikâlarda geçen istilâh ve Tabirler, Ank. 1966, s. 38).

(11) Dânişmeno, Farsça âlim ve âkil' mânâsını ifade eden bir kelime olup, taiebe mânâsında kullanılmakta ise de, ekseriyetle yüksek seviyelerdeki medrese talebelerine denilir. (Bkz. Dr. Câhid Baltacı, XV-XVI. asırlarda Omkanlı Medreseleri, Teşkilâtı, Tarih, s. 32).

Ve medâris-i suğrâki, her biri tetimme-i medrese ismi ile mevsumdur. Her tetimme için külle yeum, vakf-ı şeriflerinden ellişer akçe ta'yin buyurdular. Meblağ-ı muayyenenin yeumî iki akçesi vazife-i bevâb bâki dört akçesi hasbel-ihtiyaç hâsir ve dühn-ü sirâc levazımına sarf oluna. Hucurat-ı tetimmeden her birine külle şehri her birine on beşer akçe ta'yin buyurdular, tâki hucurat-ı berehâtında sâkin olan tâlibin-i müstaidin, vazife-i muayyeneleriyle sedd-i hullet ve def'i cev'ad ve ref'i meunet-i zaruret eyleyüp, İmâm-ı Şafi-i Hazretlerinin "levkul-liftü basaleten, mâ hafz-tü mes'eleten" buyurdıkları üzere ferâğ-ı bâl ile tahsil-i ulum-ı naftaya iştigâl eyleyeler. Ve erbâb-ı vezaif ki bu ana gelince bâlâda tafsil olunmuştur. Her biri hizmet-i lâzimesine bizzat mübaşeret eyleyüp, mâni-i şer'i ömr-ü makbul-ü mer'i olmadıkça nâib istihdam eylemeyeler. Ve erbâb-ı vezaif ki bu ana gelince bast ve tafsil kütüb-ü şerife kütübhanesi için bir hâfız-ül kütüb tâ'yin oluna ki esâmî-i kütüb-ü mu'tebereye ârif ve müderris ve mu'id ve musta'iddinin muhtaç oldukları kütübün tafsiline vakıf olup nâzır yahut

و حلقة در کبی باب مدرسه نظری دائره
 اولوب سجاده مدرسی نشر و نلیق
 اخرا الدرس حاضر مجلس پرنور ندیق و تحقیق
 اولماغله دنیا و اخرت مظهر نور توفیق اوله
 و ایکی کسینه خادم و فراش مدرسه اولوب مدسه
 و حرم مدرسه و کینفک تمیز و نظیفنده
 تصیردن تجاشی ایلوب طرف وقف شریفان
 رعایت استحقاقی ظاهر و فاشی اولماغله وقف
 شریفان دن هر بری کل یوم ایکی اجه دن الی اجه وظیفه
 متصرف اوله و مدرسه نک حصیر و قندیل
 وزت و قتی لوازمینه کل یوم اکیشر اجه

RESİM: 1/e

Sultan Mehmet Fatih'e ait 875 H.

Aralık 1470 M. tarihli vakfiyenin 266. sahifesi.

تعیین یوردیلر و مدار صغری که هر بری
 نمة مدرسه اسمی ایله موسومدر هر تمة ایچون
 کل یوم وقف شریفان دن الی شتر لجه تعیین
 یوردیلر مبلغ معینک یومی ایکی اجه سی وظیفه
 بواب باقی دورت اجه سی حسب الاحتیاج
 حصیر و دهن سراج لوازمینه صرف اولنه
 حجات تمة دن هر برینه کل شهر هر برینه
 اون بستر لجه تعیین یوردیلر ناکه حجات
 برکاتنه ساکن اولان طالبین مستعدین
 وظیفه معینه لری ایله سدخت و دفع جوعت
 و رفع مؤنت ضرورت ایلوب امام شافعی

RESİM: 1/f

Sultan Mehmet Fatih'e ait 875 H.

Aralık 1470 M. tarihli vakfiyenin 267. sahifesi.

kaim makam-ı nâzır marifetiyle, kütüb-ü mekufeyi, ehl-i medaristen diriğ etmeyüb hıfz-ı kütüb-ü mekufelerinde sa'yi belig eyleyüp hâsil-ı vakfı şeriften, külle yeum altı akçe vazifeye mutasarrıf ola. Ve hâfız-ül kütüb için, bir kâtib-i ârif-i câmi-il-ma'ârif ta'yin buyurdular ki, dârul-kütüb de olan kütüb-ü şerifenin kemiyet ve esâmisi defterinde mazbut ve mahfuz ve her kime ne mekule kitab verildi ise defterinde mukayyet olmağla ma'lum ve melhuza ola. Ve bi'l-cümle kâtib-i emin ma'rifetiyle hâfız-ül kütüb tâlibine lâzım oldukça kütüb-ü mekufeyi tefrik ve ba'de edâ-i kadâil-ı uatar geru cem'u telfik eyleyüp vakf-ı şeriflerinden bir varak zâyi' etmemeğe sa'yi ekid ve erbâb-ı hâcâtı redd-i anif ile reddetmeyüp hâcetlerini revâ etmeğe cehd-i cehid eyleyüp vazife-i kâtib külle yeum dört akçe ola. Ve nâzır-ı vakf-ı şerifleri her şehri tamâmında kütüb-ü mekufeyi tafakkud ve ziyâ ve tevâdan hıfz-u sıyanete külli tehayyüd eyleye."

Yukarıda metnini verdiğimiz vakfiye bölümünün özetle sadeleştirilmiş şekli şöyledir:

حَضْرَتِزِينِكَ ۞ لَوْ كَفَيْتُ بِصَلَّةٍ ۞ مَا حَفِظْتُ
 مَسْئَلَةً ۞ بِيُورْدِفَلَرِي أَوْ زَرَّةٍ فَرَاغَ بِالْأَيْلِهِ
 تَحْصِيلَ عُلُومٍ نَافِعَةٍ يَهْأَسْتِغَالُ إِلَيْهِ لِرَبِّهِ ۞
 وَأَرْبَابِ وَظَايِفِ كَهْ بَوَانِهِ كَلْبَجِهِ بَسْطُ وَتَفْصِيلِ
 أَرْكُنَشْدَرِ هَرْزَبَرِي خِدْمَتِ لَازِمِهِ سَنَّهُ بِاللَّاتِ
 مَبَاشَرَتِ أَيْلِيُوتِ ۞ مَانِعِ شَرَعِي ۞ عَذْرَتِ قَبُولِ
 مَرْعِي أَوْلَادِ قَجِهِ نَائِبِ اسْتِخْدَامِ أَيْلِيَلَرِ ۞ وَ
 مَدَارِسِ مَبَارَكِهِ لَرِينِهِ وَقَفِّ بِيُورْدِفَلَرِي
 كُتُبِ شَرِيفِهِ كُتُبِ خَانَةِ سَيِّ إِيْچُونِ بَرْحَافِظِ
 الْكُتُبِ تَهْيِينِ أَوْلَانِهِ كَهْ إِسْمِي كُتُبِ مُعْتَبَرَةٍ يَهْ
 عَارِفِ ۞ وَمُدَّرِسِ وَمُعِيدِ وَمُسْتَعَدِّينِكَ

RESİM: 1/g

Sultan Mehmet Fatih'e ait 875 H.

Aralık 1470 M. tarihli vakfiyenin 268. sahifesi.

"Ol akıllı ve ileri görüşlü Padişah, vakfettiği yüce medreselerinin vazifelerini bu minval üzere düzenlediler ki, câmi-i şerifinin etrafında iki kanat gibi olan sekiz medreseden her birinin temel ve duvarları hikmetli kurallar üzerine kurulmuş olup, teferruat ve tezyinat yapıları ise hendese ölçülerden ıktibas edilmiştir. Vakfiyenin baş kısmında açıklandığı üzere yüksek ifâde postuna oturmağa (kürsü sahibi) hak sahibi olduğu belirgin, akli ve nakli bilgilerin ilke ve mukaddemelerinde benzeri az, tedris makâmına liyakat sebeplerini üzerinde toplayan ve değerli ömrünü yararlı bilgileri öğrenmeye harcamış olan seçkin bir müderris tayin olunup büyük müderrisler zümresinin arasında terk ve ta'tilli eskilerden alışlagelen günlerin dışında, her gün medresesine varıp, kerem sahibi Vâkîfın yüce medreselerine tertib ve tayin buyurdıkları yetenekli öğrencilere çeşitli ilim, hikmet, ve ma'rifetlerin öğretilmesini, bu müderrislerden her birine tedris karşılığı olarak vakfın gelirinden günde elli akçe maaş verilmesini şart kılmıştır. Yetenekli öğrencilerden sağlam tabiatlı, doğru düşünceli, olgun görüşlü, akrânı arasında tek,

يُحْنَاخِ أَوْلَادِ فَلَرِي كُتُبِكَ تَفْصِيلِنَهُ وَأَفْأُولُ
 نَاطِرِنَا يَخُودُ فَاثِمَمَتَامِ نَاطِرِ مَعْرِفَتِي إِلَيْهِ كُتُبِ
 مَوْقُوفِي أَهْلِ مَدَارِسِدَنْ دَرِيعِ ائْتِيُوتِ ۞
 حَفِظْتُ كُتُبِ مَوْقُوفِ لَرِنَنْ شَعِي بَلِيغِ ائْيَلِيُوتِ
 حَاصِلِ وَقْفِ شَرِيفِدَنْ كُلِّ يَوْمِ أَلْتِي إِجَهْ
 وَظِيفَةٍ يَهْ مُتَّصِرَفِ أَوْلِهِ ۞ وَحَافِظِ الْكُتُبِ
 إِيْچُونِ بَرْكَاتِ عَارِفِ جَامِعِ الْمَعَارِفِ تَعْيِينِ
 بِيُورْدِيلَرِكِهِ دَارِ الْكُتُبِ أَوْلَانِ كُتُبِ شَرِيفَتِكَ
 كُتُبِ وَاسْمِي سَيِّ دَفْتَرِنَدِهِ مُضْبُوطِ وَمَحْفُوظِ
 ۞ وَهَرِكِهِ نَهْ مَقُولِهِ كُتَابِ وَبِرْدِي إِيسِهِ
 دَفْتَرِنَدِهِ مُقَيَّدِ أَوْلَاغِهِ مَعْلُومِ وَمَلْحُوظِي ۞ أَوْلِهِ

RESİM: 1/h

Sultan Mehmet Fatih'e ait 875 H.

Aralık 1470 M. tarihli vakfiyenin 269. sahifesi.

özet kitapları öğretimde mâhir, öğrenme ve uzunca geniş konularda bilgi edinmeye muktedir, iyi bir kişinin her müderrisin medresesinde asistanı olup, bu asistana vakf gelirinden günde beş akçe verilmesini şart kılmıştır.

Ayrıca her medrese için onbeş öğrenci ta'yin buyurup, bunların da kabiliyet ve zekâsı belirgin, kitapları anlamaya muktedir, müelliflerinin yazdıkları kitablardaki belirtmek istedikleri amaçlara mütâlâa yoluyla ulaşabilecek nitelikteki kişiler olup, medrese müderrisinin huzurunda çeşitli konularda tartışmaya yetenekli öğrenciler olup, ders günlerinde müderrisin gelmesini bekleyecek ve medreselerde okutulması alışlagelen önemli bilgilerde mâhir, ders toplantısında hazır bulunacak kişilerden olup, vakf-ı şeriflerinden, her birine günde ikişer akçe verilme üzere, toplam hergün başında otuz akçe verilmesini şart kılmıştır. Yine her medrese için bir kapıcı ta'yin buyurup, çiçek gibi parlak ve yegâne olan medresenin kapı ve pencerelerini zamanında açıp, kapayıp gece gündüz hizmetinde devamlı ve inci halkası gibi medresenin kapısına bakışı dâim olmasını,

وَبِالْجَمَلَةِ كُنَّا مِنْ مَعْرِفَتِي إِلَيْهِ حَافِظٌ
 الْكُتُبِ طَالِبِينَ لِأَزْمِ أَوْلَادِهِ كَتَبَ مَوْقُوفِي
 تَفْرِيقٍ ۞ وَبَعْدَ إِدَاءِ قِضَاءِ الْوَطْرِ كَرِيمٍ وَجَمْعٍ وَ
 تَلْفِيقِ إِيْلُوبٍ ۞ وَقَفَّ شَرِيفًا رَنْدَنَ بَرُورَقٍ
 ضَائِعِ أَسْمَكِهِ سَعَى كَيْدٍ ۞ وَأَزْبَابِ خَاجَا
 زِدَ عَنِيفِ إِلَيْهِ زِدَ أَيْمُوبَ خَاجَلِرِنِي رَوَا أَيْمَكِهِ
 جَهْدِ جَهِيدٍ ۞ إِيْلُوبُ وَظِيْفَةٌ كَاتِبِ كُلِّ يَوْمٍ
 دُورَتِ آجَهْ أَوْلَهُ ۞ وَنَاطِرُ وَقَفَّ شَرِيفًا
 مَرَّ شَهْرًا تَمَامًا كَتَبَ مَوْقُوفِي تَفَقَّدَ ۞ وَ
 ضِيَاعٍ وَتَوَادِنِ حِفْظِ وَصِيَانَتِهِ كُلِّ تَقْيِيدِ إِلَيْهِ

RESİM: 1/k

Sultan Mehmet Fatih'e ait 875 H.

Aralık 1470 M. tarihli vakfiyenin 270. sahifesi.

müderresin seccadesini yaymasını ve toplamasını, ders sonuna kadar pür-nur olan ders meclisinde hazır olarak, dünya ve âhirette başarı nuruna mazhar olmasını, diğer taraftan iki kimsenin medresenin iki hizmetçi ve ferrâşı olup, medreseyi ve medresenin içini ve tuvaletini temiz tutup, vakf-ı şeriflerinden korunmağa hak kazandığı belirgin olmakla, vakf-ı şeriflerinden her birine günde iki akçeden, toplam altı akçe verilmesini şart kılmıştır. Medresenin hasır, kandil, kandil yağı ve fitil ihtiyaçları için de günde ikişer akçe tâ'yin buyurmuşlardır. Tetimme medreseleri olarak bilinen küçük medreselerden her tetimme için de vakf-ı şeriflerinden günde altışar akçe tâ'yin buyurmuşlardır. Bu meblâğın günde ikişer akçesinin kapıcıya verilmesini, arta kalan dört akçesinin ise, ihtiyaca göre hasır ve kandil yağı levazımına harcanmasını şart kılmıştır. Tetimme medreselerinin odalarından her birine de, her ay on beşer akçe tâ'yin buyurmuş olup, bu hücrelerde kalan yetenekli öğrencilerin kendileri için tâyin edilen maaşla, boşluğun kapatılması, açlığını giderilmesi, zaruri geçim sıkıntılarının bertaraf edilmesi cihetine gidilerek, İmam-ı Şafii Hazretlerinin öğrenim safhasında geçim açısından "Bir

tek soğanı temin etmekle yükümlü olsaydım, bir mesele öğrenemezdim" buyurdıkları üzere, sâkin kafa ile yararlı ilimleri öğrenme ile uğraşmalarını şart kılmıştır. Yukarıdan beri açıklanan görevlilerden her birinin de gerekli hizmetinin bizzat başında bulunup şer'i bir engel ve kabul edilir bir özür olmadıkça yerlerine vekil bırakmalarını şart kılmıştır. Mübârek medreselerine vakfettikleri kitapların kütüphanesi için kitapların odasını bilen yetenekli bir kütüphane memuru (Hafız-ı kütüb) tâ'yin edip, müderris, müderris yardımcısı ve talebelerin ihtiyaç duydukları kitapların tafsilini bilib, nâzır⁽¹²⁾ ya da nâzırın yerine bakan kişi marifetiyle vakfedilen kitapları medrese mensublarından esirgememeyi, bu vakıf kitapların korunmasına aşırı gayret göstermesini ve kendisine vakf-ı şerifin gelirinden günde altı akçe maaş verilmesini şart kılmıştır. Kütüphane memuru için de bilgin ve marifetli bir kâtip ta'yin buyurup kütüphanedeki kitapların miktar ve isimleri ile ilgili defterde kaydedildiği üzere korunmasına dikkât göstermesinin ve kime ne kadar kitap verildi ise, defterinde yazılı olmakla, bilgisi altında olmasını ve kâtib-i emin ma'rifetiyle kütüphane memurunun lâzım oldukça isteyenlere kitapları tetkik edip ihtiyaç giderildikten sonra, toplanıp yerlerine yerleştirilmesini vakf-ı şeriflerinden bir kâğidi dahi zayi' etmemeye gayret gösterilmesini, ihtiyaç sahiplerini kötü muameleyle geri çevirmeyip ihtiyaçlarının teminine âzami dikkat edilmesini, kâtib'e günde dört akçe maaş verilmesini ve vakf-ı şeriflerine nâzır olan kişinin, her ay sonunda vakıf kitapları yoklayıp, zayi' olmaktan korunması için son derece dikkâtlı davranmasını şart kılmıştır.

II- I. Selim'in oğlu Kanuni Sultan Süleyman'ın tarihsiz orijinal vakfiyesinin⁽¹³⁾ 93-95. sahifelerinde medrese ile ilgili olarak (resim 2-a, b, c) şöyle denilmektedir:

"Ve Mecalis-i ma'murenin her birinde efadil-ı ulemâ-i din perver ve ekabir-i fudalâ-i küster hünerperverden miftahı künuz-i hakâyık, keşşâf-ı rumuz-u dekâyık, takıyyu nakıyy, Zeki ve zeki âlim-ü âmil ve fâdul-u kâmil, zûfunun, misdak-ı "İNNİ A'LEMÜ MA LA TA'LEMUN" bir müderris ola ki, ifade-i ulum-u diniyye ve ifade-i me'ârif-i yakiniyye birle talebe-i ilim ve müsteidler mahzuz ve behremend edüp vechi mahdud üzre eyyam-ı

(12) Nâzır, görüp gözeten mânasında olup, vakıf İstilâhında "mütevelli" mânasında kullanıldığı gibi, mütevellinin tasarruflarına nezâret etmek üzere vâkif veya hâkim tarafından ta'yin olunan kişidir. (Bkz. Ali Himmet Berki, vakfa dair yazılan eserlerle, benzeri vesikalarda geçen İstilâh ve Tabirler, s. 44).

(13) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde, kasada mahfuz 1387 umum, 140 kasa ve 45 kayıt No'lu orijinal vakfiye defterleri, s. 93-95.

معارف وفضائل إله ممتاز * وتبته استفادة دن دَرَجَة

افاداه ووصول استعدا ايله سرفرازى معيد ايله كرز

ووظيفة يوميه كرى بشر ائجه اوله و مدرسه كرك

هر برين واقع اولان حجر اتنه ساكن اولوب سداد وصاله

موصوف و رشاد و فلاحه معروف مدرسه و تکمله

مداوم و مبلخته و تحصيلك ملازم اولان اوزن يش

نفر كمننه دانشمندا اولوب حذجلي و جهده قوي ايله

شغل ايچك وظيفه يوميه لرى ايكيشر ائجه اوله

وهر برين بر معتمد بحرب التيقظ و مؤمن متيقن

التحفظ و قوجيلىق خذ مينه فاذر و حفظ و حراستك

نظير لرى نادر كمننه كرز بواب اولوب وظيفه يوميه لرى

حمدلرين مذكوره و مجالس معلومه

هر برين افاضل علماء دين پرور و اكابر فضلاء و حكمت

كسره هر پرور دن مفناح كنور حقايق و كشاف رموز

دقايق و تقى و تقى ذكى و زكى عالم و عامل و فاضل و كليل

دوفون مصادق اتى اعلم مالا تقلموب

بزم مدرس اولاكه افاده علوم دينيه و افاضه معانا

يقينيه برله طلبة علم و مستعد لرى محظوظ و بهر مند

ايدوب وجه معهود اوزره ايام تحصيلك درس خانيره

حاضر اولوب تدريس كتب متداوله مقبوله و مذاكره

فنون معقوله و منقوله يه اشتغالك اهما نايذر كرسه

وظيفة يوميه لرى ائقيشر ائجه اوله و طلاب علم دن برر

RESİM: 2/b

Kanuni Sultan Süleyman'a ait vakfiyenin 94. sahifesi.

RESİ M: 2/a

Kanuni Sultan Suleyman'a ait vakfiyenin 93. sahifesi.

tahsilde dershaneye hazır olup tedarik-i kütüb-i mütedavele-i makbule ve müzakere-i funun-i ma'kule ve menkuleye iştilalde ihtimam ederlerse vazife-i yevmiyeleri altmışar akçe ola. Ve tullâb-ı ilimden birer ma'arif ve fezail ile mümtaz rütbe-i istifade-den derece-i ifadeye vusul isti'dat ile serfirazını müid eyleyeler. Ve vazife-i yevmiyeleri beşer akçe ola, ve medreselerin herbirinde vâki' olan hücuratta sakin olup sedad-ü salâh ile mevsuf ve reşâd-ü felah ile ma'ruf müdarese ve tek milde müdavim ve mübahase ve tahsilde mülâzım olan onbeş nefer kimesne dânişmend olup ciddi celi ve cehd-i kavi ile şuğl edicek vazife-i yevmiyeleri ikişer akçe ola, ve her birinde bir mu'temedi mücerrebü't-teyakkuz ve mu'temen müteyakkînü't-

lehaffuz kapuculuk hizmetine kadir ve hıfz-u hasasette nazirleri nadir kimesneler Bevvab olup vazife-i yevmiyeleri ikişer akçe ola. Ve cemiisinde birer hizmete kabil ve kadir ve nezafette nazîri nadir kimesneler ferraş olup vazife-i yevmiyeleri ikişer akçe ola. Ve küllisinde birer hizmet-i helâya mütehammil ve tathirine mehmâ emken müte-kabbil kimesneler kennas-ı helâ olup vazife-i yevmiyeleri ikişer akçe ola. Ve cümlesinde birer recül-i tahir ve ikad-ü itfâda mahir kimesneler Sirâci olup vazife-i yevmiyeleri ikişer akçe ola."

Yukarıda metnini sunduğumuz vakfiyenin medrese ile ilgili bölümünün özetle sadeleştirilmiş şekli şöyledir:

اِكْشَرُ اَجْمَعًا اَوْلَهٗ ۞ وَجَمِيعِ سِنْدِنَا بَرِّ خِدْمَتِهٖ قَابِلًا وَاَقْرَبًا
 وَنَظَافَةً نَظِيْرًا نَادِرًا كَمِسْنَهٗ لِمَنْ فَرَّاشٌ اَوْلُوْبٌ وَوِظِيْفَةٌ
 يَوْمِيَّةٌ لِرَايِ اِكْشَرِ اَجْمَعًا اَوْلَهٗ ۞ وَكُلِيْسِنَا بَرِّ خِدْمَتِهٖ
 مُتَحَمِّلًا وَوِظِيْفَتِهٖ مَهْمًا اَمْكَنًا مُتَقَبِّلًا كَمِسْنَهٗ لِمَنْ كَاتِبٌ
 اَوْلُوْبٌ وَوِظِيْفَةٌ يَوْمِيَّةٌ لِرَايِ اِكْشَرِ اَجْمَعًا اَوْلَهٗ وَجَمَلَةٌ
 بَرِّ رَجُلٍ طَاهِرٍ ۞ وَاِتْقَادُ وَاِطْفَادِ مَا هَرَّ كَمِسْنَهٗ لِمَنْ
 سِرَاجِي اَوْلُوْبٌ وَوِظِيْفَةٌ يَوْمِيَّةٌ لِرَايِ اِكْشَرِ اَجْمَعًا اَوْلَهٗ

RESİM : 2/c

Kanuni Sultan Süleyman'a ait vakfiyenin 95. sahifesi.

"...Mezkûr medrese ve meclislerin her birinde din bilgilerinin en faziletlilerinden, hikmetli bilgiler yayan, fazilet ve hüner sahiplerinin ileri gelenlerinden, hakikat hazinelerinin anahtarını, inceliklere vâkıf, takvâ sahibi, temiz, zekî, bilgin, ilmiyle amel eden "Ben sizin bilmediklerinizi biliyorum" uyarınca bir çok sahada bilgi sahibi, faziletli, kâmil bir müderris olup öğrencilere dini bilgilerle diğer bilgileri öğretmek suretiyle kendisinden faydalanabilmesi için bilinmekte olan şekilde ders günlerinde dershanede hazır olup, akli ve nakli ilimlere ait okutulmakta olan makbul kitapları okutma ve tekrarlatma işinde özen gösterirlerse günlük maaşları altmışar akçe ola.

Öğrencilerden bilgi ve fazilet yönünden seçkin, yararlanma seviyesinden yararlandırma seviyesine erişen, kabiliyetli, himmetli birer öğrenciyi asistan eyleyeler. Bunların günlük ücretleri beşer akçe ola.

Medreselerde bulunan odalarda kalan, doğruluk ve iyilikleriyle tanınan, olgunluk ve başarıyla bilinen, okuma ve çalışmada devamlı, tartışma ve öğrenimde sebatlı olan, onbeş kişi öğrenci olup belirgin bir ciddiyet, kuvvetli bir çaba ile çalıştıkları takdirde, günlük maaşları ikişer akçe ola. Ayrıca her medresede; güvenilir, tecrübeli, uyanık, emin, koruması sağlam, kapıcılık hizmetinde yetenekli ve bekçilikte benzeri az birer kişi kapıcı

olup, günlük ücretleri ikişer akçe ola. Yine hepsinde hizmete yetenekli ve temizlikte benzeri az birer kişi ferraş⁽¹⁴⁾ olup günlük maaşları ikişer akçe ola. Keza her medresede helâ hizmetine katlanabilir ve imkân nisbetinde temizliğini yapmaya kaabiliyetli kimselerden birer helâ Kennası⁽¹⁵⁾ (süptürcesi) olup günlük ücretleri ikişer akçe ola.

Ayrıca her medresede birer temiz, yakma ve söndürmede mahir kimse lâmbacı olup günlük ücretleri ikişer akçe ola."

III—Yemen Fatihî Gazî. Sinan Paşa ibni Ali'nin 6 Recep 994 H. 23 Haziran 1585 M. tarihli vakfiyesinin⁽¹⁶⁾ 95-96. sahifelerinde medrese ile ilgili olarak (Resim 3/a, b) şöyle denilmektedir:

"... ve dahili Konstantiniyye'de saray-ı amire kurbünde İshak Paşa mahallesinde bina olunan medresenin müderrisine yevmi elli akçe vazife verile. Onbeş hücrenin ikisi muid'in ola. Muid'e yevmi beş akçe vazife verile. Ve oniki hücrelerinde danışmendler sakin olup bir hücrelerinde bevab sakin ola. Danışmendlere yevmi üçer akçe vazife verile. Bevab'a yevmi iki akçe vazife verile. Hafta'da dört gün derse müdavemet edüp tefsir ve hadis ve fıkıh dersleri okuna."

Yukarıda metni sunulan vakfiye bölümünün özetle sadeleştirilmiş şekli aşağıdaki şekildedir.

"İstanbul içinde Saray-ı Amire yakınında İshak Paşa mahallesinde yapılmış olan Medresenin müderrisine günde elli akçe ücret verile. Medresedeki onbeş hücrenin ikisi Müderris Yardımcısının (Asistanın) ola. Ve Müderris yardımcısına günde onbeş akçe ücret verile. Medresenin Oniki hücrelerinde ise talebeler, bir hücrelerinde de kapucu otura. Talebelere günde üçer akçe, kapucuya da günde iki akçe ücret verile. Hafta'da dört gün derse devam edilip Tefsir, Hadis ve Fıkıh dersleri okuna..."

IV— Birinci Abdülhamid'in 15/Muharrem/1195 H. 11/Ocak/1781 M. tarihli vakfiyesinin⁽¹⁷⁾, 107-111. sahifelerindeki medrese ile ilgili olan kısım (Resim 4/a, b, c, d, e) aynen şöyledir:

"... Medrese-i Celile-i Humayunları ricalinin dahi tertib-i hademat ve vezayiflerin şol veçhile

(14) Ferraş: İmaret, cami, mescid, medrese gibi müesseselerin temizliğini temin, hasır gibi mefruşatını tefriş hizmetleriyle görevli kimsedir. (Bkz. Ali Himmet Berki, "Vakfa dair yazılan eserlerle vakfiye ve benzeri vesikâlatda geçen İstihâl ve Tabirler, s. 18.")

(15) Kennas: Abdethane süpüren, temizleyen demektir. Burada olduğu gibi bazı vakfiyelerde Kennaslık; bir hizmet olarak yer almış ve ücret tayin olunmuştur. (Bkz. a.g.e., s. 31).

(16) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 133 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 95-96.

(17) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 159 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 107-111.

و داخل قسطنطنیه
سرای عامر قریب اسحاق پاشا محله سنه
بنا اولنان مدرسه نك مدرسه
یوحی الی اچمه وظیفه ویریه اون بش
حجر نك ایکیسی معبدك اوله معبد
یوحی بش اچمه وظیفه ویریه و اون ایلی
حجر سنك دانشمند لوساکن اولوب

RESİM: 3/a

Yemen Fatihî Gazi Sinan Paşa'ya ait 6 Recep 994 H. 1585 M.
tarihli vakfiyenin 95. sahifesi.

بر حجر سنك بواب ساکن اوله دانشمند لره
یوحی اوچراچمه وظیفه ویریه بوابه
یوحی ایلی اچمه وظیفه ویریه هفتة
درت کون درسه مداومت ایدوق
تفسیر وحدیث وفقه درس لری
اوقه

RESİM: 3/b

Yemen Fatihî Gazi Sinan Paşa'ya ait
6 Recep 994 H. 1585 M.
tarihli vakfiyenin 96. sahifesi.

tebyin buyururlar ki, enva'ı fezail-i hamîde ve es-
naf-ı maarifi adide ile mevsuf ve kemal-ü
salâh ve diyanet ile ma'ruf bir zat-ı sûtude

مدرسه جلیله همایونلری رجا نك دخی
ترتیب خدمات ووظایف این شولوجه
تبیین بیورور لکه انواع فضائل
حمید و اصناف معارف عدیک ایله
موصوف و کمال صلاح و دیانت ایله
معروف بیزات سؤده سمات مدرسه
منیفه د محمدث اولوب ایام سبوعدن یوم
اشنین و خمیسک مدرسه جلیله در سنه
طلبة کرامه تدریس فر شریف حدیث
بنوی ایلوب غله وقف همایونلردن یور

RESİM: 4/a

I. Abdülhamid'e ait 1195 H.

1781 tarihli vakfiyenin 107. sahifesi.

simat medrese-i münifede muhaddis olup eyyam-ı
üşbu'dan yeumi isneyn ve hamiste medrese-i celile
dershanesinde talebe-i kirama tedris-i fenni-i şerifi
hadis-i Nebevi eyleyüp galle-i vakf-ı humayunların-
dan yeumi ikiyüz kırk akçe vazifeye mutasarrıf ola.
Kezalik âlim ve âmil ve fadıl ve kâmil bir zat-ı
pâk-i şemal dahi medrese-i humayunda müderris
olup Cuma ve sülesadan mâ'ada eyyam-ı tahsilde
tedris-i tullâb ile meşgul olup rey'i vakf-ı huma-
yundan yeumiye ikiyüz kırk akçe vazifeye muta-
sarrıf ola. Kezalik ulum-u Şettâ ile araste ve fe-
zâil ve maarif ile piraste iki nefer kimesne dahi
medrese-i humayunda Dersiâmm olup biri yeumi
sülase ve erbiâda ve biri dahi yeum-i Cuma-i vahide
yine dersane-i medrese'de talebe-i ilme tedris-i
ulum-u nafia eyleyüb, her biri yeumi ellişer akçe
vazifeye mutasarrıf olalar. Ve fenn-i kıraatte ma-
hir, tedris-i vücuhatâ kadir bir kimesne dahi
şeyh-ül-Kurra olup eyyam-ı üşbu'dan yeum-i sebt
ve isneynde türbe-i şerifte tedris-i ilim-i kıraet eyle-
yüp yeumi elli akçe vazifeye mutasarrıf ola. Ve
medrese-i humayunda kâin Yirmi adet odaların
herbirinde iskân olunan ikişer neferden kırk nefer
talebenin her birine yeumi ikişer akçe vazife veri-
lüp kırk nefer talebe-i mezkurenin temyizleri
hususu Şeyhül-islâm Sellemehüllahül-melikül allâm
Efendi Hazretlerine ihâle buyrulup ledel-imtihan
istihkakları nümâyan olan kırk nefer talebenin

ایکیوز قرق اچہ وظیفہ یہ متصرف اولہ
 كذلك عالم وعامل وفاضل وکامل
 بزات پاک شما نل دخی مدرسہ ہمایونہ
 مدرس اولوب جمعہ وثلثا دن ما عدا ایام
 تحصیلہ تدریس طلاب ایلہ مشغول اولوب
 ریح وقف ہمایون دن یومیہ ایکیوز
 قرق اچہ وظیفہ یہ متصرف اولہ
 كذلك علوم شتہ ایلہ اراستہ وفضائل
 و معارف ایلہ پیراستہ ایکی نفر کسنہ
 دخی مدرسہ ہمایونہ درسام اولوب
 بری یوم ثلثا وار بھادہ وبری دخی یوم
 جمعہ و واحدینہ درسخانہ مدرسہ
 طلبہ علمہ تدریس علوم نافعہ ایلیوب
 ہربری یومی الیشراچہ وظیفہ یہ مشرف
 اولہ لرنہ وقف تراثنہ ماہر تدریس

RESİM: 4/b

I. Abdülhamid'e ait 1195 H.

1781 M. tarihli vakfiyenin 108. sahifesi.

ciheti ilmiyyede birbirine nisbet ile evvel, sâni ve sâlis i'tibariyle kırkıncıya değin tertip buyurdıkları defter mucibince evvelden Yirmi birinciye varınca müretteb olan Yirmi nefer talebe-i ulumun on neferi yevmi yirmişer akçe vazife ile Sahih-i Buhari-i Şerif ve on neferi dahi yevmi Yirmişer akçe vazife ile Sahih-i Müslim-i Şerifhan olup baki yirmi nefer ile üç adet türbedar ve müderris odasında mukim müd-i medrese ve hariçten tayin olunan altı nefer kimesneler ki cem'an otuz neferi dahi yevmi üçer akçe vazife ile cüzhan olup her biri birer cüz'i şerif tilâvet eyleyüp hasıla olan mesubâtı cemilesin vâkıf-ı zül-Avarif ma'rüz-zikr yirmi nefer Buhari ve Müslimi Şerif hânândan biri fevt oldukça veya târik-i hizmet olup veyahut sebebi aher ile ihraç olundukta cüzhan olan Yirmi nefer talebe-i ulumun evvel ve akdemi yerine Buhari ve

وجوہاتہ قادر بر کسنہ دخی شیخ
 القرا اولوب ایام اسبوع دن یوم سبت
 واثنینہ تربہ شریفہ تدریس علم
 قرات ایلیوب یومی اللہ اچہ وظیفہ یہ
 متصرف اولہ و مدرسہ ہمایونہ
 کائن یکری عددا و طہ لرنہ ہر
 اسکان اولدان ایکی نفر دخی قرق
 نفر طلبہ نک ہر برینہ یومی ایکیشد
 اچہ وظیفہ ویریلوب قرق نفر طلبہ
 مذکور نک تمیز لری خصوصی شیخ الاسلام
 سلمہ اللہ الملک العالم افندی حضرت تلمینہ
 احوالہ بیوریلوب لدی الامتحان استحقاقلری
 نمایان اولان قرق نفر طلبہ نک جہت علمیدہ
 برینہ نسبت ایلہ اول ثانی و ثالث
 اعتبار ایلہ قرقینجی یہ دکن ترتیب

RESİM: 4/c

I. Abdülhamid'e ait 1195 H.

1781 M. tarihli vakfiyenin 109. sahifesi.

Müslim-i Şerifhan ta'yin ve anın dahi münhal olan cüzhanlığı zeyl i'tibari ve şeyhül-islâm-ı vakit hazretlerinin imtihanı ile talebeden bir müstehak-kine verilüp ol dahi üzerinde olan ondokuz nefer güzeran edince yevmi üç akçe ile cüzhan olup neveti geldikte Müslim-i Şerifhânân silkine münselik ola..."

Yukarıda metni sunulan vakfiye bölümünün özetle sadeleştirilmiş şekli aşağıya alınmıştır.

"Zat-ı Şahanelerine ait medrese görevlilerinin hizmet sırası ve ücretlerini şu şekilde ta'yin buyurmuşlardır. Türü iyi meziyyetler ve çeşitli marifet dallarıyla vasıflı olup, olgunluk, iyilik ve dindarlığı ile bilinen seçkin bir zatın medresede muhaddis⁽¹⁸⁾ olup, haftanın Pazartesi ve Perşembe günlerinde medresenin dershanesinde öğrencilere hadis-i şerif ilmini okutup vakıflarının gelirlerinden günde

وَمُسْلِمٌ شَرِيفٌ خَوَانَانِدَنْ بَرِي قَوْتِ
 اَوْلَدَقَنْ وَاِيَا تَارِكِ خِدْمَتِ لَوْلُوبٍ وَايَا خُوْدُ
 سِبَا خِرَايَلَهُ اَخْرَاجِ اَوْلَدَقَنْ جِزْءِ خَوَانِ
 اَوْلَانِ يَكْرِي نَفْرِ طَلِبَةُ عِلْمُكَ اَوَّلِ
 وَاَقْدَمِي بِرِيْنَهُ بِنَا رِي وَمُسْلِمٌ شَرِيفٌ
 خَوَانِ تَقِيْنِ وَاِنَكَ نَحْمِ مَحَلِّ اَوْلَانِ جِزْءِ
 خَوَانِ لَفِي ذِيْلِ اَعْتِبَارِي وَاَشِيْخِ الْاِسْلَامِ
 وَتِمْ حَضْرَتِ لَرِيْنِيْكَ اِمْتِحَانِي اِيْلَهُ طَلِبَةُ دَنْ
 بِرِمْسْتِحْقَنَهُ وِيْرِيْلُوبُ اَوْلَدِ خِي اَوْزَرَنْدَنْ
 اَوْلَانِ اَوْ نِ طَقُوْزِ نَفْرُ كُذْرَانِ اِيْدَبَجَهْ
 يُوْرِيْ اَوْجِ اَقْبَهْ اِيْلَهُ جِزْءِ خَوَانِ اَوْلُوبِ نَوْبَتِ
 كَلِيْكَ كَنْ مُسْلِمٌ شَرِيفٌ خَوَانَانِ سَلَكَنْ
 مَسْلِكِ اَوْلَهْ ۞ وَجِزْءِ خَوَانِ لَرْدَنْ بَرِي قَوْتِ

RESİM: 4/e

I. Abdülhamid'e ait 1195 H.

1781 M. tarihli vakfiyenin 111. sahifesi.

ilmini okutup, günlük ücreti 50 akçe ola. Medre-
 de bulunan Yirmi adet oda'nın herbirinde oturtu-
 lan ikişer kişiden toptan kırk öğrencinin her birine
 günde ikişer akçe ücret verilip, bu kırk öğrencinin
 seçimi Şeyhül-İslâm'a bırakılmıştır. İmtihan'da
 hak sahibi oldukları beliren kırk öğrenci'nin ilmî
 yönden birbirine oranla birinci, ikinci ve üçüncülük
 itibarıyla kırkıncıya kadar tertib buyurdıkları
 defter gereğince birinciden Yirminciye kadar sıra-
 lanmış olan yirmi öğrencinin On'u günde Yirmişer
 akçe ücretle Şahih-i Buharihan⁽¹⁸⁾ On'u da yine
 günde Yirmişer akçe ücretle Sahih-i Müslimhân
 olup geri kalan Yirmi öğrenci ile üç türbedar ve
 müderris odasında kalan müderris yardımcısı ve

(18) Aslında; Hadis ilminde maharet ve ıktidar sahibi
 olan şahıs anlamında olup, burada Hadis ilimlerini
 öğreten öğretim üyesi demektir.

(19) Sahih-i Buharihan: Sahih-i Buhari okumakla görevli
 olan demek olup, vakıf gelirinden belirli bir ücretle
 Kur'an-ı Kerim'den belirli sureleri okuyan ve burada
 olduğu gibi belirli hadis kitaplarını okuyan kişilerin
 okudukları sure ve kitap'tan sonra (han) kelimesi
 kullanılır. Yasınhan, Fetihhan, Duahan, Buharihan,
 Müslimhan, Cüzhan gibi.

بِيُوْرِدِ قَلْبِيْ دَفْتَرِمْ وَجَبَجَهْ اَوْلَدَنْ يَكْرِي
 بِرِيْحِيْ يَهْ وَاَرَبَجَهْ مُرْتَبَا وَاَوْلَانِ يَكْرِي نَفْرِ
 طَلِبَةُ عِلْمُكَ اَوْ نِ نَفْرِيْ يُوْرِيْ يَكْرِي مِيْشِ
 اَقْبَهْ وَوْظِيْفَهْ اِيْلَهُ صَحِيْحٌ بِنَا رِي شَرِيفٌ
 وَاَوْ نِ نَفْرِيْ دَخِيْ يُوْرِيْ يَكْرِي مِيْشِدِ
 اَقْبَهْ وَوْظِيْفَهْ اِيْلَهُ صَحِيْحٌ مُسْلِمٌ شَرِيفٌ
 خَوَانِ اَوْلُوبِ بَا تِيْ يَكْرِي نَفْرَا اِيْلَهُ
 اَوْجِ عَدَدِ تَرْبِيْ دَارِ وَاْمُدْرَسَا وَاَوْطَرِ سَنَهْ
 مَقِيْمَهْ مُعِيْنَهْ مَدْرَسَهْ وَخَارِجِدَنْ تَعْيِيْنِ
 اَوْلَانِ لَتِيْ نَفْرِ كَمَسْنَهْ لَرَكَهْ جَمْعَا
 اَوْ تُوْزِ نَفْرِيْ دَخِيْ يُوْرِيْ وَاِچْرَا قْبَهْ وَوْظِيْفَهْ
 اِيْلَهُ جِزْءِ خَوَانِ اَوْلُوبِ هَرِ بَرِيْ سَبْرِ
 جِزْءِ شَرِيفِ تَلَاوْتِ اِيْلُوبِ حَا صِلَهْ
 اَوْلَانِ مَثَوَابَاتِ جَمِيْلَهْ سَنَنْ وَاَقْفِ
 ذَوَالْعَوَارِفِ مَا رَا لَذِكْرِيْ نَفْرِ بِنَا رِي

RESİM: 4/a

I. Abdülhamid'e ait 1195 H.

1781 M. tarihli vakfiyenin 110. sahifesi.

ikiyüz kırk akçe ücret ala.

Keza bilgin, bilgisiyle amel eden, faziletli, ol-
 gun ve temiz meziyetli bir zat da Padişah medre-
 sesinde müderris olup, Cuma ve Salı günleri hariç,
 ders günlerinde öğrencilerin öğretimi ile meşgul
 olup, vakıf gelirinden günde İkiyüz kırk akçe ücret
 ala. Ayrıca çeşitli ilimlerle mücehhez, fazilet ve
 marifetleriyle belirgin iki kişi Padişah medresesin-
 de Dersiâm (Profesör) olup biri Salı ve Çarşamba
 günlerinde, diğeri yalnız Cuma gününde medrese
 dershanesinde öğrencilere yararlı bilgileri okutup
 herbiri günde ellişer akçe ücret alalar. Kıraat il-
 minde mahir ve çeşitli kıraat yönlerini okutmağa
 muktedir, bir kişi de Şeyhül-Kurra olup, haftanın
 Cumartesi ve Pazartesi günleri türbe-i şerifte kıraat

dışardan tayin olunan altı kişi ile birlikte toplam Otuz kişinin de günlük üçer akçe ücretle cüzhan olup, herbiri birer cüz'ü şerif tilâvet edip, hasil olan sevabını vâkıfın, (ruhuna bağışlanması), sözü geçen Yirmi Buhari ve müslimhanlardan birinin ölümü veya hizmeti bırakması veya başka bir nedenle görevden çıkartılmış olması hâlinde cüzhan olan Yirmi öğrencinin birincisi ve en kıdemlisi olan öğrenci onun yerine Buhari veya müslimhan olarak tayin olunup, bundan açılacak cüzhanlığa son itibariyle ve zamanın Şeyhül-İslâmı tarafından yapılacak imtihanla öğrencilerden bir hak sahibi olan tayin edilip, o da kendinden üst kademede olan Ondokuz kişi buldukça günlük üç akçe ile cüzhan olup sırası geldiğinde müslimhanlık gurubuna gire..."

V— Hacı Mustafa Ağa İbni El-hac Hüseyin'e ait 15/Cemaziyelâhir/1133 H. 13 Nisan 1720 M. tarihli vakfiyenin⁽²⁰⁾ 7. sahifesinde:

". . . İstanbul'da Arabacı Beyazıt Mahallesiinde dört oda bir derslane-yi müştemil bir Medrese-yi bina ve vakfettiği" yazılıdır.

VI— Şehzade Sultan Mehmet İbni Sultan Süleyman'a ait vakfiyenin⁽²¹⁾ 36. sahifesinde: "Şehzade Sultan Mehmet Türbesi yakınında bina ve vakfettiği cami haremine bitişik bir medrese bina edip akli ve nakli ilimlerin okutulması için vakfettiği" yazılıdır.

VII— II. Sultan Beyazıt'a ait Arapça vakfiyede⁽²²⁾ "İstanbul'da bir medrese ve bir mektep vakfettiği, hocalara maaş bağlanması, talebelere elbise alınması, sünnet için özel elbise yaptırılmasını şart kıldığı" yazılıdır.

VIII— Akhisar Ahalisinden Dayızade Esseyid El-hac Süleyman Ağa'ya ait 10 Muharrem 1235 H. 29 Ekim 1819 M. tarihli vakfiyenin⁽²³⁾ 14. sahifesinde: "Güzelhisar Mahallelerinden Kubbe mahallesinde Mescid-i Şerif, kütüphane, derslane ve medrese bina ve vakfettiği, keza Akhisar mahallelerinden Tepecik mahallesinde Türkmen el-hac Hasan'ın menzili karşısında bir mektep bina ve vakfettiği" yazılıdır.

IX— Sokullu Şehid Mehmet Paşa'ya ait Evâhir-i Zilhicce 981 H. Nisan 1573 M. tarihli vakfiyenin⁽²⁴⁾ 30. sahifesinde: "İstanbul'da Kadırga Lirmanı yanında Çatladı Kasım mahallesinde halilesinden camii şerifi haremde bir medrese, ayrıca Burgaz'daki camii şerifi haremde bir medrese bina ve vakfeylediği" yazılıdır. Aynı vakfiyenin 34. sahifesinde ise; "İstanbul Eyyüb'de Eyüb Camii yakınında kendilerinin bina ettikleri türbenin civarında bir Dar-ül-Kurra bina ve vakfettikleri, keza aynı vakfiyenin 35-36. sahifelerinde, "Ke-

lâm-ı Kadim'i telkin ve ta'lim etmek için sekiz adet Darü-üt-Ta'lim bina ettikleri, bunlardan birinin, İstanbul Galata civarında, tersane ardında, birinin Burgaz Camii şerifi yakınında, birisinin Kaya Pınarı adlı yerde, birisinin Sokularik adlı köyde, birisinin Bıçkerik adlı Kasabada, birisinin Karaman Vilâyetinin Burda Kasabasında, birisinin Halep muzafatından Payas adlı yerde Camii Şerif civarında ve birisinin de Mekke-i Muazzama'da Şebike civarında olup, hepsini Kur'an-ı Kerim'i öğrenmek ve öğretmek için ahalisine vakfettiği" yazılıdır.

X— Esbak Şeyhül-İslâm Mahmut Efendi'ye ait 8/Rebiulevel/1167 H. ve 3/Ocak/1754 M. tarihli vakfiyenin⁽²⁵⁾ Onikinci sayfasında: "Kanlıcak Kasabasında bir taraftan Bölükbaş veresezi menzili, bir taraftan Ali Halife kerimesi menzili, bir taraftan müslüman mezarlığı ve bir taraftan genel yol ile mahdut yer üzerine yaptığı menzilinin karşısında On oda ve bir derslane-yi muhtevi kârgir, kurşun puşideli bir medrese bina ve vakfettiği" yazılıdır.

XI— Üçüncü Murat'a ait Evasıtı Şaban 1006 H. Mart 1597 M. tarihli vakfiyenin⁽²⁶⁾ 23. cü sahifesinde: "Mekke-i Mükerrreme'de bir medrese bina ve vakfettiği" yazılıdır.

XII— Ruznamçe-i evvel El-hac Osman Efendi İbni Ali'ye ait 21/Rebiulâhir/1135 H. 29 Ocak 1722 M. tarihli vakfiyenin⁽²⁷⁾ 6-7. ce sahifelerinde: "Rumeli Vilâyetinde Atina Şehrinde Fethiye Camii Şerifi yakınında vâkıfın kendi malı ile muceddeden bina ve vakfeylediği On hücre ve bir derslane-yi muhtevi, bir medrese ve yakınında bir mektep vakfettiği" yazılıdır.

(20) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 118 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 7.

(21) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 122 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 36.

(22) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 127 kayıt no'lu defter.

(23) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 137 kayıt no'lu defter, s: 14.

(24) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 149 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 30-36.

(25) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 146 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 12.

(26) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 147 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 23.

(27) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 157 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 6-7.

(28) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 159 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 21-25-26.

(29) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 160 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 14.

(30) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 168 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 271.

(31) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 121 kayıt no'lu orijinal ve Arapça vakfiye defteri, s: 33-36-40-41-145-161.

XIII— Birinci Abdül-Hamid'e ait 25 Muharrem 1195 H. 21 Ocak 1781 M. tarihli vakfiyenin⁽²⁸⁾ Yirmibirinci sayfasında: "İstanbul'da bir mektep bina ve vakfettiği ve aynı vakfiyenin 25-26.cı sahifelerinde ise bir medrese, bir derslane ve derslanenin üzerinde talebelerin oturması için 21 adet kârgir oda ve bir kütüphane vakfettiği" yazılıdır.

XIV— Vâni Mehmet Efendi İbni Molla Bostan'a ait Arapça ve 7 Rebiulâhir 1082 H. 24 Ağustos 1670 M. tarihli vakfiyenin⁽²⁹⁾ 14.cü sahifesinde: "Bursa'nın Kestel köyü'nde bina ettiği cami'inin yakınında bir medrese bina ve vakfettiği" yazılıdır.

XV— 3. Selim'e ait 23 Muharrem 1220 H. 23 Nisan 1805 M. tarihli vakfiyenin⁽³⁰⁾ 27. ci sayfasında: "Rumeli Vilâyetinde Priştine kazasında vâki' yeni medrese adındaki medresenin vakfının geliri olmadığından bu Medrese'deki müderris ve talebeler ihtiyacının kendi vakfı gelirinden verilmesini" şart kılmıştır.

XVI— 3.cü Murad'ın Validesi Atik Valide Sultan'a ait Evaili Rebius-sâni 990 H. Nisan 1582 M. tarihli vakfiyenin⁽³¹⁾ 33-34. cü sayfalarında: Üsküdar Yeni mahallesinde bina ve vakfettiği Cami'in yakınında ilim öğretilmesi ve talebelerin oturması için onbeş oda, mu'idin (müderris yardımcısının) oturması için iki oda, derslane olarak bir oda, kapıcının oturması için bir oda olmak üzere toplam Ondokuz odalı bir medreseyi vakfettiği, aynı vakfiyenin 35. ci sayfasında ise mezkûr cami yakınında müslümanların çocuklarına Kur'an-ı Kerim öğretmek için bir mektep vakfettiği, keza aynı vakfiyenin 36. cı sayfasının baş kısmında mezkûr Cami karşısında bir dar-ül-Kurra bina ve vakfettiği, aynı sayfanın orta kısmında ise Tefsir ve Hadis okutulması için mezkûr Dârül-Kurra yakınında bir Dârül-Hadis bina ve vakfettiği, yine aynı vakfiyenin 40-41. ci sayfalarında Lapseki Kasabasında bina ve vakfettiği mescidin yakınında Kur'an'ı Kerim öğretilmesi için bir mektep ve bina vakfettiği, belirtilmekte olup aynı vakfiyenin 145-161. ci sayfalarında söz konusu medrese, mektep ve Darül-Kurra'nın müderris, talebe ve görevlilerine ait şartlar yazılıdır.

XVII — Kıbrıs Fatihi 2. Sultan Selim'e ait Evâili Rebiulevvel 987 H. Nisan 1579 M. tarihli vakfiyenin⁽³²⁾ Ondokuzuncu sahifesinde: "Edirne'de bina ettiği Cami'in yakınında bir medrese ve medresenin yanında da bir Dâr-ül-kurra bina ve vakfettiği" yazılıdır.

XVIII— 3. Sultan Mustafa (Laleli) ya ait 15/ Muharrem/1178 H. Temmuz 1764 M. tarihli vakfiyenin⁽³³⁾ 22-23.cü sayfalarında "İstanbul Kızıl-

taş mahallesinde Lâleli Çeşmesi yakınında bina ettiği cami'in Kuzey kiblesinde sokak içinde, mermerden nadide bir derslane ve 9 adet hücreyi muhtevi bir medrese bina ve vakfeylediği, aynı vakfiyenin 29. cu sayfasında İstanbul Üsküdar'da Sahilsaray yakınında Ayazma Sarayı demekle meşhur Saray arazisinde inşa ettiği Cami-i Şerifin kible tarafında müslüman çocuklarının Kur'an öğrenmesi için bir mektep bina ve vakfettiği, yine aynı vakfiyenin 31. sayfasında Boğaziçi'nde Yoros Kazasına muzâfe İncir Köyü'nde Paşabahçesi isimli yerde bina ettiği Cami'in yakınında bir mektep bina ve vakfettiği, yazılıdır.

XIX— 3. Ahmet kızı Fatma'nın kocası Nevşehirli İbrahim Paşa'ya ait tarihsiz vakfiyenin⁽³⁴⁾ 37-38.ci sayfalarında: "İstanbul Şehzade Cami'i civarı ve eski odalar kapısı karşısında bulunan ve mülkleri olan arsa üzerine, Onüç oda, bir derslane, bir kütüphane, bir sebil, bir şadırvan ve bir çeşme-i müştemil olan medreseyi vakfettiği" yazılıdır.

XX— Çorlu'lu Ali Paşa'ya ait 5/Zilhicce/1120 H. 15 Şubat 1708 M. tarihli vakfiyenin⁽³⁵⁾ 25-26.cü sayfalarında: "İstanbul Tavuk Pazarında vâki' Hüseyin Ağa Camii yakınında Sinan Paşa mahallesinde eski Sırmakeşhane yerinde bina buyurdıkları on adet yüksek kubbeli odaları olan bir medreseyi vakfettiği" yazılıdır.

d. Tescilli yapılmış olan bazı Vakıf Medreseler:

Aslı vakıf olan medreselerin büyük bir kısmı; İstanbul, Konya, Kayseri, Erzurum gibi illerde olmak üzere yurdumuzun her yerinde vakıf medreselerin yapılmış olduğu, konu ile ilgili eski belgelerin tetkikinden anlaşılmaktadır. Bu medreseler, zamanın acımasız tahribatına mâ'ruz kalmasına, bir kısmının şekil değiştirmesine, hatta yok olmasına rağmen, gittiğimiz her yerde vakıf menşe'li abide ve eski eserler arasında bir çok medreseleri görmemiz mümkündür. Bunların tescilli yapılmış olanlarından 136 adet medrese'ye ait bazı bilgileri içeren liste⁽³⁶⁾ kısa bir fikir vermesi amacı ile aşağıya alınmıştır:

(32) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 186 kayıt no'lu Orijinal vakfiye defteri, s. 19.

(33) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 187 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s. 22-23-29-31.

(34) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 173 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s. 37-38.

(35) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 180 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s. 25-26.

(36) Vakıflar Genel Müdürlüğü Abide ve Yapı İşleri Dairesi Başkanlığı Eski Eser Tescil Bürosu'nda muhafaza edilen tescil fiş ve dosyası ile, İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü Eski Eser dosyalarından derlenen listedir.

TESCİLİ YAPILMIŞ OLAN BAZI VAKIF

İLİ	MAHALLESİ	SOKAĞI	ADA	PARSEL	CİNSİ	BULUNDUĞU HAL	DOSYA
İstanbul	Sofular	Feyzullah Macar Kardeşler	1056	7	Feyzullah Ef. Med.	15.2.1978 tarihinden itibaren 10 yıl müd. tahsisli	P-356
İstanbul	Sofular	Eski Saraçhane	1061	76	Amcazade Hüseyin Paşa Med.	26.1.1977 tarihinden itibaren 10 yıl müd. kirada tahsisli	
İstanbul	Şeyhresmi	Darıüşşafaka Cad.	1451/1	13	Cedid Abdurrahman Ef. Med.	6.6.1974 tarihinden itibaren 10 yıl müd. ahsisli	P-826
İstanbul	Hafızpaşa ve Yusuf Ziya	Hafızpaşa ve Yusuf Ziya	1446	2	Tevfik Ef. Med.	Kirada	-
İstanbul	Sultan Ahmet	At Meydanı	99	29	Sultanahmet Med.	1962'den itibaren 25 yıl müddetle Başbakanlık Arşiv Gen. Müd. tahsisli	P-602
İstanbul	Süleymaniye	Dökümcüler	376	2	Rabi Sâlis mülazımlar med.	Rabi, boş. Sâlis, işgâlli, tahliyesi için çalışılıyor. mülazımlar işgalli, tahliyesi derdest	P-921
İstanbul	Kılıçali	Meçidiye Köy Tophane Cad.	63	18	Kılıçali Med.	Çocuk Esirgeme Kurumunun kirasında	P-1193
İstanbul	Davutpaşa	Etyemez Tek.	1158	20	İbrahim Paşa Camii ve Med.	Cami'i Münhedim, avlusundaki medrese tıp fakültesine tahsisli	-
İstanbul	Fatma Sultan	Arpameni yokuşu	1927	3	Gaziahmetpaşa Cami ve medresesi	İbadete açık, avlusundaki medrese tahsisli	İ-20
İstanbul	Kepeçdede	Esvabcı ve Gün doğmuş	403	27	Ahmet Ağa Camii ve medresesi	İbadete açık	K-5

İLİ	MAHALLESİ	SOKAĞI	ADA	PARSEL	CİNSİ	BULUNDUĞU HAL	DOSYA
İstanbul	Dervişali	Fevzipaşa ve Hasan Fehmipaşa Cad.	2572	3	Çedit Ali Paşa Medresesi	1969'dan 979'a kadar İstanbul Bel. Baş. Sağlık Merkezi olarak tahsisli	P-34
İstanbul	Kırçeşme	Kovancılard Cad.	2405	12	Gazanfer Ağa Med.	İstanbul Belediyesi Müze olarak kullandı	P-78
İstanbul	Alemdar	Hoca Rüstem	48	8	Mehmet Ağa Med.	Çocuk Esirgeme Kurumunun kirasında	P-718
İstanbul	Camiali	Vezneciler Cad.	670	1	Kuyumcu Murad Paşa Med.	Mülkiyeti İdaremize intifa hakkı ivazı müddetsiz İst. Üniv. ait	P-604
İstanbul	Camiali	Buğdaycılar Kapısı Cad.	584	21	Sultan Beyazıt Med.	1962'den 1982'ye kadar kütüphane olarak İst. Bel. tahsisli	P-495
İstanbul	Hacı Kiyaseddin	Darıüşşafaka Cad.	378	1	Tabhane Med.	1966'dan itibaren 25 yıl müddetle Başbakanlık Arşiv Genel Müdürlüğüne tahsisli	P-922
İstanbul	Kalenderhane	Dede Efendi	558	34	Damat İbrahim	1981'den itibaren 20 yıl müddetle Verem Savaş Derneğine tahsisli	İ-215
İstanbul	Mimar Hayrettin	Yeniçeriler Cad.	221	30	Merzifoni Kara Mustafa Paşa Medresesi	Yahya Kemal Enstitüsü olarak kullanılıyor	P-456
İstanbul	Molla Fenari	Yeniçeri Cad.	271	1	Sinanpaşa Medresesi Türbe ve Sebili	1964'ten beri İst. Üniversitesine tahsisli	P-921
İstanbul	Ali Fahit M.	Sümbül Efendi	1177	51	Koca Mustafa Paşa Medresesi	Tahsis Muameleleri Derdest	P-405
İstanbul	Beyceğiz	Lodosi	1367	3	Ahmet Çavuş Med.	Kirada	P-143
İstanbul	Beyceğiz	Sarayağası Cad.	1364	35	Kaba Halil Med.	Kiraen tahsis muamelesi derdest	P-27

İLİ	MAHALLESİ	SOKAĞI	ADA	PARSEL	CİNSİ	BULUNDUĞU HAL	DOSYA
İstanbul	Baba Hasan Alemi	Med Çıkmaızı	940	36	Ankaravî İsmail Ef. Md.	2.10.1980-1990 tarihleri arası 10 yıl müddetle tahsisli	P-428
İstanbul	Dervişali	Dolaplı Bostan ve Kurtağası Çeşmesi	2546	15	Defterdar İbrahim Ef. Med.	Kirada	P-258
İstanbul	Güraba Hüseyin Ağa	Çingiraklı Bostan	895	26	Hasodabaşı Hasan Ağa Med.	Kirada	P-543
İstanbul	Haydar	Haydar Cad.	2183	17	Haydar Med.	Kirada	P-500
İstanbul	Haydar	Karadeniz Cad. Sinanağa C. Sok.	2180	13	Sinanağa Med.	Kirada	P-339
İstanbul	Keçihatun	Haseki Kadın	1129	29	Bayrampaşa Med.	15.1.1975-28.7.985 tarihine kadar 10 yıl müddetle kiraen tahsisli	P-19
İstanbul	Keçihatun	Cerrahpaşa Cad.	1125	4	Cevher Sultan Med.	24.11.1976-996 yılına kadar 20 yıl müddetle tahsisli	P-19
İstanbul	Kirmasti	Fevzipaşa Cad.	2125	2	Tophane Med.	5.11.1975 tarihinden itibaren 10 yıl müddetle tahsisli	P-125
İstanbul	Kirmasti	Fevzipaşa Cad.	2126	1	Bahr-ı Şefid Med.	İdaremizce yurt olarak kullanılıyordu, şu anda boş	P-125
İstanbul	Kirmasti	Haliç ve Tetümler Cad.	2126	44	Bahr-ı Siyah Med.	İdaremizce yurt olarak kullanılıyordu, şu anda boş	P-125
İstanbul	Mollaşeref	Vatan Cad. Halıcılar Köş.	1959	11	Sultan Selim Med.	İdaremizce Müze olarak kullanılıyor	P-62
İstanbul	Nevbahar	Haseki Cad.	1808	6	Haseki Med.	Kirada	P-424
İstanbul	Seyyitömer	Ali Şair Nevai	1739	30	Nişancı Mehmet Paşa Med.	İşgalli, tahliyesi derdest	P-477

MEDRESE

İL	İLÇE	İSİM	DURUMU HAKKINDA NOT
Adana	—	Ulu Cami Med.	Öğrenci Yurdu
Afyon	—	Gedik Ahmet Paşa Med.	Kültür Bakanlığı Müzesi
Afyon	Sincanlı	Boyalıköy Med. (Hankâh)	Halen hazine mülkiyetinde
Afyon	Çay	Taş Med.	Alaaddin Cami
Amasya	—	Başağa Med.	—
Amasya	—	Gökmedrese	Cami
Amasya	—	Sultan Beyazıt Med.	Kütüphane
Amasya	—	Şanlar (Küçükağa) Med.	—
Amasya	Gümüşhacıköy	Gümüş Med.	—
Amasya	Merzifon	Mehmet Çelebi Med.	Belediye
Amasya	Suluova	Yolpınar Köyü Med.	—
Antalya	—	Medrese (İmaret)	Yıkık Yivli Minare külliyesinde
Antalya	—	Karatay Med.	Darüssüleha Halk Eğitim Merkezi
Antalya	Alanya	Oba Med.	—
Antalya	Elmalı	Ömer Paşa Med.	—
Antalya	Korkuteli	Sinaneddin Med.	Harap
Aydın	—	Cihanoğlu Med.	Camiye bitişik odalar halinde
Aydın	—	Nasuhpaşa Med.	Kısmen harap
Balıkesir	—	Yıldırım Cami Med.	Kur'an Kursu
Bitlis	—	Gökmeydan Med.	—
Bitlis	—	Şerefiye Med.	—
Bursa	—	Yeşil Med.	Türk İslâm Eserleri Müzesi
Bursa	—	Şair Ahmet Paşa Med.	—
Bursa	—	Lâla Şahin Paşa Med.	—
Bursa	İnegöl	İshak Paşa Med.	Kütüphane
Bursa	İznik	Süleyman Paşa Med.	Halk Eğitim Merkezi Kütüphanesi
Çankırı	—	Çivitcioğlu Med.	—
Çankırı	—	Buğday Pazarı Med.	—
Çorum	Alaca	Hüseyin Gazi Med.	Harap
Çorum	Alaca	Mahmudiye Köyü Kalehisar Med.	Harap
Diyarbakır	—	Ulu Cami Medreseleri	Yurt, diğeri harap
Diyarbakır	—	Şeyh Safa Med.	—
Diyarbakır	—	Sarı Saltuk Med.	—

MEDRESE

İL	İLÇE	İSİM	DURUMU HAKKINDA NOT
Diyarbakır	—	Ali Paşa Med.	—
Diyarbakır	Çermik	Çötelizade Med.	—
Diyarbakır	Hani	Hatuniye Med.	Harap
Edirne	—	II. Beyazıt Med.	—
Edirne	—	Peykler Med.	Talebe Yurdu
Edirne	—	Saatli Med.	—
Erzurum	—	Çifte Minareli Med.	Kültür Bakanlığına verildi
Erzurum	—	Yakutiye Med.	Kültür Bakanlığına verildi
Erzurum	—	Caferiye Med.	—
Erzurum	—	Kurşunlu Cami Med.	—
Eskişehir	—	Kurşunlu Med.	Kültür Bakanlığına verilecek
Eskişehir	Sivrihisar	Elmalı Med.	—
Gümüşhane	Bayburt	Pulurferahşah Med.	—
Hakkari	—	Meydan Med.	—
Hatay	Dörtyol	Payas II. Selim Med.	Kur'an Kursu
Isparta	Atabey	Ertokuş Med.	Kültür Bakanlığı Kütüphane
Isparta	Eğridir	Dündarbey Med.	—
İçel	Tarsus	Kubad Paşa Med.	Kültür Bakanlığı Müze.
İzmir	Bayındır	İsael Kevakibi Med.	—
İzmir	Ödemiş	Birgili merhum Med.	—
Kastamonu	—	İsmail Bey Med.	—
Kastamonu	—	Yakub Ağa Med.	—
Kastamonu	—	Bayraklı Med.	Onarım görmüş
Kayseri	—	Çitfe Med.	—
Urfa	—	Ulu Cami Med.	Bir kısmı ilk okul, sağlam
Kayseri	—	Külük Med.	—
Kayseri	—	Köşk Med.	—
Kayseri	—	Sahabiye Med.	İşyeri
Kayseri	—	Melikgazi Med.	—
Kayseri	—	Hunad Med.	Müze
Kayseri	—	Hatuniye Med.	—
Kırşehir	—	Nureddin Caca Med.	Halen Cami
Eskişehir	Seyitgazi	Seyitgazi Med.	Kültür Bakanlığı

MEDRESE

İL	İLÇE	İSİM	DURUMU HAKKINDA NOT
Kocaeli	Gebze	Çoban Mustafa Med.	—
Konya	—	Karatay Med.	Müze
Konya	—	Sırçalı Med.	Müze
Konya	Akşehir	Taş Med.	Müze
Konya	Beyşehir	İsmail Bey Med.	Harap, kısmen onarılmış
Konya	Ermenek	Tol Med.	—
Konya	Karaman	Natuniye Med.	Onarımı yarım
Kütahya	—	Vacidiye Med.	Müze
Kütahya	—	Rüstem Paşa Med.	—
Manisa	—	Hafsa Sultan Med.	—
Manisa	—	Sinanbey Med.	Harap
Manisa	—	Muradiye Med.	Müze
K. Maraş	—	Taş Med.	—
Mardin	—	Kasımiye Med.	—
Mardin	—	Zinciriye Med.	—
Mardin	—	Şehidiye Med.	—
Mardin	—	Marufiye Med.	—
Muğla	Fethiye	Örenköyü Med. Kalıntısı	—
Muğla	Milâs	Firuz Bey Med.	—
Nevşehir	—	Kurşunlu Cami Med.	—
Nevşehir	Gülşehir	Karanezir Med.	Kütüphane
Niğde	—	Akmedrese	Müze
Niğde	Aksaray	Zinciriye Med.	Müze
Samsun	Vezirköprü	Taş Medrese	Kütüphane
Sinop	—	Pervane Med.	Müze
Sivas	—	Büraciye Med.	Onarılmış
Sivas	—	Gök Med.	Müze idi, tamir olacak, sadece cephesi ayakta
Tekirdağ	—	Rüstempaşa Med.	İlk okul
Tokat	—	Gök Med.	Müze
Tokat	—	Yağıbasan Med.	Harap
Tokat	Niksar	Yağıbasan Med.	Harap
Van	Gevaş	İzdişirbey Med.	—

2- SİBYAN MEKTEPLERİ ve MEKTEPLER:

Öğrenci yetiştirme bakımından medreselere mahreç olan Sıbyan⁽³⁷⁾ Mektepleri, Osmanlı Eğitim ve Öğretiminde önemli bir yer işgâl eder. Her yerleşme yeri ile büyük şehirlerin her mahallesinde açılan Sıbyan Mektepleri, okuma çağına gelen 5-6 yaşlarındaki çocukların devam ettikleri yerlerdir. Vakfiyelerde bu mekteplere "Dar-üt-Ta'lim", "Muallim Hane", "Mektep" ve "Mektep Hane" denilmektedir. Buralardaki tedrisat Alfabe (Elif-Ba), yazı okuma, Kur'an-ı Kerim ve dört işlemin öğretilmesinden ibarettir. Öğretmenine "Muallim", öğretmen yardımcısına "Kalfâ" denilmekte olup, mektebin vakfiyesinde yevmiyeleri gösterilmiştir.

Osmanlılarda Sıbyan Mektepleri, köylere varıncaya kadar her yere yayılmıştır. XVI. Asırda Osmanlı İmparatorluğu dahilinde gezmiş olan bir Fransız seyyahı, her köyde mektebe rastlamış ve ilk tahsilin Osmanlılarda Batı ülkeleriyle mukayese edilmeyecek kadar kesif olduğunu hayretle görmüştür. Bunlara cami ve mescitlerde yapılan ilk eğitim ve öğretim faaliyetleri de ilâve edilirse Osmanlılarda yaygın bir eğitim ve öğretimin tesis edilmiş olduğu anlaşılır.

Osmanlı maarifi içinde teşkilâtli, yüksek seviyede eğitim ve öğretimi gerçekleştiren müesseseler şüphesiz medreselerdir. Sıbyan mektepleri veya o seviyede özel öğretim görmüş olan öğrenciler buralara girerek muayyen hocalardan muayyen dersleri, belirli zamanlarda okurlar ve daha üst derecelere yükselerek en yüksek seviyedeki medreselerden mezun olurlardı. Osmanlılarda ilmiye sınıfı buradan yetişir, kadılık, müftülük, müderrislik, cami hizmetleri, kâtiplik vesaire gibi diğer bazı sahalarda istihdam edilirdi.

Medreseler gibi, sıbyan mektepleri ve mekteplerinde, vakfiyelerde önemli yer aldığı, vakfiyelerin incelenmesinden anlaşılmaktadır. Bunun için bu konuda da vakfiyelerden bir kaç örnek vermek ve tescilli yapılan mekteplerden bazılarını liste halinde sunmakta fayda mülâhaza ediyorum.

a. Sıbyan Mektepleri ile Mekteplerin vakfiyelerdeki yeri,

b. Tescilli yapılmış bazı mektepler,

a. Sıbyan Mektepleri ile Mekteplerin vakfiyelerdeki yeri:

Yukarıda işaret edildiği gibi mektepler her yerleşim yerinde açılmış ve bunların büyük bir kısmı vakfiyelerle tanzim edilmiş olduğundan, mektepler, vakfiyelerde medreselerden daha fazla yer almışlardır. Ancak bunların tümünü böyle

mütevazi bir makalede sıralamak mümkün olmayacağından, medreseler bölümünde olduğu gibi bu bölümde de bir kaç örnek sunmakla yetineceğiz:

1- El-Hac İbrahim Ağa'ya ait 25 Muharrem 1118 H. 29 Nisan 1706 M. tarihli vakfiyenin⁽³⁸⁾ 212. sayfasında mekteple ilgili kısım aynen (Resim 5) şöyledir:

"... Ve yine binasına şüru' muradım olan mekteb-i şerifde sıbyana müşfik ve ta'lime kadir ve perhizkâr bir kimesne muallim olup hizmeti mukabelesinde yevmi onbeş akçeye mutasarrıf ola. Ve istikamet ile mümtaz bir kimesne dahi halife olup yevmi yedi akçe verile ve havace-i mektep olan, Mekteb-i mezburun Bevâbı olup yevmi iki akçe verile ve mekteb-i mezbur âbkeşliği yevmi iki akçe vazife ile muallim olanlara meşruta ola. Ve halife olan çaru bkeş olup hizmeti edâ ve yevmi iki akçeye mutasarrıf ola. Ve mekteb-i mezkurumda teallüm eden otuz kadar sıbyana ve muallim olana ve halifesine yevmi kırk akçe olmak üzere senede büyük bayramda yüzyirmi kuruşluk birer kapama ve mest ve pabuç ve kavuk ve kuşak herbiri için müteveli yediyle iştirâ olunup yedlerine ber vech-i mu'tad def' ve teslim ve hayır dua ile yâd ettirile. Ve mekteb-i mezburda olan otuz sıbyanın herbirine ayda onbeşer akçe verile. Ve yine büyük bayramda mezbur havace ile halifesinin herbirine onar kuruş ve İ'd-i Adhâda beşer kuruş verile. Ve senede havace için on keyl pirinç ve onbeş vukiyye sağ yağı ve on çeki odun alına ve halife için dahi kezaşik on keyl pirinç ve onbeş vukiyye yağ ve on çeki odun verile. Ve eyyâm-ı şitâda mekteb-i mezkur için yevmi iki akçe olmak üzere senede yediyüz-yirmi akçalık kömür alına ve ihrac-ı mezbele için ayda onbeş akçe verile ve mekteb-i mezkûr hasiri için yevmi bir akçe ola..."

Yukarıda tarihi belirtilen vakfiyenin mekteple ilgili bölümü aynen yukarıya alınmış olup, bu bölümün kısaca sâdeleştirilmiş şekli şöyledir:

"... Yapımına başlamak istediğim mektepte, çocuklara şefkatli, öğretime muktedir ve kötülüklerden uzak iyi bir kimse öğretmen olup, hizmeti karşılığı günde onbeş akçe ala. Doğruluğuyla seçkin bir kimse, kalfa olup günde yedi akçe ala. Mektep hocası olan şahıs, sözü geçen mektebin kapıcısı olup günde iki akçe verile. Aynı mektebin suculuğu, günde iki akçe ücretle muallim olanlara

(37) Sıbyan kelimesi; Arapça olup sabi'nin çoğuludur. Sabi' ise çocuk anlamına gelmektedir. Bu duruma göre sıbyan mektepleri çocuk mektepleri demektir.

(38) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde mahfuz 570 no'lu vakfiye defteri, s. 242.

فائده برکتی شیخ القضا اولوب فواج بائ جامع رفیع تعلیم قران عظیم انشا ایجاب بومر ادره ایلی اقم دیریم
 ویزه بناسنه شروع مرام اولاره مکتب رفیع صبیان مقصد و تعلیم خاد و دیر لهر کار برکتی معلم اولوب خدمتی
 مقابله نیک بومر ادره سیه اقمه مکتب اولاره واستقامت اید قمار برکتی رضی خلیفه اولوب بومر سیه اقم دیریم
 و فواج مکتب اولاره مکتب زهدک بواج اولوب بومر ایلی اقم دیریم و مکتب فوج اولی اقمی مقصد اولاره و مکتب
 اید معلم اولاره مشروط اوله و خلیفه اولاره حاروب کسه اولوب خدمتی ادا بومر ایلی اقمی مقصد اولاره و مکتب
 نه کومر تعلیم ایدیه اذقور قده صبیان و معلم اولره و خلیفه بومر قورده اقم اولاره ادره نه ده بولک
 برامی بوز بومر غفلتله بر قیامه دست دیابول و فادده و قوشور لهر بری اجموده متوله بیدم اشترا اولوب
 بیزینه برده مقصد دفع و تسلیم و ضید دعا ایم یاد اید بیدم و مکتب فرورده اولاره اولوز صبیان لهر برینه
 ایدیه اوله شر اقم دیریم و نه بولک برامی فرور فواج اید خلیفه نیک لهر برینه اوز غرده و عهد آخیمده نیک
 غفلت دیریم و نه ره فوج اجموده اولدیکل برنج و اوده سیه و قیه صباغ یاغی و اده هکی ادرده المنه
 و خلیفه اجموده رضی کدک اولدیکل برنج و اوده سیه و قیه یاغ و اوده هکی ادرده دیریم و ایلام شتاده
 مکتب مذکور اجموده بومر ایلی اقم اولاره ادره نه ده بید بومر اقم لوه کورالنه و افرای مریب اجموده اید
 اوله سیه اقم دیریم و مکتب مذکور اجموده بومر اقم اوله و متول و وقف خدمتی مقابله سنه بومر قورده
 اقمی مقصد اولاره و فوج کتایر ماله و علم ایقام خاد برکتی وقف فرورده کاتب اولوب بومر درت اقمی

وشرط بيلر محله جديده ده مجددا بنا بيورد فلري
جامع شريفك غريه مائل اولان قابوسى ياننده
واقع اولان مکتبه بر نفس انفس صاحبى رضاي
حق طابى معلم تعين اولنه ناکه اينام بولينور
تعليم ايتام بولماز ايسنه اطفا فقرای مسلينه
تعليم اقدام ايليوب مقابله خدمته کل يوم
التي ابحه وظيفه به متصرف اوله وبرکسته
خليفه مکتبا اولوب معلم اول تعليم يلدکنى اطفا له

RESİM: 6/a

Sultan Mehmet Fatih'e ait 875 H. 1470 M.
tarihli vakfiyenin 313. sahifesi.

RESİM: 6/b

Sultan Mehmet Fatih'e ait 875 H. 1470 M.
tarihli vakfiyenin 314. sahifesi.

تکریر اعادة واستثقال خدمت ايليوب بلدکاري
مواضى لطف ورفق ايله افاده ايليوب مقابله
خدمته کل يوم ايکي ابحه وظيفه به متصرف
اوله وبر مرد صالح دار التعليم قيمي اولوب
کنس و تنظيمى وقع واغلا قياب لطيف ايله مقيا
اولوب وقف شريفدن کل يوم زباجه
وظيفه به متصرف اوله

şart oluna. Kalfa olan kişi, süpürgeci olup hizmetini yerine getirerek günde iki akçe ala. Bu mektebimde öğrenim gören otuz kadar çocuklara, öğretmen olana ve kalfasına günlük kırk akçe olmak üzere senede büyük bayramda yüzyirmi kuruşluk birer kapama⁽³⁹⁾, mest, pabuç, kavuk, ve kuşak mütevellî eli ile satın alınıp, mutad olduğu üzere kendilerine verile ve hayır dua ile andırıla. Bu mektepte olan otuz öğrencinin herbirine ayda onbeş akçe verile. Yine büyük bayramda, sözü geçen hoca ile kalfasına onar kuruş, kurban bayramında ise beşer kuruş verile. Her yıl hoca için on ölçek pirinç, onbeş okka sade yağ, ve on çeki odun, kalfa için de yine yılda on ölçek pirinç, onbeş okka yağ ve on çeki odun alına. Kış günlerinde mektep için günlük iki akçe olmak üzere senede yediyüzyirmi akçelik kömür alına. Çöp dökümü için ayda onbeş akçe verile. Mektebin hasırısı için günlük bir akçe ayrıla."

II— İstanbul'da Hobyâr mahallesinde sakin iken vefat eden Mora'lı Osman efendi ibni el—Hac Hüseyin Efendi vasisi olan oğlu Derviş Abdül Fettah efendi tarafından tescil edilen gurre-i rebiiülevvel 1154 H. Mayıs/1741 M. tarihli vakfiyede⁽⁴⁰⁾:

". . . İstanbul'da Kadı çeşmesi yakınında Abid Çelebi mahallesinde kâin Merdumiye Medresesi diye tanınan ve vâkıfı bilinmeyen, bu vakfın tescil tarihinden altmış sene önce yandığından sadece arsası kalmış olan medresenin arsası üzerine sekiz odalı ve bir dersaneli bir medrese yapımı için sekizbin ikiyüz kuruş tahsis edildiği, bir münasib yerde müslüman çocuklarına Kur'anı Kerim öğretilmesi için bir muallimhane yapımı için beşbindörtüz kuruş tahsis edildiği, bu medrese ve mektepte okuyan öğrencilere ait diğer şartlar yazılıdır."

III— Sultan Mehmet Fatih'e ait Recep/875 H. Aralık/1470 M. tarihli vakfiyenin⁽⁴¹⁾ 313-314. sahifelerinde mekteple ilgili olarak (Resim 6/a, b) şöyle denilmektedir:

". . . Ve şart buyurdular mahalle-i Ceditede müceddeden bina buyurdıkları Cami-i Şerifin garbe mail olan kapusu yanında vâki olan mektepte bir nefsi enfes sahibi, rıza-i hak talibi muallim ta'yin oluna, tâ hi eytâm bulunur ise ta'lim-i Eytâm, bulunmaz ise etfâl-ı fukarâ-i Müslimine ta'lime ikdam eyleyüp mukabele-i hizmette külle yevm altı akçe vazifeye mutasarrıf

(39) Kapama: Tekmil elbise takımı. (Bkz. Kamus-u Şemsettin, s: 1052 K.P.A. maddesi).

(40) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde mahfuz 570 no'lu vakfiye defteri, s: 91-92.

(41) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 46 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 313-314.

ola. Ve bir kimesne halife-i mektep olup muallim-i evvel ta'lim eylediğini etfâla tekrar ve l'âde ve istiskal-ı hizmet eylemeyüp bilmedikleri mevazî lütfi rıfk ile ifade eyleyüp mukabele-i hizmette külle yevm iki akçe vazifeye mutasarrıf ola. Vê bir merdi salih darüt-ta'limin kayyımı olup kens ve tanzifi ve feth ve iglâkı bab-ı lâtfi ile mukayyed olup vakf-ı şeriften külle yevm bir akçe vazifeye mutasarrıf ola...."

Yukarıya metnini aldığımız Sultan Mehmet Fatih'e ait vakfiye bölümünün sâdeleştirilmesi gerekirse; ilme ve ilim mensuplarına önem veren, öğrenim kurumlarını i'mar etmek, meş'alelerini yakmak, alanını temizlemek, bilim bahçesini süsleyip gönül çekici hale getirmek yolunda gayret sarfeden Fatih'in vakfiyesinin bu bölümünde mektep konusunda özetle şöyle şart ettiğini görmek mümkündür: ". . . Sultan vakfa şart olarak birde şöyle buyurdular; Yeni mahallede yeni bina ettikleri Cam-il Şerifin batı yönündeki kapısı yanında bulunan mektebe yüksek kaabiliyetli, Allah'ın rızasını arayan bir öğretmen tayin olunsun. Böylece çevrede yetim varsa onları eğitip yetiştiresin, olmadığı takdirde fakir halkın çocuklarını eğitsin. Bu hizmet karşılığı günde altı akça alsın. Başka bir kimse de mektebin kalfası tayin edilsin. O da öğretmenin öğrettiği konuları öğrencilere tekrar etsin. Bu hizmeti küçümsemeden, bilmedikleri hususları yumuşaklıkla beyan eylesin ve hizmeti karşılığı günde iki akçe alsın. Ayrıca iyi bir kimse, Darüt-ta'limin kayyımı olsun. Süpürme ve temizlik, mektebi açma kapama işiyle o meşgul olsun ve vakıf gelirinden günde bir akçe alsın..."

IV—Harameyn mütevellisi el-Hac İsmail efendi ibni Hüseyin'e ait gurre-i Muharrem 1080 H. Haziran 1766 M. tarihli vakfiyenin (42) 22-25. sahifelerinde mekteple ilgili kısım (Resim 7/a, b, c, d) aynen şöyledir.

". . . Mahmiyye-i İstanbul'da Bezzaz-ı Cedid mahallesinde vâki' bir tarafı yine kendi menzili ve bir tarafı Kürkçübaşı vakfından olan dükkân ve bir tarafı havace Dursun evkafına ve bir tarafı tarik-i âma münthehi arsası senede Bülbül Hatun vakfına üçyüz akçe mukataalu ve binası mülk bir kârgir mektebi ve tahtında dört bab dekâkini "hasbeten lillahi teâlâ ve haseneten liruh-i Rasulihilmuallâ şöyle şart eyledim ki zikrolunan dekâkin ecr-i misli ile alel-vech-il meşru' icar olunup hasıl olan galleden mekteb-i sabıkuz-zikirde bir istikamet ve diyanet ile mevsuf ve kıraet ve ikraya kudret ile ma'ruf muallim-i sıbyan-i müslimin olмага sezâvâr ve ilim ve amelden hissedâr kimesne içinde ba'de salât-il fecr ilâ vakt-iz zuhr ta'lim-i sıbyan eyleyüp mukabelesinde yevmi on akçe vazifeye mutasarrıf ola ve kezalik bir sâlih ve dindar ve

müttakî ve perhizkâr kimesne mektep halifesi olup ba'de salât'iz zuhr ilâ vakt-il Asr ta'lim-i sıbyan eyleye. Mukabelesinde yevmi beş akçe vazifeye müstahik ola. Ve zühd ve takva ile meşhur rüsum-u hatda mahir bir kimesne dahi meşh havacesi olup, her gün mektebi mezkurda sıbyâna yazı ta'lim edüp mukabelesinde yevmi üç akçe vazifeye mutasarrıf ola ve her gün sıbyân-ı mektep için bir tüvanâ kimesne kifayet miktarı su getirüp müteallimine iska oluna. Mukabele-i hizmetinde yevmi bir akçe vazifeye mutasarrıf ola...."

Metni sunulan bu vakfiye kısım örneğinde, vâkıf; özetle İstanbul Yeni Bezzaz mahallesinde Allah rızası için bina ve vakfettiği medrese için doğruluk ve dindarlığıyla mevsuf, okuma ve okutmaya kudretli olan, müslüman çocukları öğretmeye lâyık, ilim ve amelden hissesi olan, bir kişinin öğretmen olup sabah namazından sonra öğle vaktine kadar çocukları öğretip karşılığında günde on akçe ücret almasını şart kılmıştır. Aynı mektepte iyi, dindar ve Allah'tan korkan bir kimsenin kalfa olup, öğle namazından sonra ikinci vaktine kadar çocukları öğretip karşılığında günde beş akçe ücret almasını, takvalığı ile meşhur ve hat sanatında mahir bir kimsenin de, yazı hocası olup her gün adı geçen mektepte çocuklara yazı öğretmesini, hizmeti karşılığında üç akçe ücret almasını, keza güçlü bir kimsenin yeteri kadar su getirip öğrencilere içirilmesini ve hizmeti karşılığında günde bir akçe ücret almasını şart kılmıştır.

V— Daye Server Hâtuna ait Gurre-i Muharrem 959 H. Aralık 1551 M. tarihli vakfiyenin(43) 21. sahifesinde: ". . . fakir çocuklar için bir mektep yapılmasını şart kıldığı", aynı vakfiyenin 23. sahifesinde ise: ". . . mezkûr mektepte okuyan yetim çocuklara elbise giydirilmesi için her sene yüz dirhem verilmesini şart kıldığı" yazılıdır.

VI—1. Mahmud'un beşinci kadını Verdinaz'a ait 18 Cemaziyel-evvel 1154 H. 1 Ağustos 1741 M. tarihli vakfiyenin(44) 7. sahifesinde: ". . . İstanbul, Aksaray yakınında Atik Murad Paşa Mahallesinde, büyük caddede malumu'l-hudud ve kare olarak yetmiş arşın arsa üzerine Allah rızası için sağlam ve kârgir bir mektep, mektebin altında ise selsebil gibi bir çeşme bina ve vakfettiği," yazılıdır.

(42) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde mahfuz 104 no'lu vakfiye defteri, s: 22-25.

(43) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 106 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 21-23.

(44) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 112 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 7.

صبح مرغی ابدوب ❀ محبته استانبولدا
 بزاز جدید محله سنده واقع ❀ برطرفی
 بنه کند می منزلی ❀ و برطرفی کو کجی
 باشی وقفدن اولان دکان ❀
 و برطرفی خواجه طورسون او قافنه ❀
 و برطرفی طریق عامه منتهی ❀ عرصه سی
 سنه ده بلبیل خاتون وقفنه ❀ اوجویز
 اچمه مقاطعه لور ❀ و ناسی ملک بکا کیر
 مکتبی و تحنده درت باب دکانی ❀

حسبه لله تعالی ❀ و حسنه لروح رسوله علی
 شویله شرط ایلمکه ❀ ذکر اولان دکان
 اجر منلی ایله علی الوجه الشرع ❀ ایجار
 اولوب حاصل اولان غله دن ❀
 مکتب سابق الذکرده ❀ برستقامت
 و دیانت ایله موصوف ❀ و قرائت
 و اقرايه قدرت ایله معروف ❀
 معلم ضیایین مسلمین اولمه نراوار ❀ و علم
 و عملدن حصه دار ❀ کسنه ایچنده ❀

RESİM: 7/a

Harameyn mütevellisi Hacı İsmail Efendiye ait
 1080 H. 1766 M. tarihli vakfiyenin 22. sahifesi.

RESİM: 7/b

Harameyn mütevellisi Hacı İsmail Efendiye ait
 1080 H. 1766 M. tarihli vakfiyenin 23. sahifesi.

VII— Babüssaade Ağası el-Hac Abdullah-Ağa ibni Abdülmennan'a ait 20 Cemaziyel-evvel 1120 H. 7 Ağustos 1708 M. tarihli vakfiyenin⁽⁴⁵⁾ 6. sahifesinde: İstanbul'da Silivri kapı yakınında Arabacı Bayazıt mahallesinde muallimhane bina ettiği ve bunun için vakıf tescil ettirdiği, aynı vakfiyenin 7-8. sahifelerinde ise: "Anadolu vilâyetinde Melde adlı köyde çocukları öğretmek için bir mektep bina ettiği ve bunları bütün müslümanlar için vakfettiği" yazılıdır.

VIII— Şehid Mehmed Paşa kethüdası, Hüseyin kethüdâya ait Muharrem 981 H. Mayıs 1573 M. tarihli vakfiyenin⁽⁴⁶⁾ 17. sahifesinde: "İstanbul'da

Mevlâna Hüseyin mahallesinde bir Darül-Kurra yaptırdığı", aynı vakfiyenin 18. sahifesinde ise: "Kırk Kilise kazasında Ulufeciler köyünde bir darüt-ta'lim bina ve vakfettiği yazılıdır.

(45) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 105 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 6-8.

(46) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 115 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 17-18.

مشق خواجه سی اولوب ❀ هر کون
 بعد صلوة الفجر الی وقت الظہر تعلیم صبا
 مکتب مذکورده ❀ صبیانه یاز می تعلیم
 ایلیوب مقابلہ سندہ یومی اون اچہ
 ایدوب ❀ مقابلہ سندہ یومی اوج
 وظیفہ بہ متصرف اولہ ❀ وکذلت
 بر صالح و دیندار ❀ و متقی و پر نیکار ❀
 کفایت مقدار می سو کتور و متعلین ❀
 صبیان مکتب اچون ❀ بر توانا کنہ
 استقا اولہ مقابلہ خدمتہ یومی بر اچہ
 وظیفہ بہ متصرف اولہ ❀ و بر صالح
 و متدین ❀ و امانت و دیانتی متعین
 مشور ❀ رسوم خط وہ ماہر یکسندہ دخی
 صلاوة الظہر الی وقت العصر ❀ تعلیم
 صبیان ایلیہ مقابلہ سندہ یومی بش
 اچہ وظیفہ بہ مستحق اولہ ❀ و زہد و تقوی الہ
 کسندہ مکتب خلیفہ سی اولوب ❀ بعد

RESİM: 7/c

Harameyn mütevellisi Hacı İsmail Efendiye ait
1080 H. 1766 M. tarihli vakfiyenin 24. sahifesi.

IX- III, Mustafanın kızı Şahsultan'a ait 17 Recep 1216 H. 23 Kasım 1801 M. tarihli vakfiyenin⁽⁴⁷⁾ 13. sahifesinde: "İstanbulda Zal Mehmet Paşa Camii civarında çocukların öğretilmesi için Üst katlı bir mektep bina ve vakfettiği" yazılıdır.

X- Abdülhannân oğlu İskender Paşa'ya ait Evail-ü Rebiül-evvel 967 H. Aralık 1559 M. tarihli

RESİM: 7/d

Harameyn mütevellisi Hacı İsmail Efendiye ait
1080 H. 1766 M. tarihli vakfiyenin 25. sahifesi.

vakfiyenin⁽⁴⁸⁾ 25. sahifesinde: "Yorus kazasının Kanlıcak köyünde bina ettiği cami karşısında bir mektep, ayrıca Yorus kazasının Sırapınar köyünde bir mektep bina ve vakfettiği" yazılıdır.

(47) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 132 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 13.

(48) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 150 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 25.

XI— I. Mahmud'un başkadını Alicenaba ait 5 Şevval 1158 H. 31 Ekim 1745 M. tarihli vakfiyenin⁽⁴⁹⁾ 8. sahifesinde: "İstanbul Fatih Camii civarında vâki kûçük Karaman demekle ma'rif Çarşı köşesinde Allah rızası için yaptırdığı çeşme ve sebilin üst kısmında çocukları öğretmek için bir muallimhane bina ve vakfettiği" yazılıdır.

XII— II. Sultan Mahmud'un Validesi Nakşidil Valide Sultan'a ait 25 Recep 1227 H. 4 Ağustos 1812 M. tarihli vakfiyenin⁽⁵⁰⁾ 30. sahifesinde "İstanbul Ayvansaray kapısı dahilinde Mustafa Paşa mahallesinde Ebu Zerril-Gifari türbesi bitişiğinde bina ettiği Cami bitişiğinde bir mektep bina ve vakfettiği" yazılıdır.

XIII— III. Selim'in annesi Mihrişah'a ait 7 Zilkâde 1214 H. 2 Nisan 1799 M. tarihli vakfiyenin⁽⁵¹⁾ 8-9. sahifelerinde: "İstanbul'da Davut Paşa iskelesi yakınında Kürkcübaşı mahallesinde ikibin yüzymialtıbuçuk arşın iki parmak arsa üzerine kendi maliyle müceddeden bir kârgir mektep bina, ihya ve vakfettiği" yazılıdır.

XIV— III. Selim'e ait 23 Muharrem 1220 H. 23 Nisan 1805 M. tarihli vakfiyenin⁽⁵²⁾ 166. sahifesinde: "Üsküdar Selimiye semtindeki Selimiye Camiinin bitişiğinde müceddeden bina ve ihya eylediği mektebi vakfettiği" yazılıdır.

XV— III. Sultan Selim'in Validesi Mihrişah'a ait 15 Şaban 1204 H. 30 Nisan 1789 M. tarihli vakfiyenin⁽⁵³⁾ 11-12. sahifelerinde: "İstanbul Aksaray yakınında eskiden hayır sahiplerinden Merhum Mehmed Paşanın müceddeden bina ve ihya eylediği Camii Şerif ve mektebin vakfını tekml, temim ve görevlilerinin maaşlarıyla diğer ihtiyaçları için vakfettiği" yazılıdır.

XVI— Veziri Azam Çorlulu Ali Paşa'ya ait 5 Zilhicce 1120 H. 15 Şubat 1708 M. tarihli vakfiyenin⁽⁵⁴⁾ 25. sahifesinde: "İstanbul'da vaki Hobyar mahallesinde Meydancık demekle ma'rif yerde bulunan mescide bitişik çocukları öğretmek için bina ve ihya buyurduğu, şöhretine binaen sınırlandırma ve niteliğinin belirtilmesine ihtiyaç olmayan sağlam, muhkem ve kârgir mektebi vakfettiği" yazılıdır.

XVII— I. Abdülhamid'in karısı Sineperver Ayşe Valide Sultan'a ait 27 Safer 1234 H. 26 Aralık 1819 M. tarihli vakfiyenin⁽⁵⁵⁾ 31-32. sahifelerinde: "İstanbul'da Atpazarı yakınında Manisa'lı Mehmet Paşa mahallesinde kâin arsa üzerine bir mektep yaptırıp vakfettiği" yazılıdır.

3. DARÜ'T-TIP (TIP MEDRESELERİ)

Diğer medreselerde olduğu gibi, Osmanlı Darü't-tıpları da, İslâm Dünyasında daha önce kurulmuş olan, Darü's-şifalar ve özellikle Ana-

dolu Selçukluları Dar-üş-şifaları örnek alınarak tesis edilmişlerdir. Osmanlılarda ilk Darü's-şifa Yıldırım Beyazıt tarafından Bursa'da tesis edilmiştir. Bundan sonra İstanbul'da Fatih Sultan Mehmet, Edirne'de II. Beyazıt, İstanbul'da Haseki Sultan, Atik Valide Sultan ve Manisa'da Valide Sultan Darü's-şifaları kurulmuştur.

Süleymaniye Tıp Medresesinin te'sisi ise, Darü't-tıpları tarihinde bir aşama kabul edilebilir. Zira bu zamana kadar Darü's-şifalar içinde yapılan tıp öğretimi bu medrese ile müstakil bir medreseye kavuşmuş olan Darü's-şifa, tatbikat yeri olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Darü't-tıplarda takip edilen eğitim ve öğretim sistemi kesin olarak bilinmemekle beraber, buralarda genel medreseler ve Dar'ül-hadislerde takip edilen sistemden ayrı bir tarzın tatbik edildiği anlaşılmaktadır. Zira tabirlik daha çok tatbikatı gerektirdiği için nazariyatla tatbikatın beraber yürütüldüğü bir eğitim ve öğretim sisteminin takip edilmiş olması gerekir.

Öte yandan medrese ve mekteplerde olduğu gibi Dar'üş-şifa ve Tıp medreselerinin büyük bir kısmının da Vakıflar tarafından kurulup Vakıflardan daimi destek gördükleri de bir gerçektir. Yine bu husustaki vakfiyelerden bir örnek olarak I. Selim'in oğlu Kanuni Sultan Süleyman vakfiyesinin⁽⁵⁶⁾ 95-97. sayfalarında Tıp Medresesi ile ilgili kısmı (Resim 8/a, b, c) aynen sunmakta yarar görüyorum:

"... Ve ilm-i Tıbb için bina olunan medrese-i tayyibe'de fazilet ve kıyâset ve kuvvet-i hids-ü ih-sas ile mevsuf ve basiret ve zekâ ve selâmet-i havass ile ma'rif, dekhayk-ı ilm-i mizana ârif ve külliyât ve cuziyât-ı ilm-i ebdâna vâkıf eflâton-u zaman ve Aristo-i Evan etıbbâ-yı İsdem mabeyninde mümtoz ve hükemâ-i Calinos kadem ortasında serfiraz olan kimesne müderris olup talebe-i ilm-i Tıbbâ kanun-u hükemâ-i sâbika da mu'cez

(49) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 162 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 8.

(50) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 165 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 30.

(51) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 166 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 8-9.

(52) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 168 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 166.

(53) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 170 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 11-12.

(54) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 180 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 25.

(55) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 184 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 31-32.

(56) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 1387 Umum 140 kasa ve 45 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 95-97.

B – TESCİLİ YAPILMIŞ OLAN BAZI MEKTEPLERİN LİSTESİ

İLİ	MAHALLESİ	SOKAĞI	ADA	PARSEL	CİNSİ	BULUNDUĞU HAL	DOSYA
İstanbul	Hoca Gıyaseddin	Vefa Cad.	511	16	Bala Hatun Mek. ve Sebili	Kültür Müsteşarlığına tahsisli olup, evlere kitap dağıtma merkezi olarak kullanılıyor.	P-797
İstanbul	İshak Paşa	Katip Sinan Mektebi	732	7	Abdullah Paşa Mek.	Kur'an Kursu olarak kullanılıyor, tahsisli	P-499
İstanbul	İshak Paşa	Küçükayasofya	116	1	Hüseyin Ağa Mek.	Mektep Münhedim Arsası boş	P-393
İstanbul	Kazganî Sadi	Nalbant Camii	741	33	Kazganî Sadi Mek.	Mektep ma'mur. Avlusunda bir çilehane var. Burası eskiden zaviye olup, sonradan Sıbyan Mektebi olduğu tahmin edilmektedir. Kur'an Kursu olarak kullanılıyor.	P-639
İstanbul	Kazganî Sadi	Şerapnel	741	38	Kazganî Sadi Mek.	Bir kısmı kirada, bir kısmı boş, bir kısmı istimlâk edilmiştir.	P-563
İstanbul	Kalenderhane	Kovacılar Cad.	961	8	Recai Efendi Mek.	Çocuk kütüphanesi olarak kullanılmak üzere muamelesi devam ediyor.	P-726
İstanbul	Kalenderhane	Kovacılar Cad.	641	43	Arpa Emine Mustafa Efendi Mektebi	Metruk durmaktadır. Onarımı yapıldı	P-720
İstanbul	Kalenderhane	Şehzade Mek.	651	49	Hasan Ağa Mek.	76'da başlandı, istimlâk edilmiş	P-420
İstanbul	Mollahüsrev	Emir Hoca ve Kalenderhane	569	1	Mahmut Paşa Mek.	İşgali devamlı	P-248
İstanbul	Mollahüsrev	Kızırlı Mescid ve Kozancılar Cad.	659	1	Abdullah Ef. Mek.	Kirada, harap	P-237
İstanbul	Mollafenari	Yeniçeriler Cad.	274	43	Ali Atik Paşa Mek.	Diyanet İşleri Bşk. tahsisli	P-540

İLİ	MAHALLESİ	SOKAĞI	ADA	PARSEL	CİNSİ	BULUNDUĞU HAL	DOSYA
İstanbul	Nişancı	Daldaban Yokuşu	2203	7	Mektep	Üzerinde iş hanı yapılması için çalışmalar var	P-917
İstanbul	Sultan Ahmed	Atmeydanı Sokak	99	30	Sultan Ahmed Mek.	Bu mektep Sultan Ahmed Camii Avlu duvarına muttasıldır. Kirada	-
İstanbul	Avcıbey	Hoca Çakır Cad.	2686	2	Çakırağa Camii ve Mektebi	Münhedim arsası kirada	P-376
İstanbul	İskender Paşa	Sarıgüzel Cad.	1990	1/9	İskender Paşa Camii ve Mektebi	İbadete açık	İ-67
İstanbul	Hobyar	Aziziye Cad.	301	15	Yusuf Ef. Mek.	Milli Eğitim Bakanlığının işgalinde	P-395
İstanbul	Beyoğlu	Kemankeş Mustafa Paşa	94	94	İsmail Ef. Mek.	1971'den itibaren 20 yıl müddetle Beden Terbiyesi Gen. Müd. tahsisli	P-1200
İstanbul	Üsküdar-Selimiye	Şerif Kuyusu Sok.	322	2	Selimiye Mek.	1969'dan itibaren 10 yıl müd. Milli Eğit. Bakan. tahsisli	P-725
İstanbul	Fatih-Sinanağa	İtfaiye Cad.	2420	5	Zemilli Ali Ef. Mek.	1967'den itibaren 10 yıl müd. Milli Eğit. Bakan., 1977'den sonra 10 yıl müd. Kültür Bakanlığına tahsisli	P-338
İstanbul	Alemdar	Divanyolu	40	6	Cevri Kalfa Mek.	İşgalli, tahliyesi derdest	P-247
İstanbul	Alemdar	Hoca Rüstem	48	6	Mehmed Ağa Mek.	Çocuk Esirgeme Kurumunun işgalinde	P-503
İstanbul	Cankurtaran	İshak Paşa Cad.	2	65	Mihrişah Sultan Mek.	Kur'an Kursu olarak kullanılmak üzere Diyanet İşleri Başkanlığına tahsisli için muamelesi devam ediyor	P-1677
İstanbul	Demirtaş	Sabri Mehmet Ef.	491	4	Sabri Mehmet Ef. Mek.	Mektep münhedim	P-740

İLİ	MAHALLESİ	SOKAĞI	ADA	PARSEL	CİNSİ	BULUNDUĞU HAL	DOSYA
İstanbul	Atik Mustafa Paşa	Dervişzade	2867	52	İvaz Ef. Mek.	İvaz Efendi Camii avlusunda kalmış arsa	P-693
İstanbul	Ali Fatih'in Paşa	Hacı Hoca Cad.	1176	88	Cemhaneci başı Mehmet Ağa Mek.	Münhedim arsa	P-625
İstanbul	Ali Fatih'in Paşa	Ali Fakih Cad.	1308	7	Ali Fakih Mek.	Harabe halinde, 1978'de onarım programına alındı	P-976
İstanbul	Avcıbey	Şişhane Cad.	2701	28	Hatice Sultan Mek.	Münhedim arsası işgalli	P-372
İstanbul	Avcıbey	Kuyulu Bahçe	2686	44	Beşir Ağa Mek.	Eser münhedim arsası işgalli, işgaliye alınıyor	P-375
İstanbul	Arabacı Beyazıd	Vidin Cad.	1326	23	Vasuh Paşa Kerimesi Emine Hatun Mek.	Münhedim arsası kirada	P-676
İstanbul	Arabacı Beyazıd	Vidin Cad. İlk Mek.	-	-	İsmail Ef. Mek.	Arsa halindedir. Şağilinden işgaliye alınıyor	P-238
İstanbul	Çakırağa	Küçük Langu	845	23	Çakırağa Mek.	Kirada	P-798
İstanbul	Dervişali	Hasan Fehmi	2553	23	Gebelizade Mek.	Mektedir münhedim arsasında gece kondular var. Aynı parselde bulunan Evrenes Dede Türbesi bakımsız bir haldedir. Kirada	P-?
İstanbul	Dervişali	Yakupzade	2545	13	Yahyazade Mek.	Kirada	P-260
İstanbul	Fatma Sultan	Topkapı Cad.	1928	38	Gazi Ahmet Paşa Mek.	Topkapı Gençlik Kulübü işgalinde	P-58
İstanbul	Hatice Sultan	Uzun Sofalı Geşl	2523	1	Beyazıt Ağa Mek.	Kirada	P-298
İstanbul	Hamza	Hacı Hamza ve Sata	1299	15	Hacı Hamza Mek.	Harap	P-239

İLİ	MAHALLESİ	SOKAĞI	ADA	PARSEL	CİNSİ	BULUNDUĞU HAL	DOSYA
İstanbul	Emin Sinan	Silahtar Ağa Cad.	146	14	Ahmet Ağa Mek.	Kirada	P-1005
İstanbul	Hobyar	Cağaloğlu Yokuşu Aziziye Cad.	301	15	Yusuf Ef. Mek	Hayrat Sicil kaydına göre "Medresetül Hattatin" olarak anılan, Basma Yazı Kesimleri Derleme Müd. olarak kullanılıyor	P-395
İstanbul	Süleymaniye	Tiryaki Çarşısı	535	13	Süleymaniye Mek.	Kültür Bakanlığına tahsisli	P-920
İstanbul	Tahtakale	Yavaşca Şahin	279	1	Gazneli Mahmud Ef. Mek.	Mektep kirada	P-591
İstanbul	Cezri Kasım	Feshane Defterdar Cad.	65	20	Şeyh Sultan Mek.	Kirada	-
İstanbul	Cezri Kasım.	Zal Mahmud Paşa Cad.	65	54	Zal Paşa Mek	İşgalli, tahliyesi derdest	P-1044
İstanbul	Düğmeciler	Nişancı Cad.	149	12	Nişancı Mustafa Paşa Mek.	Kütüphane olarak mezarlığın içinde	P-841
İstanbul	Eyüpsultan	Bostan iskelesi	48	2	Mihrişah Sultan Mek.	Harabe halinde duruyor; Mezarlığın içinde	P-249
İstanbul	Eyüpsultan	Camil-kebir	52	12	Ebusuud Ef. Mek.	Eyüp din görevilerinin hizmetinde	P-739
İstanbul	İslâm Bey	Kalenderhane Cad.	60	23	Lalızade Abdalbaki Efendi Mektebi	Harap	P-89
İstanbul	Cevizlik	Çekirge Hamdi Paşa Mektebi	69	1	Hamdi Paşa Mek.	Özel idareye intikal etmiştir	P-1383
İstanbul	Atik Mustafa Paşa	Conca Cad. Ağaçalı Çeşme	2891	29	Ebuzer-el Giffari Mektebi	Harap	P-69

İLİ	MAHALLESİ	SOKAĞI	ADA	PARSEL	CİNSİ	BULUNDUĞU HAL	DOSYA
İstanbul	Mimar Sinan	Keçeciler Cad.	2099	28	Akşemseddin Mek.	Fahri Bekçi oturuyor	P-1333
İstanbul	Sofular	Horhor Cad.	1061	85	Süleyman Ef. Mek.	Kirada	P-1088
İstanbul	Şeyhresmi	Yedi emirler ve Y. Ziya Paşa	1445	1	Mustafa Ağa Mek.	Münhedim arsası üzerinde piringçi Sinan Cami meşrutaları var	P-328
İstanbul	Arap Camii	Bulgulu ve Üsküpcüler Sk.	1489	2	Amine Hatun Mek.	İstimlak edilmiştir	-
İstanbul	Pürtelaş Hasan	Meclisi Mebusan	33	7	Zevki Sultan Mek.	Anıtlar Yüksek Kuruluna tahsisli	P-877
İstanbul	-	Pürtelaş	662	32	Pürtelaş Hasan Efendi Mek.	Münhedim, arsası işgalli	P-508
İstanbul	Sütlüce	Hamam	1895	46	Mahmud Ef. Mek.	Münhedim, arsası ittisalindeki Mahmut Ağa Cami avlusuna ihak edilmiş	P-1214
İstanbul	Yahya Kahya	Orta Mektep ve Pahi fırını	866	43	Kilerci Abdurrahman Mek.	Satılmış	P-264
İstanbul	Kulluğu	Samancı Ferhat	452	7	Yaş Hasan Emin. Ef. Mek.	Kirada	P-1242
İstanbul	Kadı Mehmet	Gümrük	94	93	İsmail Ef. Mek.	Tahsisli	P-2200
İstanbul	Kadı Mehmet	Hasköy Cad.	1430	24	Esmâ Hanım Mek.	Kirada	P-891
İstanbul	Hacı Mini	Karabaş Cad.	134	3	Karabaş Mustafa Ağa Mek.	Münhedim	P-1212
İstanbul	Hacı Mini	Hacı Hüseyin	1623	9	Hacı Hüseyin Mek.	Tahsis ediliyor	

İLİ	MAHALLESİ	SOKAĞI	ADA	PARSEL	CİNSİ	BULUNDUĞU MAHAL	DOSYA
İstanbul	Hacı Mimi	Ali Kubbeli	1644	13	Fatma Hatun Mek.	—	P-242
İstanbul	Vizezade	Şenlik Dede	715	5	Çambak Ağa Mek.	Şenlik Dede Camii görevlerine meşruta olarak verildi	P-779
İstanbul	Sinan Paşa	Köprübaşı	292	3	İbrahim Paşa Mek.	Mektebi münhedim	P-250
İstanbul	Tevkiye	Şakayik	845	4	Çuhadar Hüseyin Ağa Mek.	—	P-320
İstanbul	Hacı Hüseyin	Sahaf Camii	1626	3	Sahaf Muhiddin Mek.	Camii görevlisi oturuyor	P-1225
İstanbul	Meşrutiyet	Ortaçiftlik	—	—	Hamidiye Mek.	—	P-678
İstanbul	Sarıyer	Karakol	675	1	Pertevniyal Valide Sultan Mek.	1939'da istimlak edilmiş, halk eğitim merkezi olarak kullanılıyor	P-429
İstanbul	İstinye	İstinye Çayır Cad.	370	62	Osman Ef. Mek.	Kirada	P-812
İstanbul	Ahçıbaşı	Aziz Mahmud Hüddai	387	19	Hüseyin Çelebi Mek.	Münhedim	P-457
İstanbul	Arakıyeci Hacı Cafer	Harmanlık	463	9	Divitçiler Mek.	—	P-616
İstanbul	Kepece Dede	Kunusbaşı Cad.	408	84	Kepeçdede Mek.	Harap, boş	P-927
İstanbul	Murat Reis	Çinli Hamamı	164	2	Kösem Sultan Çinli Mek.	M.E. Bak. Kültür Gen. Müd. tahsis edilmiş	P-731
İstanbul	Hasan Ağa	İnadiye Mek.	442	1	Çerkezade Alibey Mektebi	Mektep münhedim	P-734

İLİ	MAHALLESİ	SOKAĞI	ADA	PARSEL	CİNSİ	BULUNDUĞU HAL	DOSYA
İstanbul	Hacı Hüseyin Ağa	Afap Kuyusu ve Hacı Hüseyin Ağa	1238	13	Hacı Hüseyin Mek.	Kirada	P-1452
İstanbul	Hoca Üveys	Koca Sinan Cad.	2055	10	İsmail Ef. Mektebi	Münhedim arsası 1967'de satılmış	P-793
İstanbul	Hoca Üveys	Fevzi Paşa Kınalızade Sok.	2045	14	Kazasker Abdurrahman Ef. Mek.	1968'de satılmış	P-251
İstanbul	İneybey Mah.	Namık Kemal Cad.	855	5	Ebubekir Paşa Mek.	Çocuk Kütüphanesi olarak kullanılıyor	P-425
İstanbul	İbrahim Çavuş	Kaşıkcı Mek.	1488	32	Kaşıkcı Mek.	Mektep münhedim arsası işgalli	P-40
İstanbul	İbrahim Çavuş	Mevlevihanekapı	1468	23	Hasodabaşı Behruz Ağa Mek.	—	P-1282
İstanbul	Kürkcübaşı Ahmet Şemseddin	Hobyar Mek. ve Yokuş Çeşme	1109	3	Ahmet Paşa Mek.	Kirada	P-817
İstanbul	Kırkçeşme	Çinli Hamam	2409	2	Arapzadeler Mek.	Münhedim arsasında gece kondu var, davalı	P-459
İstanbul	Kirmasti	Feraizci	2126	46	Fatih Mek.	Harap	P-458
İstanbul	Kirmasti	İslâmbal Cad.	1923	2	Baş Kadın Mek.	Kirada	P-421
İstanbul	Küçük Mustafa Paşa	Vakıf Mektebi Tutar Ağası	2849	5	Adile Sultan Mek.	—	P-828
İstanbul	Müfti Ali	Karadeniz Cad.	2479	11	Şerife Hanım Fatma Mek.	Münhedim, arsası işgalli	P-211
İstanbul	Molla Aşkı	Paşa Hamamı	2658	8	Molla Aşkı Mek.	Münhedim, Arsa kirada	P-129

İLİ	MAHALLESİ	SOKAĞI	ADA	PARSEL	CİNSİ	BULUNDUĞU HAL	DOSYA
İstanbul	Selimiye	Kışla Cad. Şerif Kuyusu Sok.	322	2	Selimiye Mek.	Kütüphane olarak kullanılıyor, tahsisli	P-725
İstanbul	Nişancı	Helvacı	737	8	Nişancı Cedid Mehmet Paşa Sibyan Mek.	Mühedim, arsasında Atik Mehmet Paşa G. Meşrutası var	P-847
İstanbul	Ali Fatihin Paşa Cad.	Koca Mustafa Paşa	1177	92	Sümbül Ef. Sibyan Mektebi	Kirada	P-126
İstanbul	Canbakiye	Yedişehitler	1342	14	İbrahim Ef. Sibyan Mek.	Mühedim, arsası 7.2.1974'de satılmıştır	P-244
İstanbul	Kirmasti	Fevzi Paşa Cad.	2125	3	Fatih Sibyan Mek.	Fatih İlkokulu olarak kullanılıyor	P-502
İstanbul	Selman Ağa	Büyük Yokuş	503	33	Mihrimah Sultan Sibyan Mek.	M.E. Bak. Çocuk Kütüphanesi olarak tahsisli	P-553

SIBYAN MEKTEPLERİ

İLİ	İLÇESİ	İSİM	VAKFI	DURUMU HAKKINDA NOT
Aydın	-	Fatma Hanım Sibyan Mek.	-	-
İzmir	Urla	Yahşi Bey (Kamanlı) Sibyan Mek.	-	-
Manisa	-	Yakutağa (Kurşunlu) Mektebi	-	-
İzmir	Bergama	Ansari Mektebi	-	-

اِكْشَرِ اَقْجَهْ اَوْلَهْ ۞ وَجَمِيعِ سِنَدِهْ بَرِ خِدْمَتِهْ قَابِلِ وُقُوفِ
 وَنَظَافَتِهْ نَظِيْرِي نَادِرِ كَمْسِنَهْ لَرِ فَرَاشِ اَوْلُوبِ وَظِيْفَهْ
 يَوْمِيَهْ لَرِي اِكْشَرِ اَقْجَهْ اَوْلَهْ ۞ وَكَلِيْسِنَدِهْ بَرِ خِدْمَتِ خَلَا
 مَتَّحِلِ وَتَطْهِيْرِنَهْ مَهْمَا اَمْكُنْ مَتَقَبَلِ كَمْسِنَهْ لَرِ كَا اَخْلَا
 اَوْلُوبِ وَظِيْفَهْ يَوْمِيَهْ لَرِي اِكْشَرِ اَقْجَهْ اَوْلَهْ وَجَمْلَهْ
 بَرِ رَجُلِ طَاهِرِ ۞ وَاَيْقَادُ وَاظْفَادَهْ مَا هَرِ كَمْسِنَهْ لَرِ
 سِرَاجِي اَوْلُوبِ وَظِيْفَهْ يَوْمِيَهْ لَرِي اِكْشَرِ اَقْجَهْ اَوْلَهْ
 اِيْچُونِ بِنَا اَوْلِنَانِ مَدْرَسَهْ طِيْبَهْ
 فَضِيْلَتِ وِيْكَاسْتِ وَقُوَّةِ حِدُسِ وَاِحْسَانِ اِيْلَهْ مُؤْمِنِ
 وَبَصِيْتِ وَذَكَوَسَلَامَتِ حَوَاسِ اِيْلَهْ مَعْرُوفِ دَقَائِقِ
 عِلْمِ مِيْزَانَهْ عَارِفِ ۞ وَكَلِيَاتِ وَجَزِيَاَتِ عِلْمِ اَبْدَانَهْ

RESİM: 8/a

Kanuni Sultan Süleyman'a ait vakfiyenin 95. sahifesi.

ve yâdigar olan kavâ'idi tahsil babında ikdam ve mühimmât-ı şifada müntehab ve sedid olan zevabiti teshil emrinde ihtimam edüp derslerine müdavim ve sair mâlezimede mülâzim olucak vazife-i yevmiyesi yirmi akçe ola. Ve sekiz nefer talib-i hikmet ve rağib-i illet-i sıhhatı mü'min-i Zâhirs Salâh ve mütedeyyin-i kasidil İslah kimesneler medrese-i mezburede danışmend olup ilm-i Tıbbın şuglünde sa'yi belîğ ve fenn-i hikmetün tahsilinde cidd-i bî diriğ ederlerse vazife-i yevmiyeleri ikişer akçe ola. Ve iki deyyin ve mümeyyiz ve televvüs ve telvisten muhteriz kimesnelerin biri Bevvâb olup ve biri ferraş ola. Vazife-i yevmiyeleri ikişer akçe ola."

Yukarıda metni sunulan vakfiye bölümünde özetle şöyle denmektedir: "Tıp ilminin öğretilmesi için yapılan Tıp Medresesinde faziletli, akıllı, teşhis ve ihsas nitelikleriyle tanınan, basiret zekâ ve duyu organlarının sağlamlığıyla bilinen, tartı

وَاقِفِ اَفْلَاطُونِ زَمَانِ ۞ وَارَسْطُوْجِيْ اَوَانِ ۞ اَطْبَايِ
 عِيْسَى دَمَ مَا بَيْنِدَهْ مُنْتَازِ ۞ وَحَكَايِي جَالِيُوْسِ قَدَمِ
 اُوْرَتَانِسِنَدِهْ سِرْفَرَازِ ۞ اَوْلَانِ كَمْسِنَهْ مُدْرَسِ اَوْلُوبِ
 طَلَبَهْ عِلْمِ طِيْبَهْ قَانُونِ حُكْمَا سَابِقَهْ دَهْ مُوَجِّزِ
 وَيَادِكَا رَا اَوْلَانِ قَوَاعِدِ تَحْصِيْلِ اَبْنَدِهْ اِقْدَامِ وَمَهْمَا
 شِفَادَهْ مُنْتَخَبِ وَسَدِيْدَا اَوْلَانِ ضَوَابِطِي تَسْهِيْلِ
 اَمْرِنَهْ اِهْتِمَامِ اِيْدُوبِ دَرَسَلَرِنَهْ مُدَاوِمِ وَسَايْرِ
 مَا لَزِمَهْ دَهْ مُلَازِمِ اَوْلِيْحَقِ وَظِيْفَهْ يَوْمِيَهْ سَبِيْ كَرِي اَقْجَهْ
 اَوْلَهْ وَسَكْرِ نَفْرَطِ اِلْحِكْمَتِ وَرَاغِبِ عَلْتِ صَحْحَتِ مُؤْمِنِ
 ظَاهِرِ اِلْصَلَاخِ ۞ وَمُتَدِيْنِ قَاصِدِ اِلْصَلَاخِ كَمْسِنَهْ
 مَدْرَسَهْ مُزْبُورَهْ دَهْ دَانِشْمَنْدَا اَوْلُوبِ عِلْمِ طَبَاكِ

RESİM: 8/b

Kanuni Sultan Süleyman'a ait vakfiyenin 96. sahifesi.

ilminin inceliklerini, sağlık ilminin ana ve tali konularını detaylıca bilen, zamanın Eflâtun ve Aristo'su seviyesinde, İsa'nın doktorları gibi akranı arasında seçkin, Calinos hekimleri gibi önde gelen bir kimse müderris olup Tıp ilmi öğrencilerine eski hekimlerin tıp kanununda özet ve yadigâr halinde olan tıp kurallarını öğretmeye yönelip, önemli şifa konularında seçkin ve doğru olan zabıtları kolaylaştırmaya ihtimam edip derslerine devam etmesi ve diğer gerekli hususları yerine getirmesi halinde günlük ücreti yirmi akça olsun. Hikmet ve sağlık bilgisini öğrenmek isteyen, iyiliği belirgin, islâhı amaç edinen, sekiz adet mü'min ve mütedeyyin kimse sözü edilen medresede öğrenci olup tıp ilmini öğrenmeye aşırı çaba gösterip, hikmet sanatını tahsilde gayrét esirgemezlerse günlük ücretleri ikişer akçe olsun.

Ayrıca dindar ergin, temiz iki kimsenin birisi kapıcı, diğeri ferraş olup günlük ikişer akçe ücret alsınlar."

شُعْلِنَدِ سَعْيِ بَلِيغٍ • وَفَنَ حَكْمَتِكَ تَحْصِيلِنَدِ حِدَةٍ
 بِنِي دَرِيغِ اَيْدِرْسَه • وَظِيْفَهٗ يَوْمِيَهٗ لَرِي اَيْكِشَرَاغِهٖ
 اَوْلَهٗ • وَايْكِ دِيْنِ وَمَسْتَبِيْر • وَتَلَوْتُ وَتَلُوْثُكَ
 مُحْتَرَزِ كَسْنَهٗ لَرِي بَرِي بَوَابِ اَوْلُوْبِ وَبَرِي فَرَاشِ
 اَوْلَهٗ وَظِيْفَهٗ يَوْمِيَهٗ لَرِي اَيْكِشَرَاغِهٖ اَوْلَهٗ وَبَرِي دِيْنِ
 صَالِحِ • وَمُسْتَقْبَلِغِ مُسَالِحِ • اَعْرَاضِ دُنْيُوِيَهٗ دِنِ بَرِي
 وَمَصَالِحِ لِاَزْمَهٗ سِنْدِ جَرِي • كَسْنَهٗ نَقْطَهٗ جِي اَوْلُوْبِ
 مِيْدَرَسِيْنِ وَمُعِيْدِ • وَطَلَبَهٗ وَمُسْتَعِدِّ مَابِيْنِنْدِ اَوْلَانِ
 مِدَارَسَهٗ يَهٗ حَاضِرِ • وَاَيَامِ تَحْصِيْلِنَدِ دَرَسِ تَرْكَلَرِيْنَهٗ نَازِ
 اَوْلُوْبِ بَغِيْرِ عُدْرِ شَرْعِي • وَاَلَا مَانِعِ قَوِيٍّ اَوْلَايِ تَمُوْلِيَهٗ
 اَعْلَامِ اَيْلُوْبِ اَوْلِ دَخِي اَوْلِ كُوْنُكَ وَظِيْفَهٗ سِنِ وَبَرِيَهٗ

RESİM: 8/c

Kanuni Sultan Süleyman'a ait vakfiyenin 97. sahifesi.

4. DAR-ÜL HADİSLER :

Dâr-ül Hadisler, özellikle Hz. Muhammed'in söz, fiil ve takrirlerinden meydana gelen hadislerin öğretildiği yerlerdir. İlk olarak cami'lerde halkalar halinde okutulan hadis ilminin önemine binaen Dâr-ül Hadisler doğmuş ve Osmanlılardan önce müteaddit Dâr-ül Hadisler tesis edilmiştir. Osmanlılar devrinde ise ilk Dâr-ül Hadis I. Murat devrinde Çandarlı Hayrettin Paşa tarafından İznik'te inşa ettirilmiştir.⁽⁵⁷⁾

Daha sonra II. Murat tarafından Edirne'de bir Dâr-ül Hadis yaptırılmıştır. Bunları takiben XVI. asır içinde müteaddit Dâr-ül Hadisler tesis edilmiştir. Dâr-ül Hadislerde, medreselerle birlikte çoğu kez camilerin civarında inşa ettirilmiş olup, büyük bir kısmı vakıf yoluyla kurulmuş ve vakıflardan yardım görmüşlerdir. Bu hususta vakfiyelerden iki örnek aşağıya alınmıştır.

1- I. Selim'in oğlu Kanuni Sultan Süleyman'a ait vakfiyenin⁽⁵⁸⁾ 90-92. sahifelerinde: Dâr-ül Hadisle ilgili olan kısım (Resim 9/a, b, c) aynen şöyledir:

"... Bâ'dehu şart edüp buyurdular ki; ehâdis-i nebeviyye ve ahbâr-i Mustafaviyye naklolunmak için bina olunan Dâr-ül Hadiste bir âlim ve âmil ve fâzıl ve kâmil tefsir-i Kur'an-ı fasiha kadir ve nakli-ehâdis-i sahihade mâhir, mesâbih-i pürtab gibi fezâil-i zâhir ve meşârik-ı afitâb gibi fevâzıl-i bâhir, mazhar-i kelime-i ulyâ ekmel-i din-i resul-i melik-i âlâ Hz. Müslim rivayetin rivayetde müsellemler ve Hz. Buhâri naklinde münferid beynel Umem olan kimesne müderris ve Muhaddis olup Utla-i şâyiadan gayri eyyamda derslane ye hazır vebilâ özrin şer'iyyin terkten hâzir olup levazımı tedrisi kema yenbagi itmam ve merâsim-ı ifadede ihtimam edicek vazife-i yevmiyyesi elli akçe-i Sultan Süleyman Hani ola ve talebesinin cümlesinden fâik ve iâde hizmetine layık akranından her veçhile mütemeyyiz, hevayı nefisinden muhteriz olanı mu'id olup merâsim-ı ifade ve istifadede müciddü sâ'i ve levazım-ı iâ'deyi tamam râ'i olucah vazife-yi yevmiyyesi beş akçe ola ve talebe-i ilimden onbeş kimesne dahi anda sakın olup adet-i me'lufe üzere derslerine müdavim ve tahsil-ulum ve meârife mülazim olup şuğlelerlese vazife-i yevmiyyeleri ikişer akçe ola. Ve bir recül-i sâdik ve bevablık hizmetine layık, hizmetinde müvazib ve kusur ve füturundan mücanip vakf-ı fecirden evvel bâb-ı Medreseyi açar ve vakti işâ'dan sonra kapar kimesne bevab olup vazife-i yevmiyyesi iki akçe ola. Ve bir recül-i zâhir ve ferraşlıkta mahareti zahir kimesne ferraş olup tanzif-i sahn-ı medresede ikdam ve levazım-ı ferraşete ihtimam edicek vazife-i yevmiyyesi iki akçe ola..."

Yukarıda metni sunulan vakfiye bölümünde özetle şöyle denilmektedir.

"... Sonra şart edip buyurdular ki hadis-i şerif ilmi öğretilmesi için yapılan Dar-ül hadiste bir âlim, ilmiyle amel eden, faziletli, olgun, Kur'an-ı Kerim'i tefsir etmeye yetenekli, Hadis-i Şerifleri nakletmede mahir fazilet ve üstünlüğü zahir, müslim ve Buhari'nin naklettiği rivayetleri rivayet etmekte tek olan kimse müderris ve muhaddis olup, belirli ta'til günlerinin dışında dershanede

(57) "Vakfı medrese-i dâr-ül hadis-i merhum Hayrettin Paşa" nefsi-iznik'te serhane dükkân-ı bu medresenin vakıflarındandır. (Bkz. Kocaali tahrir defteri Nr. 733,315-b: Uzunçarşılı, Çandarlı Kara Halil Paşa Belleten 91, s: 475, Ayverdi, I, 319.

(58) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 387 Umum 140 kasa ve 45 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 90-92.

تَقْدِيرُ جَه زِيَادَةً مَسَاعِدَ أَوْلَادِهِ بَعْدَكَ شَرِيفًا
 يُورِدُ يَلْرَكَةَ أَحَادِيثِ نَبَوَاتِهِ ۞ وَخَبَارِ مُصْطَفَوِيهِ
 نَقْلَ الْوَلَمَقِ الْيَحْيُونَ بِنَا أَوْلَادِنَا دَارِ الْحَدِيثِ بَرَعَالِو
 عَامِلٍ وَفَاضِلٍ وَكَامِلٍ ۞ تَفْسِيرِ قُرْآنِ فَصِيحَةٍ قَادِرٍ
 وَنَقْلِ أَحَادِيثِ صَحِيحَةٍ دَه مَاهِرٍ ۞ مَصَابِيحِ بَرِنَابِ كِي
 فَضَائِلِ ظَاهِرٍ ۞ وَمَشَارِقِ فَنَابِ كِي فَوَاضِلِ يَاهِرٍ ۞

RESİM: 9/a
 Kanuni Sultan Süleyman'a ait
 vakfiyenin 90. sahifesi.

RESİM: 9/b
 Kanuni Sultan Süleyman'a
 ait vakfiyenin 91. sahifesi.

RESİM: 9/c
 Kanuni Sultan Süleyman'a
 ait vakfiyenin 92. sahifesi.

عَمَلِدُنْ أَوْلَانِ بَشِ كِمَسْنَه دَخِي أَنْدَ سِكَانِ أَوْلُوبِ ۞ عَادَتِ
 مَا لُوفَه أَوْزَرَه دَرَسَلَرِنَه مُدَاوِمِ ۞ وَتَحْصِيلِ عُلُومِ وَ
 مَعَارِفَه مُلَازِمِ أَوْلُوبِ شُغْلِ يَدِرْ رَسَه وَظِيفَه يَوْمِيَه بِرِ
 اِبْكِشَرِ لَجَه بِرْ رَجُلِ صَادِقِ وَبَوَالِقِ خِدْمَتِنَه لِائِقِ
 خِدْمَتِنَه مُوَاطِبِ ۞ وَفُضُورِ وَفُورِنَدِ مَجَانِبِ ۞ وَتِ
 فِجْرِدُنْ أَوْلِ بَابِ مَدْرَسَه آخِرِ وَوَقْتِ عِشَادِنْ حُكْمَه
 قَابِرْ كِمَسْنَه بَوَابِ أَوْلُوبِ وَظِيفَه يَوْمِيَه سِي اِبْكِ لَجَه أَوْلَه
 رَجُلِ ظَاهِرِ ۞ وَفَرَاشَلِكِنْ مَهَارَتِي ظَاهِرِ كِمَسْنَه فَرَاشِ
 أَوْلُوبِ تَنْظِيفِ صَحْنِ مَدْرَسَه دَه أَقْدَامِ ۞ وَكُلُوزِمِ فَرَاشَه
 اِهْتِمَامِ اِبْجِيكِ وَظِيفَه يَوْمِيَه سِي اِبْكِ لَجَه أَوْلَه وَبِرْ رَجُلِ
 صَابِرِ وَمُقَدِمِ وَظَاهِرِ ۞ كِمَسْنَه كَا سِ خَلَا أَوْلُوبِ وَظِيفَه

مُظَهَّرَكَلَه عَلِيَاهِ أَكْمَلِ دِينِ رَسُولِ بِلَاكِ اَعْلَى ۞ حَضْرَتِ سَلْمِ
 رَوَاتِنِ رِوَايَتِنَه مُسَلَّمِ ۞ وَحَضْرَتِ بُخَارِي نَقْلِنَه مُنْفَرِ
 بَيْنِ الْأُمَمِ أَوْلَانِ كِمَسْنَه سَلْمِ رَسِ وَحَدِيثِ أَوْلُوبِ عُظْمَاءِ
 شَايِهَه دُنْ غَيْرِي أَيَامِ دَه دَرَسِ خَانَه يَه خَاضِرِ ۞ وَبِلَاغِدِ
 شَرِي تَرْكِدُنْ حَاذِرِ أَوْلُوبِ كِلُوزِمِ تَدْرِيسِي كَامِنَبِغِي اِنَامِ
 وَمُرَاسِلِ فَاَدَه ۞ اِهْتِمَامِ اِبْجِيكِ وَظِيفَه يَوْمِيَه سِي اَلِي
 اِنَجَه سُلْطَانِ سُلَيْمَانِ خَانِي أَوْلَا ۞ وَطَلَبَه سِنَاكِ جَمَلَه
 سِنْدِنْ فَايِقِ ۞ وَاعَادَه خِدْمَتِنَه لِائِقِ اَقْرَابِنْدَه وَجَمَلَه
 مُمْتَزِ ۞ هَوَايِ نَفْسِنْدِنْ مُحْتَرِزِ أَوْلَا يِنِي مَعِيكِ أَوْلُوبِ
 مُرَاسِلِ فَاَدَه ۞ وَاسْتِفَادَه دَه مُجِدُّو سَاعِي ۞ وَكُلُوزِمِ اِعَادَه
 تَامَرِ اِعَايِ اُولِيغِي وَظِيفَه يَوْمِيَه سِي بَشِ لَجَه أَوْلَا وَطَلَبَه

bulunup, şer'î özü olmaksızın devamsızlıktan kaçınıp, öğretimin gerektirdiği hususlara ihtimam gösterdiği takdirde günde elli sultan Süleyman Han akçesi ücret alsın. Öğrencilerin içinden akranı arasında üstün ve seçkin olup, nefsanî arzularından uzak olan bir öğrenci de müderris yardımcısı olup, anlama ve anlatmada ciddi ve gayretli olup, tekrarlamaya tamamen riayet ettiği takdirde günde beş akçe ücret alsın. Öğrencilerden onbeş kişi bu Dâr-ül Hadiste kalıp alışılmış olduğu üzere derslerine devam edip, ilim ve marifet öğrenmeye çalışırlarsa günlük ikişer akçe ücret alsınlar. Doğru, kapıcılık hizmetine lâyık, hizmetinde devamlı, kusur ve aksaklıktan kaçınan, sabah vaktinden önce medresenin kapısını açıp yatsı vaktinden sonra da kapayacak bir kimse kapıcı olup, günde iki akçe ücret alsın. Temiz, ferraşlıkta mahir bir kimse, okul avlusunu temizlemeye dikkat ve ferraşlığın gerektirdiği hususlara itinâ gösterdiği takdirde günde iki akçe ücret alsın."

II- Mirza Paşa oğlu Şemsi Ahmet Paşa'ya ait Rebiül-evvel 988 H. Nisan 1580 M. tarihli vakfiyenin⁽⁵⁹⁾ 84-88. sahifelerinde Dâr-ül Hadis ile ilgili olarak (Resim 10/a, b, c, d, e) aynen şöyle denilmektedir:

"... Ve müşarunileyh Paşa'yi kâmurân ve dâna'yi kârdan hazretleri ilm-ü irfanın indallah kadr-ü kıymeti ve uluvvü mertebe ve sümüvvü menzileti babında vârid olan âyât-ı beyyînât ve ehâdis-i neyyirât ve selefi salihinden naklolunan terğibâta muttali' olup ve zümre-i insanın ferîşteh-i âsumân üzere tefaddülü ilim ve irfanla olduğun tamamı iz'an ettiklerinde Çezmettiler ki, ilim matlab-ı â'lâ ve maksad-ı aksa urve-i vüška ve kible-i ulyâdır. Nazım: tac-ı sercümle-i hünerhest ilim, kûfl-ı küşa-yı hemedir hast ilim. Lâ cerame telvîhi işâ'a-i funun vâ tazvîh ve izahı (Hel yeste-villezine ya'lemune vellezine lâ yâ'lemun) için inân-ı himem-i hümayunları meâlim-i ilmi tâ'mir, meşâ'ilini tenvir ve sâha-i dilâvizini tanzif ve tathir ve bina ve finasını safabahş ve dilpezir etmek semtine masruf olup yine mahruse-i mezburede Cami-i mesfurun harem-i hurreminde ilm-i din fıkhest ve tefsir ve hadis mısra-ı mu'cebince ve dahi "nazm" Nâmekeş Ünvan nekâlallah ya kalennebist hasılı mazmun-u o hüsrân ruzi mahşerest mu'cibince oniki hücreli bir nefis dâr-ül hadis bina ettiler sahâif-i bünyanında âyât-ı hikmet mestur ve matâviyi erkanında âsarı letâfet menşurdur. Ve zikrolunan harem-i Cami-i muhteremde bir derthane-i yegâneki hüsn-i bina ve uus-i fina ile makbul-i zamana dürr inşa edip cümlesi hucurât-ı mezkurede sâkin olup bunun misli dâr-ül hadisterde tahsili mu'tâd olan Ulum-u diniyye ve fûnun-u yakuniyye tahsili ve tekmihi sadedinde olan talebe-i ilme ve üstadlarına vakfettiler..."

Yukarıda metnini aldığımız vakfiye bölümünün özetle şöyle denilmektedir:

"Sözü geçen bilgin Paşa, ilim ve irfanın Allah katındaki değeri ile yüce yeri hakkındaki ayet ve hadislerle eskilerden devam eden gelen teşviklere muttali olup, insanların gökteki Meleklerle olan üstünlüğünün ilim ve irfanla olduğunu bildiklerinden, ilmin en yüce istek ve amaç, tutulacak en sağlam ip, bütün hünerlerin tacı ve bütün kapıları açan anahtar olduğuna kesin kanaat getirdikleri ve (Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?) buyruğu için ilim yerlerini tamir, meş'alelerini tenvir ve sahalarını temizlemeye, bina ve çevrelerini gönül açıcı ve ferah verici bir hale getirmeye yönelmişlerdir. Bu amaçla sözü edilen yerde bir cami haremde on iki odalı bir nefis dâr-ül hadis yaptırmışlardır ki duvarları Ayet ve hikmetli sözlerle süslenmiştir. Ayrıca sözü geçen Cami haremde bir derthane yaptırmışlardır ki, yapısının güzelliği ve genişliğiyle dikkat çekicidir. Sözü edilen Dâr-ül Hadiste kalan öğrencilerin benzeri Dâr-ül Hadislerde öğretilmesi alışlagelen şekilde dinî ve yakını bilgileri öğrenmeleri için bu dâr-ül hadis odaları ilim öğrencileri ve üstadlarına vakfedilmiştir.

5. DÂR-ÜL KURRÂLAR:

Osmanlı Eğitim ve Öğretim sistemi içinde yer alan ihtisas medreselerinden birisi de Dâr-ül Kurra'lardır.⁽⁶⁰⁾ Osmanlılardan önce olduğu gibi, Osmanlılarda da "Kari'ler"⁽⁶¹⁾ ve genellikle cami hizmetlileri bu müesseselerden yetişirlerdi. Sibyan mektebini bitiren veya o seviyede özel bir eğitim görmüş olan bir öğrenci, bu müesseselerde okumak istediğinde, önce aşağı seviyede bir Dâr-ül Kurra'ya girer ve orada hıfzı tamamladıktan sonra yüksek seviyelerdeki Dâr-ül Kurra'lara devam ederdi. Bunlarda da kıraet ilmini ve harflerin mahreçlerini öğrenirdi.

ابتدی و مشارک الیه پاشای کامران
و دانا ی کاردان حضرت تبری علم

HESİM: 10/a

Şemsi Ahmet Paşa'ya ait 988 H. 1580 M.

tarihli vakfiyenin 84. sahifesi.

(59) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 109 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 84-88.

(60) Dar kelimesi Arapça ev anlamına gelmekte olup burada kendinden sonraki "Kurra" kelimesiyle birlikte "Kurra okul" anlamındadır.

(61) Bu kelime okuyucu ve okuyan anlamını ifade eder ise de terim olarak, 7-10 kıraet kendilerine nisbet olunan meşhur İmamlar için kullanılır. (Bkz. zerkani Menahilü-irfan fi utumil Kur'an, Kahire 1372, I, 449.

عُلَمَاءُ دَرِ نَظْمِ نَاجِ سِرْجَلِه هَرْمَتَا وَعَرَفَانِكَ عِنْدَ اللَّهِ قَدْرٌ وَوَقِيمَتِي وَعَلْوُ

علم قفل کتای همه ذرهاست علم مرتبه و ستم منزلتی باینده وارد

لَا جَزْمَ تَلْوِجِ اشْأَلُهُ فَنُونَ وَتَوْضِیحُ وَابْضَاحِ اُولَانِ اَيَاتِ بَيِّنَاتٍ وَاحَادِيثِ

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ اِنْتِرَاتِ وَسَلْفِ صَالِحِينَ نَقْلًا وَتَلْوِجًا

الْاَيَعْلَمُونَ اِيْخُونِ عَنَانِ هَمِّ اِيْخُونِ تَرْغِيْبَانَهُ مَطْلَعِ اُولُوْبٍ وَزَمْرُ

مَعَالِمِ عَلِيٍّ تَعْبِيرِ مَشَاعِلِ تَنْوِيْرِ وَسَانِحَةٍ اِنْسَانِكَ فَرِشْتَهٗ اِسْمَانِ اَوْزَرَهُ تَفْضَلِ

دَلَاوِيْزِي تَنْظِيْفِ وَتَطْهِيْرِ وَبِنَاوْفَانِ عِلْمِ وَعَرَفَانِلَهٗ اَوْلَادُوْغِيْنِ تَمَامِ اَزْغَانِ

صَفَا نَجْشِ وَدَلِيْذِيْرِ اِتْمَا كَسْمَنَهٗ مَصْرُوْفِ اَيْنْدَكِلَرِنَهٗ جِزْمِ اَيْنْدَكِلَرِكِهٗ عِلْمِ مَطْلَبِ

اَوْلُوْبِ يِنَهٗ مَحْرُوسَهٗ مَرْبُورَهٗ دَهٗ اَعْلَى وَمَقْصِدِ اَقْصَى عَرُوْغِ وَثَبِي قَبِيْلَهٗ

RESİM: 10/b

Semsi Ahmet Paşa'ya ait 988 H. 1580 M. tarihli vakfiyenin 85. sahifesi.

RESİM: 10/c

Semsi Ahmet Paşa'ya ait 988 H. 1580 m. tarihli vakfiyenin 86. sahifesi.

Dâr-ül-Kurralar, oralarda okutulan ilimlerle alâkası bakımından daha sonra camiler içinde veya çevresinde tesis edilmişlerdir. Eldeki bilgilere göre, Osmanlıların ilk dâr-ül-kurrası Bursa'daki Yıldırım Beyazıt dâr-ül-Kurrasıdır. Merhum Evliya Çelebi, İstanbul Dârü'l Kurralarından bahsederken, "Evvelâ ne kadar selâtin camileri varsa ve gayri â'yan-ı Kibâr Camileri varsa her birisinde mutlaka birer dârü'l-kurra bulunur."⁽⁶²⁾ demektedir. Bu ifadeden dârü'l-kurraların, büyük çapta camiler de olduğu anlaşılmaktadır. Ama bununla

beraber Anadolu Selçukluları ve Karaman oğullarının "Dâru'l-Huffaz"ları gibi Osmanlıların da müstakil binaları bulunan dârü'l-kurraları da mevcuttur.

Medrese, dârü'l-hadis ve Tîb medreselerinde olduğu gibi dârü'l-kurralara da vakfiyelerde geniş yer verilmiştir. Yapım, bakım, temizlik, yakıt, görevlilerin maaşları ve fakir öğrencilere yardım gibi birçok hususlar vakfiyelerde şarta bağlanmıştır.

(62) Evliya Çelebi Seyahatnamesi, I., 318.

جامع محترمه بر درخانه يكانه كه
جامع مسفورك حرم خرمند ع علم دين
حسن بنا و وسع فنايله مقبول زمانه
فقہ است و تفسير و حديث مصرعې
در انشاء ابدوب جمله سې حجرات
مذکورہ دہ ساکن اولوب بونک مثلے
نه قال الله يا قال التت است حاصل
مضمون او خسران روز محشر است
دار الحدیث اردہ تحصیل معناد اولان علوم
موجنبه اون ایکی حجره لی تر نفیس دار
دینت، وفنون یقینیه تحصیل و تکمیل
صد دند اولان طلبه علمه و اساد لینه
وقف ایتدیلر و ذکر اولنان دار الحدیث
بنائیتدیلر صحائف بنیاننده آیات حکمت
لطف منشوردر و ذکر اولنان حرم

RESİM: 10/d

Semsî Ahmet Paşa'ya ait 988 H. 1580 M.
tarihli vakfiyenin 87. sahifesi.

RESİM: 10/e

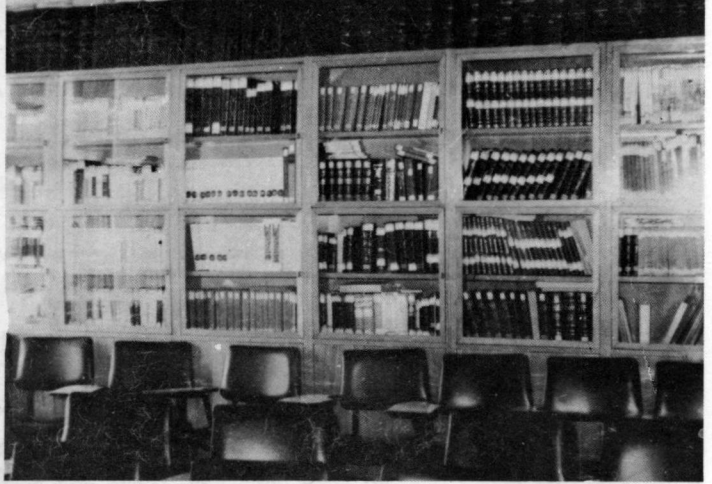
Semsî Ahmet Paşa'ya ait 988 H. 1580 M.
tarihli vakfiyenin 88. sahifesi.

6. KÜTÜPHANELER :

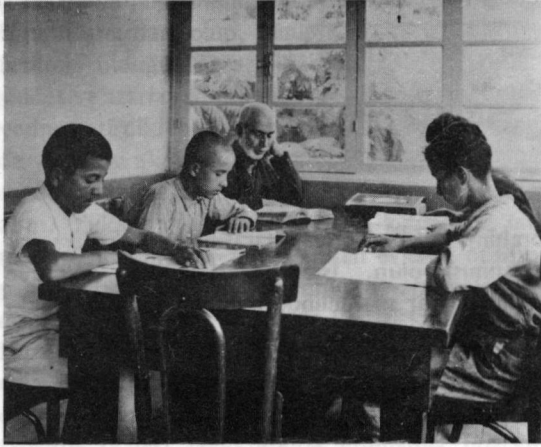
Bilindiği gibi kitap ve kütüphane, eğitim ve öğretimin vazgeçilmez unsurlarından biridir. Yukarıda ilgili bölümlerde örnekleriyle birlikte belirtildiği üzere çeşitli eğitim ve öğretim kurumlarının yapımı, bakımı, giderlerinin karşılanması gibi hususları üstlenen vakıfların, eğitim ve öğretimin temel taşlarından biri olan kitap ve kütüphanelerle ilgilenmemiş olması ve vakfiyelerde bu hususa yer verilmemiş olması kesinlikle düşünülemez.

Aslında kitap ve kütüphane konusu, çeşitli yönleriyle başlıbaşına bir konu ve bir ihtisas dalıdır. Böyle mütevazı bir makalede konuyu ele alıp, değil tümü ile, hatta bazı yönlerini dahi tam anlamıyla işlemek, takdir edileceği üzere mümkün değildir. Ancak Vakıfların eğitim ve öğretim hizmetleri işlenirken kütüphane konusuna değinmeden ve Vakıf eğitim hizmetlerinin kütüphaneler ve kütüphanecilikle olan yakın ilişkisini kısaca dahi olsun açıklamadan geçmenin isabetsiz olacağı düşüncesiyle, yazımızda kütüphane konusuna da yer verilmiştir.

RESİM: 11
Vakıflar Genel Müdürlüğü
Merkez Kütüphanesi.

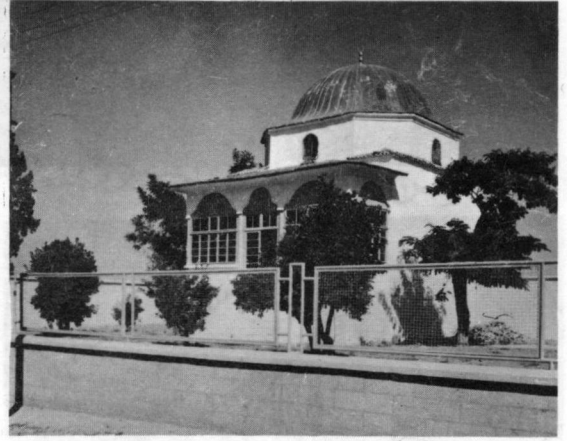

RESİM: 12/b
Tire Necip Paşa Kütüphanesinin
içinde okuyucular.

Burada hemen şunu büyük bir kıvançla ifade edelim ki, Vakıfların kitap ve kütüphaneye verdiği önemi hiç bir kurum vermemiştir. Öyle ki medrese, Tıp medresesi, dâru'l-hadis, dâru'l-kurra, mektep ve külliye gibi yapılan her eğitim kurumunun içinde veya dışında mutlaka bir kütüphane veya kitaplık kurulmuştur. Diğer taraftan cami ve mescidlere yüzbinlerce kitaplar vakfedilmiştir. Bu gün kesin olarak sayısı bilinmeyen yazma ve basılı vakıf kitaplar, tarih ve hat, cilt ve tezhib gibi sanat yönünden, maddi açıdan paha biçilemeyecek olan kültür varlığımız olup, ilme aşık olan Atalarımız tarafından vakfedilerek milletimizin hizmetine sunulmuştur.

Vakıfların malî varlığını ve hizmet koşullarını içeren ve vakfiye adı verilen belgeleri incelediğimizde, kitap vakfetmeye ve kütüphane kurmaya, kurulan kütüphanelere konulan vakıf kitapların korunma ve kullanma metodlarına ne denli önem verildiğini görmekteyiz. Kütüphane görevlilerinin özellikleri, kütüphanelerin açılış ve kapanış saat ve şekilleri, kütüphanedeki kitaplardan yararlanma usulleri, hava şartlarına ve zaman aşımının tahribatına karşı alınacak önlemleri, vakfedilen kitap-

RESİM: 12/a
Tire Necip Paşa
Kütüphanesinin dış görünüşü

ların özelliklerini içeren fihrist defterlerinin durumları gibi bir çok hususlar, vakfiyelerde uzun uzadıya açıklanmış; hatta kütüphaneye ilgili olarak özel vakfiyeler dahi tanzim edilmiştir. Bu konulara ait bazı örnekler aşağıda sunulacaktır. Bugün Kültür Bakanlığına bağlı bir çok eski kütüphanelerde bulunan kitaplar incelendiğinde, vakıf men'şeli kitaplar olduğu görülecektir. Cumhuriyetten sonra Vakıf kitap ve kütüphaneler Kültür Bakanlığına devredilmiştir. Hatta vakıf olan bir çok medrese ve kütüphane binalarının intifa hakları, adı geçen Bakanlığa verilmiş olup, bu Bakanlığa bağlı olarak kütüphane veya müze olarak değerlendirilmektedir.

Bugün için Vakıflar Genel Müdürlüğü emrinde üç adet kütüphane bulunmaktadır. Birinci Genel Müdürlük Merkez binasında bulunan Merkez İhtisas Kütüphanesidir (Resim: 11). İkincisi İzmir Tire'de bulunan Necip Paşa Kütüphanesidir (Resim 12/a, b). Üçüncüsü ise Gazeteci ve Yazar olan

RESİM: 13/a
İstanbul-Üsküdar Selimiye Camii
Hünkâr mahfelinde
Vakıf İbrahim Hakkı Konyalı
Kütüphanesinden bir görünüş.

RESİM: 13/b
Üsküdar Selimiye Camiinin
arka kısmı ile
İbrahim Hakkı Konyalı
Kütüphanesinden bir görünüş.

İbrahim Hakkı Konyalı tarafından Vakıflara bağışlanmış olup, İstanbul, Üsküdar, Selimiye Camii Hünkâr mahfelinde bulunan İbrahim Hakkı Konyalı Vakıf Kütüphanesidir (Resim 13/a, b, c).

VAKIF KİTAP ve KÜTÜPHANELERE AİT BAZI ÖRNEKLER :

I— I. Abdülhamid'e ait 15 Muharrem 1195 H. 2 Ocak 1781 M. tarihli vakfiyenin⁽⁶³⁾ 114-115. sahifelerinde kütüphane ile ilgili olarak aynen (Resim 14/a, b) şöyle denilmektedir:

"... Ve salâh-ı istikamet ile mevsuf dört nefer kimesneler kütüphane-i hümayunda hâfız-i kütüb-ü evvel ve sâni ve sâlis ve râbi olup kütüb-ü celile defterinde ta'yin ve tasrih kılındığı vech üzere müracaat-kâr olan talebeyi un'f ve azar ile red ve tekdîr

RESİM: 13/c
İbrahim Hakkı Konyalı
Kütüphanesinin giriş kısmı.

etmeksizin ba'de eda'il hudme hâfız-ı kütüb-ü evvel yevmi yüzyirmi akçe ve sâni yevmi yüz akçe ve sâlis yevmi doksan akçe ve râbi' yevmi seksen akçe vazifeye mutasarrıf ve bâlâda vasıfları mürur eden huffaz-ı kütüb menazilinde herbiri sakinler olup, duâ'yı devam-ı devlet-i Hazreti tâc-i dâriye iştigal eyleyeler. Ve bir müstakimül atvâr kimesne bevâb ve ferraş-ı kütüphaneyi celile olup, ba'de edâ-il hudme yevmi elli akçe vazifeye mutasarrıf ola. Ve bir sanatında pişikâr ve mukaddem kimesne mücellid-i kütüb-ı celile olup, ledel ihtiza ta'mirât-ı kütüb-te ihtimam ile eda-yı hizmet eyleye. Yevmi on akçe vazifeye mutasarrıf ola.}

Yukarıda metni sunulan vakfiye bölümünde özetle şöyle denilmektedir:

"... İyilik ve doğrulukla belirgin dört kişi padişahın kütüphanesinde I., II., III. ve IV. kütüphane memurları olup, kütüphane defterinde belirtilmiş olduğu üzere müracaat eden öğrenciler: şiddet ve azarla red ve takdir etmeksizin, hizmetini yerine getirdikten sonra I. kütüphane memuru günde yüzyirmi akçe, II. si günde yüz akçe, III. sü günde doksan akçe, IV. sü ise günde seksen akçe ücret alsın. Yukarıda özellikleri geçen kütüphane memurları, kendilerine tahsis edilen evlerde oturup, padişah hazretlerinin devletinin devamı için dua etsinler. Doğru davranışlı bir kimse, kütüphanede kapıcı ve ferraş olup, hizmetini ifâdan sonra günde elli akçe ücret alsın. Sanatında mahir ve ilerlemiş olan bir kimse de kütüphanenin ciltcisi olup, kitapların ta'miri gerektiğinde ihtimamla onarım-larını yaparak günde on akçe ücret alsın.."

Metni ve özeti sunulan vakfiye, bölümünde işaret edilen Padişah I. Sultan Abdülhamid'e ait kütüphane defteri Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde muhafaza edilmekte⁽⁶⁴⁾ olup, (48,5 x 19) eb'adında ve 134 sahifeden ibaret, tezhibi ve yazı stiliyle orijinal ve şaheser bir defterdir. Bu defterin dört ve beşinci sahifeleri altun varak ve cetvelle tezhib edilmiştir. Tezhib, 17. yüzyıl özelliği taşımaktadır. 4. sahifenin üst kısmında dikdörtgen şeklindeki alan, cetvellere ayrılmış ve klasik Osmanlı tezhibi uygulanmıştır. Ancak batı etkisinin tezhib sanatımıza yeni yeni nüfuz ettiği, çiçeklerden farkedilmektedir. Turko-vaz narçipeği, pembe, beyaz ve yeşilin muhtelif tonları kullanılmıştır. Zencirek kenarlarındaki altun, iğne ile parlatılmıştır. Beş çerçeve baştaki tezhibi çerçevelemektedir. Bunların altında sure başlığı gibi bir tezhib olup onun altında ise kütüphane ile ilgili onüç satırlık metin bulunmaktadır. Satırların arası altun varak yaldızla doldurulmuştur. Metnin altında dikdörtgen şeklinde klâsik Osmanlı tarzında bir tezhib bulunmaktadır. Tezhibin orta üst kenarında otuzüç mm. çapında

vâkıfın mührü bulunmakta olup, okunuşu şöyledir:

ایلیه وعفت و صداقت و صلاح استقامت
ایله موصوف دورت نفر کمنه لر
کتبخانه همایوند حافظ کتاب اول
وثانی وثالث ورابع اولوب کتب جلیله
دفترندک تعیین و تصحیح قلندینی وجه
اوزن مرجعت کار اولان طلبه یی عفت
وازار ایله رد و تکدیو ایتکمنین
بعد اداء الحمد حافظ کتاب اول یومی
یوزیکردی اچجه وثانی یومی یوز اچجه
وثالث یومی طقسان اچجه ورابع یومی
سکسان اچجه وظیفه یه متصرف و بلاد

RESİM: 14/a

I. Abdülhamid'e ait 1195 H. 1781 M.

tarihli vakfiyenin 114. sahifesi.

"Elhamdülillahillezi hedânâ lihâzâ vemâ künnâ linehtediye levlâ enhedânallah -Tuğra". Yani, "bizi buna bidayet eden Allah'a hamdolsun ki, Allah bize hidayet ihsan etmeseydi, hidayette olamazdık." Bu mührün altındaki dikdörtgen alan ikizkenar üçgenlere bölünmüş olup, tabanı üstte olanlara mushaf-i şeriflerin isimleri yazılmış ve araları altunla doldurulmuştur. Tabanı altta olan ikizkenar üçgenler ise, ruh'f ve hatâflerle doldurulmuştur. Sözü edilen üçgenlerin I. cisinde Hz. Osman (R.A.) hatt-ı şerif-i ile yazılmış olan evveli sure-i Araf olan bir cilt kelâm-ı kadim, II. cisinde Hz. Ali (R.A.) hatt-ı şerif-i ile yazılmış olan, evveli sure-i hucurat olan bir cilt kelâm-ı kadim, III. cüsünde ise ibni şeyh diye meşhur olan şeyh Hamdullah'ın hattı olan bir cilt mushaf-ı şerif yazılıdır. 5. sahifede yukarıda belirttiğimiz desenlerden üç sıra içinde altı değişik tür mushafla bir (kad eflaha) cüz'ü, bir zebur tercümesi ve bir cilt incil tercümesi ve otuz cilt ecza-i şerifinin

(63) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 159 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 114-115.

(64) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz Defter No: 2019.

وصفله مرورا يدن حقاظ كبت منازلينه
 هزرى ساكنرا اولوب دعای دوام
 دولت حضرت تاجدارى به اشتغال الیلر
 وبر مستقیم الاطوار كمنه بواب
 وقراش كبتخانه جلیله اولوب بعدا
 الخدمه یورے اللى اجهه وظیفه یم متصرف
 اوله وبر صنعتك پیشكار ومقدم
 كمنه مجلد كبت جلیله اولوب
 لدی الاقضا نقمیرات كبتك اهتمام
 ایله اداى خدمتا یلی یورے اون اجهه
 وظیفه یم متصرف اوله وترتبه شریفه

RESİM: 14/b

I. Abdühamid'e ait 1195 H. 1781 M.
 tarihli vakfiyenin 115. sahifesi.

ismi yazılıdır. Diğer sahifelerde kitap çeşitlerini belirtir bölüm başlık kısımları sure başı şeklinde tezhib edilmiştir.

Bu defterde yazılı olan kitapların tarafımızdan yapılan inceleme ve sayım sonucunda; 10 mushaf-ı şerif, 30 cüz, 1. Zebur tercümesi, bir incil tercümesi, 11 kıraet kitabı, 166 tefsir kitabı, 237 hadis kitabı, 14 siyer kitabı, 68 akaid kitabı, 170 fıkıh kitabı, 31 usul-ı fıkıh kitabı, 7 ferâiz kitabı, 79 tasavvuf kitabı, 41 maânî ve beyan kitabı, 37 lugat kitabı, 65 gramer kitabı, 182 edebiyat kitabı, 135 mantık, adap, Astronomi ve hesap kitabı, 116 tarih kitabı, 38 tıp kitabı ve 330 adet mürafaat adı verilen eserler olmak üzere toplam 1759 cilt kitap olduğu anlaşılmıştır.

II— Sultan Süleyman oğlu şeyhzade Sultan Mehmet'e ait 875 H. 1470 M. tarihli vakfiyenin⁽⁶⁵⁾ 215-226. sahifelerinde yer alan Kütüphane ve Kütüphaneye vakfedilen kitaplarla ilgili olarak, mezkur şeyhzadenin ruhi için türbesi yakınında yapılan İmaretin müştemilâtından olan medreseye altı adet tefsir kitabı, 20 adet hadis kitabı, 16 adet muhtelif kitap, 25 adet ilm-i kelâm ve akâid kitabı, 11 adet ma'ânî kitabı, 16 adet lugat ve gramere ait kitap, 21 adet hikmet, mantık ve heyet ilimlerine ait kitap olmak üzere toplam 115 adet kitabı vakfettiği belirtilmekte ve bu kitapların adlarıyla yazarlarının adları açıklanmaktadır. Vak-

fedilen kitapların tür ve adlarının belirtilmesinin müteakip, aynı vakfiyenin 226. sahifesinde: "... Vâkıfın mezkur kitapları sözü geçen medreseye vakfettiği, bu kitapların medresede müderrisin olan şahsın sorumluluğunda olup müderrisin kitapları muhafazaya ihtimam ve itina göstermesini, kir ve tozdan temiz tutup korunmasını, müderrisin azledilip medreseye başka bir müderrisin atanması halinde ise, atanan yeni müderrisin İstanbulda olması halinde azledilen müderrisin, mezkur kitapları mütevellî marifeti ile yeni müderrise teslim etmesini şart ettiği" ifade edilmektedir.

III— Sokullu Şehid Mehmet Paşa'ya ait, evahir-i Şaban 1074 H. ve Şubat 1663 M. tarihli temellükten önceki kısımda⁽⁶⁶⁾ 1-80. sahifelerinde: İstanbul Azablar kapusunda olan Camii Şeriflerinde ve Burgâz'da bina ettikleri Camii Şerife ve türbelerine vakfettikleri kitapların adları, yazı çeşitleri, cilt şekilleri, tezhibleri, kâğıt türleri ve hat-tâtı gibi özellikleri belirtilmek suretiyle ta'dat edilmiştir. Ancak, vakfedilen kitapların ta'dadından önce şart olarak şöyle denilmektedir: "... Lâkin şart ettiler ki eğer mürur-u eyyâm ve şuhur ile masâhif ve eczâ ve kütüb-i âtiyetüz-zikrin ciltleri esküyüp tecdide muhtaç olursa yine evvelki ciltlerine mümasil ciltler ile cilttene ki telbis tedlisten ba'id ola. Ve eğer masâhif ve eczâ ve kütüb, kendüler esküyüp intifâ'dan kalsa yahut zayı olsa erbâh-ı vakıftan yerine bir misli dahi alınup anın bedeli vakfoluna." yani, eğer zamanla vakfedilen mushaf, cüzler ve kitapların ciltleri eskiyerek, yenilenmeye muhtaç olursa, önceki ciltlerine benzer ciltlenip karşılığa mahal verilmemesini, ayrıca bu mushaf, cüz ve kitaplar kendiliğinden esküyüp yararlanma imkânı olmazsa veyahut kaybolurlarsa vakıf gelirinden benzeri kitaplar alınarak eskiyen veya kaybolan kitapların yerine vakfedilmesini şart etmişlerdir.

Bu vakfiyenin tarafımızdan yapılan incelenmesi sonunda vakfedilen kitapların, Azablar Camiine 12 mushaf, 30 cüz, 42 tefsir kitabı, Burgâz Camiine, 8 mushaf, 30 cüz, Fethiye Medresesine; 42 tefsir, 113 muhtelif kitap, Hangâhâ; 7'si tefsir olmak üzere 8 kitap, Burgâz'daki medreseye de; 111 kitap olmak üzere toplam 20 Mushaf, 60 cüz, 49 tefsir ve 242 muhtelif kitap vakfedildiği anlaşılmıştır.

IV—Sultan Süleyman oğlu Kıbrıs Fatihii II. Sultan Selim'e ait 10 Recep 987 H. 2 Eylül 1579 M. tarihli vakfiyenin⁽⁶⁷⁾ 91-116. sahifelerinin

(65) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 122 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 215-226.

(66) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 103 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 1-80.

(67) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 169 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 91-116.

de: Edirne'de yapılan medrese-i şerifelerine vakfettiği kitapların tür, miktar ve özellikleri belirtilmiştir. Tarafımızdan yapılan inceleme ve sayım sonucunda bu kitapların, 36 adet tefsir kitabı, 47 adet hadis kitabı, on adet usul-ı fıkıh kitabı, 12 adet fetva kitabı, 59 adet çeşitli kitap, 3 adet kelâm kitabı, 10 adet gramer kitabı, 6 adet lûgat kitabı, ve 91 adet tarih kitabı olmak üzere toplam olarak 270 adet kitap olduğu anlaşılmıştır.

V— Esmahan Sultan'a ait 26 Recep 976 H. 14 Ocak 1569 M. tarihli vakfiyenin⁽⁶⁸⁾ 147-149. sayfelerinde: ". . . İstanbul'da vaki camii şeriflerine vakf ve vaz' ettikleri mushaf-ı şerif ve cüzlerle, Eyüp Camii şerifi yakınındaki medresesi civarında bulunan türbelerindeki dolapta bulunup vakfolunan kitapların tür, miktar ve özellikleri belirtilmiş olup, mezkûr vakfiyenin tarafımızdan incelenmesi ve vakfedilen kitapların sayılması sonucunda bu kitapların; 11 mushaf, iki sandık dolusu cüz ve 115 muhtelif kitap olduğu anlaşılmıştır.

VI— Fetva Emîni Veliyuddin Efendiye ait 3 Rebiül-evvel 1175 H. 17 Ocak 1762 M. tarihli vakfiyenin⁽⁶⁹⁾ akabinde 115-120. sayfelerinde: ". . . Defterdar-ı Esbak Atıf Efendi merhumun kütüphanelerine, taşraya çıkarılmayıp isteyenlerin mezkûr kütüphane'de mutalâa ve tahrir etmelerini şart ve tayin buyurarak" vakfettikleri kitapların tür, miktar ve özellikleri belirtilmiş olup, söz konusu vakfiyenin tarafımızdan yapılan incelenmesi ve vakfedilen kitapların sayılması sonucunda 36 adet tefsir kitabı, 27 adet hadis kitabı, 30 adet fıkıh kitabı, 7 adet usul-ı fıkıh kitabı, 5 adet tıp kitabı, 14 adet tasavvuf kitabı, 7 adet kelâm kitabı ve altı adet tarih kitabı olmak üzere toplam 132 kitap olduğu anlaşılmıştır.

VII— Akhisar, Saruhan mahallâtından Havass-ı Havace Mahallesi sakinlerinden Zeyneddin zâde demekle bilinen el-hac Ali Efendi ibni el-hac Ali Ağâ'ya ait 15 Şaban 1219 H. 6 Kasım 1804 M. tarihli rulo halinde olup ciltli karton içerisine alınmış olan ve başkısımında fevkalâde güzel tezhibi ve tasdik mühürleri bulunan orijinal vakfiyede⁽⁷⁰⁾: ". . . Akhisar Havass-ı Havace civarında Vâkıfın binâ ve vakfettiği kütüphane'ye konulmak üzere vakfettiği, kitapların isim, cilt, gibi özelliklerinin kütüphanede bulunan ve Vâkıfın imza ve mühürü ile imzalı ve mühürlü olan bir defterde belirtilmiş olduğu, bu kitaplardan yararlanabilmek için, kitapların sıhhatli bir şekilde korunması, gerektiğinde vakıf geliri ile onarımının yapılması için ön görülen şartlar." yazılıdır.

VIII— El-Hac Ahmet Efendi ibni Hüseyin'e ait 28 Muharrem 1276 H. 15 Ağustos 1859 M. tarihli vakfiyede⁽⁷¹⁾ Vâkıfın mülkü olan ve vakfiyesinde ad ve türü belirtilmiş olan toplam 59 adet kitabı

Sultan Ahmet Han Medresesi'nde bir dolaba konulmak üzere vakfettiği, vakfının gelirinden yılda 100 kuruş mezkûr kitapların tamirine harcanmasını, 100 kuruş mütevelliyeye maaş verilmesini, arta kalan ile de her sene iki mushaf-ı şerif istihda olunarak erbab-ı istihkak ve ihtiyaçtan olan kimselere verilmesini, kitaplardan yararlanmak isteyenlere bu kitapların mütevellî eli ile verilip mutalâadan sonra yine mezkûr dolaba konulup kitapların medrese dışına çıkarılmamasını şart kıldığı yazılıdır.

IX— İstanbul'da İsmail Sadık Kemal Paşa'ya ait 5 Cemaziyel Ahir 1285 H. 13 Eylül 1868 M. tarihli vakfiye⁽⁷²⁾'de ". . . Mülkü olan iki adet mushaf-ı şerif ile özel bir defterde hangi ilme ait olduğu, yazı çeşidi, varak sayısı ve parçaları yazılı olan ve vâkıfın mühürü ile mühürlenmiş olan 433 cilt kitabı vakfettiği" yazılıdır.

X— Ruznâmeçi evvel El-Hac Osman efendi ibni Ali'ye ait 21 Rebiülahir 1135 H. 18 Ocak 1722 M. tarihli vakfiye⁽⁷³⁾'nin 15-17. sayfelerinde: "Atina'da bina ve vakfettiği on odalı ve bir dersaneli medresenin kütüphanesine konulup dışarıda okumak ve istinsah etmek için verilmeyip, ancak medresede okumak, öğretmek ve öğrenmek için vakfetmiş olduğu kitapların, söz konusu vakfiyenin tarafımızdan yapılan inceleme ve sayımı sonucunda; 8 mushaf, 30 cüz ve 71 adet çeşitli kitap olduğu anlaşılmış olup bu kitapların isim ve konuları vakfiyede belirtilmiştir.

XI — Vezir-i Azam Çorlulu Ali Paşa'ya ait 27 Rebiülahir 1121 H. 25 Haziran 1709 M. tarihli orijinal vakfiye⁽⁷⁴⁾'de: ". . . İstanbul'da müceddeden binâ ve ihya buyurdıkları, dârü'l-hadis içinde bulunan kârgir kütüphaneye konulmak üzere vakfiyede ad ve miktarı belirtilmiş olup baş ve sonları mühürlü olan kitapları vakfettiği" yazılıdır.

Vakfedildiği belirtilen kitaplara ait müfredat çizelgesinin tarafımızdan inceleme ve sayımı sonucunda: Bu kitapların 72 cilt tefsir kitabı, 53 cilt hadis kitabı, 4 cilt usul-ı hadis kitabı, 75 cilt fıkıh kitabı, 38 cilt fetva kitabı, 19 cilt usul-ı fıkıh kitabı, 26 cilt maani (edebiyat) kitabı, 41 cilt tasavvuf, ahlâk ve tarih kitabı, 38 cilt gramer ve lûgat

(68) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 572 kayıt no'lu vakfiye defteri, s: 147-149.

(69) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 25 kayıt no'lu vakfiye defteri, s: 115-120.

(70) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 1865 genel ve 8 kasa no'lu tek yaprak ve rulo halindeki orijinal vakfiye.

(71) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 570 no'lu vakfiye defteri, s: 117.

(72) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 570 kayıt no'lu vakfiye defteri, s: 35-37.

(73) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 157 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 15-17.

(74) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 107 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 1-16.

kitabı ve 54 cilt mantık, astronomi ve fen kitabı olmak üzere toplam 420 cilt kitap olduğu anlaşılmıştır.

XII— Yemen Fatihı Gazi Sinan Paşa'ya ait Evahir-i rebülahir 998 H. Şubat 1589 M. tarihli ve orijinal öakfiye⁽⁷⁵⁾'nin 127-129. sahifelerinde: "İstanbul'daki medresesinde müderris olan kimselere vakfettiği belirtilen kitapların toplam 16 adet muhtelif konularda kitaplar olduğu, zaviyesinde şeyh olan kimselere vakfedildiği belirtilen kitapların da toplam 5 kitap olduğu, Malkara'daki medresesinde Müderris olan kimselere vakfettiği kitapların ise toplam 10 adet kitap olduğu tarafımızdan yapılan incelemeden anlaşılmıştır.

XIII— Umur-u Mülkiye Nâzırı Mehmet Said Pertter Paşa'ya ait 27 Muharrem 1252 H. 1 Mayıs 1836 M. tarihli orijinal ve tezhibli vakfiye⁽⁷⁶⁾'de vâkıfın III. Selim tarafından İstanbul-Üsküdar Selimiye'de imâr ve tecdid olunan Nakşibendi Hanigâhı içinde inşâ ettiği kütüphaneye kitap vakfettiği, I. ve II. ci kütüphane memurluğuna kimlerin tayin edileceği ve bunlara ne kadar ücret verileceği ve kitapların kullanılmasına ilişkin özel şartlar." yazılıdır.

XIV— III. Sultan Selim'in annesi Mihrişah Sultan'a ait 23 Cemaziyelahir 1215 H. 30 Ekim 1800 M. tarihli vakfiye⁽⁷⁷⁾'nin 46. sahifesinde: "İstanbul'da Galata Sarayı Hümayunu içinde bir kütüphaneyi Allah rızası için vakfettiği" yazılıdır.

XV— Bezm-i Alem Valide Sultan'a ait Orjinal vakfiye ve zeyl-i vakfiyeler⁽⁷⁸⁾ üzerinde tarafımızdan yapılan inceleme sonucunda: toplam 436 adet çeşitli konulara ait kitap vakfedildiği ve bu kitapların konulması için kütüphane vakfedildiği" anlaşılmıştır.

XVI— III. Mustafa'nın Sadr-ı Azamı, Ragıp Mehmet Paşa'ya ait Gurre-i Rebiül-ahir 1176 H. Ekim 1762 M. tarihli vakfiye⁽⁷⁹⁾'de: ". . . Mülkü olup, üzerlerinde vakfedildiğini ifade edecek şekilde mühür bulunan, isim, cilt, yazı gibi özellikleri özel bir defterde belirtilen kitaplarını vakfettiği ve bu kitapların konulması için de Koska nişancı Kemalettin Mahallesinde bulunan 5497 arşınlık arsasının bir kısmı üzerine bir kütüphane bina ve vakfedildiği" yazılıdır.

XVII— Nevşehir'li İbrahim Paşa'ya ait⁽⁸⁰⁾ vakfiye sadece kitap vakfına özel olup, baş sahifesinde bu defterde adları yazılı kitapların, İstanbul'da merhum Şeyhzade Sultan Mehmet Han Camii Şerifi karşısında vâkıfın inşa ettirdiği medresenin kütüphanesine konulmak üzere vakfedildiği belirtilmektedir. Yaptığımız inceleme sonucunda, bu defterde vakfedildiği belirtilen kitap-

ların; 88'i tefsir kitabı, 35'i hasiyedi tefsir kitabı, 7 adedi muhtelif kitab, 80 adedi hadis kitabı, 17 adedi Usul-u Hadis kitabı, 53 adedi maani (Edebiyat) kitabı, 45 adedi gramer, 6 adedi sarf kitabı, 17 adedi arapça ve farsça kitab, 60 adedi Edebiyat kitabı, 57 adedi tarih kitabı, 31 adedi tasavvuf kitabı, 91 adedi mantık, kelâm, hikmet kitabı olmak üzere toplam 710 kitap olduğu anlaşılmıştır. Yalnız bu sayı sadece kitapların adlarının sayısıdır. Bunlardan bazıları bir cilt, bazıları iki cilt, bazıları üç ve daha fazla cilt olduğundan cilt olarak kitap sayısı daha fazladır. Ayrıca her kitabın hangi hat çeşidi ile yazıldığı, ne tür cilt şekliyle cildli olduğu, sahifelerinin satır sayısı, hatta bazısının kâğıt türü dahi belirtilmiştir.

XVIII— I. Sultan Ahmet Han'a ait vakfiye⁽⁸¹⁾'de: ". . . İstanbul'daki Camiine konulmak üzere 45 adet el yazması Kur'an-ı Kerim ve 55 takım ecza-i şerife, türbesine konulmak üzere ise 14 adet mushaf-ı şerif, 8 takım ecza-i şerife ve 48 adet muhtelif kitap vakfettiği, mushaf-ı şeriflerin hepsi yazma olup yazı türleri, cilt şekilleri ve Diğer özellikleri yazılıdır.

7. CUMHURİYET DEVRİNDE YAPILAN EĞİTİM HİZMETLERİ

A— BAZI EĞİTİM KURUMLARINA YARDIM VE KATKI

Yukarıda belirtildiği gibi Vakıflar tarih boyunca sürdürdüğü çeşitli hizmetlerin yanında, eğitim ve öğretim hizmetlerine de önem vermiştir. Belirtilen eğitim ve öğretim kurumlarının yapımı, bakımı ve ihtiyaçlarının karşılanmasını ya bizzat üstlenmiş, veya katkıda bulunmuştur. Ancak, Cumhuriyetin ilânından sonra hızla gelişen ve ilerleyen ülkemizde hizmet sahalarının gerektirdiği yeni bakanlık ve kurumların kurulmasıyla öteden beri Vakıflar yoluyla yürütülen bazı hizmetler ilgili bakanlık veya kuruma devredilerek Vakıfların yükü bir parça hafifletilmiştir. Bu arada

(75) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 77 kayıt no'lu Arapça ve orijinal vakfiye defteri, s: 127-129.

(76) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 108 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri.

(77) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 175 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri, s: 46.

(78) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 11 kayıt no'lu orijinal ve tezhibli vakfiye defteri (Bu defterde 11 adet vakfiye kayıtlıdır).

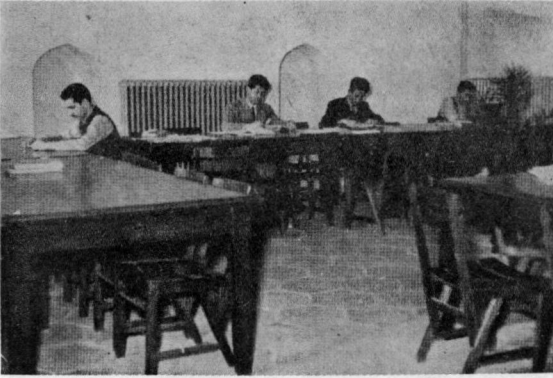
(79) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 12 kayıt no'lu orijinal vakfiye defteri.

(80) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 13 kayıt no'lu kitap vakfiyesine ait özel vakfiye defteri.

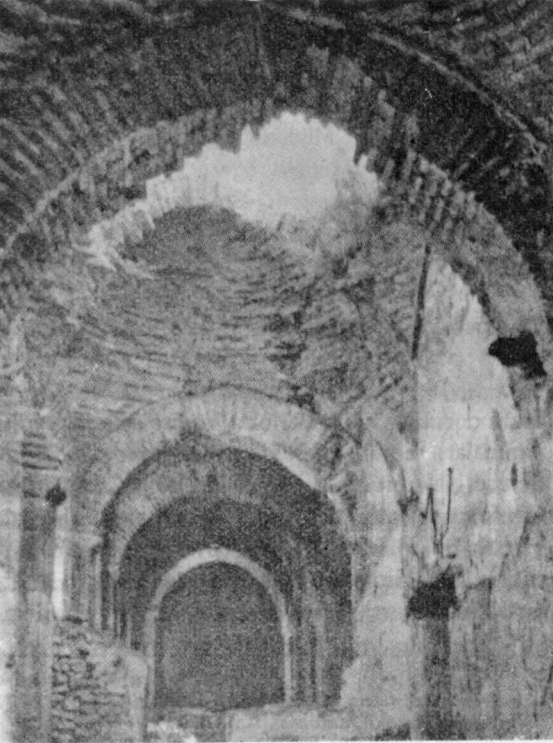
(81) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kasada mahfuz 13 kayıt no'lu defter.

RESİM: 15/a
Fatih Medreselerinin onarım öncesi hali.

RESİM: 15/b
Fatih Medreselerinde açılan
Vakıf Öğrenci yurdundan bir köşe.

RESİM: 15/c
Fatih Medreseleri içi onarım öncesi.

RESİM: 15/d
Fatih Medreseleri içi onarım sonrası.

tevhid-i tedrisat kanunu ile eğitimde birlik ve bütünlük düşünülerek medreseler kapatılmış, eğitim ve öğretim hizmetleri Milli Eğitim Bakanlığına verilmiştir. Darü'l-hadis ve Darü'l-kurra gibi müesseseler yerine Kur'an Kursları açılarak Diyanet İşleri Başkanlığına bağlanmıştır.

Vakıf kitap ve kütüphaneler, Kültür Bakanlığına devredilmiştir. Hal böyle olmasına rağmen vakıflar, yürüte geldiği eğitim hizmetlerini tamamen bırakmamış, gelirin elverdiği oranda bir çok eğitim faaliyetleri ile devlete katkısını devam ettirmiştir. Faziletin geniş semasında asırlarca sönmez yıldızlar gibi, insanlık bünyesini aydınlatmış olan Vakıflar, Cumhuriyet devrinde yeni atılımlarda bulunarak, şerefli mazisine lâyık bir şekilde, milletimize bir çok yeni hizmetler sunmuştur. Cumhuriyetten sonra Vakıflar İdaresini üstlenen Vakıflar Genel Müdürlüğü, günden güne gelişen ve gittikçe hızlanan verimli çalışmalarıyla, yarının mes'ud, müreffeh ve ma'mur Türkiye'sinin gerçekleşmesi davasında, kendi payına düşen hizmetleri, eksiksiz yapabilmek için gayret sarfetmiştir.

Kalkınan Türkiye'de Vakıflar da kalkınmış ve memleket kalkınmasına geniş ölçüde yardımı dokunmuştur. Vakfın hizmet konuları arasına giren çeşitli sahalarda bu yardım yapılmıştır. Ancak, bunların tümünü burada belirtmek mümkün olamayacağından sadece konumuzla ilgili olan eğitim ve öğretim sahasındaki hizmetlerinden bir kaçını ifade etmekle yetineceğiz.

Bir taraftan medrese, mektep ve külliye gibi eğitim ve öğretim amaçlı abide ve eski eserlerin, onarıma muhtaç olanlarını, orjinal değerlerine hanel vermeksizin, aslına uygun bir şekilde onarım çalışmalarını yürüterek, korunmalarını ve günün şartlarına göre bunlardan yararlanılmasını sağlamıştır. Bu şekilde onarılarak hizmete açılan eserlerin sayısı pek çoktur. Ancak, onarım öncesi haliyle Cumhuriyet devrindeki onarım sonrası hali hakkında bir fikir vermek amacıyla iki örnek sunmakta yarar görüyoruz.

I— İstanbul Fatih Camii civarındaki Fatih Medresesi (Resim 15/a, b, c, d, e, f) nin bir çok oda ve kubbeleri adeta harab hale gelmiş iken (2.000.000.—) harcanarak esaslı bir şekilde restore edilmiş; her türlü ihtiyacı karşılayacak mükemmellikte bir yüksek öğrenci yurdu tesis edilmiştir.⁽⁸²⁾

II— Aydın Cihanoğlu Medresesi (Resim 16/a, b), onarım öncesi yıkık dökük haliyle yürekler acısı bir durumda iken bu medrese görüldüğü gibi onarım sonrası yeni modern binaları aratmayacak güzellik ve zerafettedir.

Diğer taraftan sosyal ve eğitim hizmetleri ile ilgili yeni binalar yaparak veya yapımına büyük çapta katkıda bulunarak ilgili kuruma teslim etmiştir. Şöyle ki:

Ankara Hukuk Fakültesi (Resim 17), Etimesgut Yatılı İlkokulu (Resim 18), Yenişehir Mimar Kemalettin İlkokulu (Resim 19) Cumhuriyet vakıflarının Türkiye'nin başkentine hediye ettiği birer irfan abidesidir. Bunlardan başka yine Cumhuriyet devrinde Pertevniyal Vakfı gelirinden onbinlerce lira tahsis ile Aksaray'da Pertevniyal Lisesi binası inşa ve Bandırma'da aynı vakfa izafe edilen Memleket Hastahanesi tesis edilmiştir. Çağın gerektirdiği bütün özellikleri haiz olan bu binalar, muhitlerinin yalnız okul ve hastahane gibi ihtiyaçlarını karşılamakla kalmamış, güzel birer umran eseri olarak buldukları yerleri güzelleştirmişler ve ziyetlendirmişlerdir. Ankara'daki Numune Hastahanesinin yapımına (675.000.—) ile iştirak edilmiştir (Resim 20). Ayrıca Türk Maarif Cemiyeti, Türk Okutma Kurumu⁽⁸³⁾, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Şehitlikleri İmar Cemiyeti gibi kurumlara yapmış olduğu nakdi yardımlarla memleketin irfan hayatına ve topraklarımız için toprağa düşmüş olan kahrmanlarımızın mezarlarını imara hizmet etmiştir.

B— VAKIF ÖĞRENCİ KAMPLARI :

İstanbul'daki imaretlerde inşa edilen ilkokul çocuklarının zayıf ve bakıma muhtaç olanları her sene tatil aylarında şehir civarında sahilde kurulan bir kampa⁽⁸⁴⁾ alınarak, hava tebdili yaptırılmış ve bu suretle bir kaç kilo alıp sağlıklı olarak yeni ders yılına girmeleri sağlanmıştır (Resim 21/a, b, c). 1981 yılında da 30 adet yoksul öğrenci bu şekilde kampa alınarak temiz hava almaları ve dinlenmeleri cihetine gidilmiştir.

C— VAKIF ÖĞRENCİ YURTLARI :

Bütün bunların hepsinin ötesinde vakıf öğrenci yurtlarının tesis, bakım ve geliştirilmesine büyük önem verilmiştir. Yukarıdaki bölümlerde örnekleriyle işaret edildiği gibi bir çok vakfiyede, okul çağındaki yoksul öğrencilerin eğitim ve öğretimine geniş yer verildiğinden bu konudaki vak-

RESİM: 15/f

Zamanın Cumhurbaşkanı
Fatih Öğrenci Yurdunda.

fiye şartları göz önünde tutularak, geleceğini kazanma ve memleketin kaderinde söz sahibi olma çabası içinde bulunan başarılı, çalışkan ve muhtaç durumdaki öğrencilerin problemlerine eğilen Vakıflar Genel Müdürlüğü, memleketimizin bir çok il ve ilçesinde vakıf öğrenci yurtları açmayı kendine görev edinmiştir. Bu amaçla 1953 yılından itibaren açılmakta olan Vakıf Orta Öğrenim öğrenci yurtlarında öğrenciler karşılıksız olarak barındırılmışlardır.

Vakıf Orta Öğrenim öğrenci yurtlarına ilk okulu bitirip de mahallinde Lise bulunmaması dolayısıyla tahsiline devam edemeyen kaabiliyetli fakir çocuklar alınarak, orta ve lise öğrenimlerini yapmaları temin edilmiştir. Bunlardan Liseyi iyi derece ile bitirenler, Ankara ve İstanbul'daki vakıf yüksek öğrenim öğrenci yurtlarına alınarak yüksek öğrenimlerini yapmaları sağlanmıştır. Ancak, son yıllarda Büyük şehirlerde Kredi ve Yurtlar Kurumunun yüksek öğrenim yurtları yeteri ka-

(82) Bkz. Vakıfların Çalışmaları, 1950-1957, s: 23-27, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara.

(83) Bkz. İzmir Enternasyonal Fuarında Vakıflar Pavyonu hatırası adlı eser, s: 26.

(84) Bkz. Vakıfların Çalışmaları, 1950-1957, s: 31.

I— İstanbul Fatih Camii civarındaki Fatih Medresesi (Resim 15/a, b, c, d, e, f) nin bir çok oda ve kubbeleri adeta harab hale gelmiş iken (2.000.000.—) harcanarak esaslı bir şekilde restore edilmiş; her türlü ihtiyacı karşılayacak mükemmellikte bir yüksek öğrenci yurdu tesis edilmiştir.⁽⁸²⁾

II— Aydın Cihanoğlu Medresesi (Resim 16/a, b), onarım öncesi yıkık dökük haliyle yürekler acısı bir durumda iken bu medrese görüldüğü gibi onarım sonrası yeni modern binaları aratmayacak güzellik ve zerafettedir.

Diğer taraftan sosyal ve eğitim hizmetleri ile ilgili yeni binalar yaparak veya yapımına büyük çapta katkıda bulunarak ilgili kuruma teslim etmiştir. Şöyle ki:

Ankara Hukuk Fakültesi (Resim 17), Etimesgut Yatılı İlkokulu (Resim 18), Yenişehir Mimar Kemalettin İlkokulu (Resim 19) Cumhuriyet vakıflarının Türkiye'nin başkentine hediye ettiği birer irfan abidesidir. Bunlardan başka yine Cumhuriyet devrinde Pertevniyal Vakfı gelirinden onbinlerce lira tahsis ile Aksaray'da Pertevniyal Lisesi binası inşa ve Bandırma'da aynı vakfa izafe edilen Memleket Hastahanesi tesis edilmiştir. Çağın gerektirdiği bütün özellikleri haiz olan bu binalar, muhitlerinin yalnız okul ve hastahane gibi ihtiyaçlarını karşılamakla kalmamış, güzel birer umran eseri olarak buldukları yerleri güzelleştirmişler ve ziyetlendirmişlerdir. Ankara'daki Numune Hastahanesinin yapımına (675.000.—) ile iştirak edilmiştir (Resim 20). Ayrıca Türk Maarif Cemiyeti, Türk Okutma Kurumu⁽⁸³⁾, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Şehitlikleri İmar Cemiyeti gibi kurumlara yapmış olduğu nakdi yardımlarla memleketin irfan hayatına ve topraklarımız için toprağa düşmüş olan kahrmanlarımızın mezarlarını imara hizmet etmiştir.

B— VAKIF ÖĞRENCİ KAMPLARI :

İstanbul'daki imaretlerde inşa edilen ilkokul çocuklarının zayıf ve bakıma muhtaç olanları her sene tatil aylarında şehir civarında sahilde kurulan bir kampa⁽⁸⁴⁾ alınarak, hava tebdili yaptırılmış ve bu suretle bir kaç kilo alıp sağlıklı olarak yeni ders yılına girmeleri sağlanmıştır (Resim 21/a, b, c). 1981 yılında da 30 adet yoksul öğrenci bu şekilde kampa alınarak temiz hava almaları ve dinlenmeleri cihetine gidilmiştir.

C— VAKIF ÖĞRENCİ YURTLARI :

Bütün bunların hepsinin ötesinde vakıf öğrenci yurtlarının tesis, bakım ve geliştirilmesine büyük önem verilmiştir. Yukarıdaki bölümlerde örnekleriyle işaret edildiği gibi bir çok vakfiyede, okul çağındaki yoksul öğrencilerin eğitim ve öğretimine geniş yer verildiğinden bu konudaki vak-

RESİM: 15/f

Zamanın Cumhurbaşkanı
Fatih Öğrenci Yurdunda.

fiye şartları göz önünde tutularak, geleceğini kazanma ve memleketin kaderinde söz sahibi olma çabası içinde bulunan başarılı, çalışkan ve muhtaç durumdaki öğrencilerin problemlerine eğilen Vakıflar Genel Müdürlüğü, memleketimizin bir çok il ve ilçesinde vakıf öğrenci yurtları açmayı kendine görev edinmiştir. Bu amaçla 1953 yılından itibaren açılmakta olan Vakıf Orta Öğrenim öğrenci yurtlarında öğrenciler karşılıksız olarak barındırılmışlardır.

Vakıf Orta Öğrenim öğrenci yurtlarına ilk okulu bitirip de mahallinde Lise bulunmaması dolayısıyla tahsiline devam edemeyen kaabiliyetli fakir çocuklar alınarak, orta ve lise öğrenimlerini yapmaları temin edilmiştir. Bunlardan Liseyi iyi derece ile bitirenler, Ankara ve İstanbul'daki vakıf yüksek öğrenim öğrenci yurtlarına alınarak yüksek öğrenimlerini yapmaları sağlanmıştır. Ancak, son yıllarda Büyük şehirlerde Kredi ve Yurtlar Kurumunun yüksek öğrenim yurtları yeteri ka-

(82) Bkz. Vakıfların Çalışmaları, 1950-1957, s: 23-27, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara.

(83) Bkz. İzmir Enternasyonal Fuarında Vakıflar Pavyonu hatırası adlı eser, s: 26.

(84) Bkz. Vakıfların Çalışmaları, 1950-1957, s: 31.

VI—Yurt Müdürlüğüne hitaben ve yurda kabulünü isteyen dilekçe,

VII—Dört adet vesikalık fotoğraf (4,5 x 6 eb'adında).

VIII—Muhtarlıktan alınacak iyi hal belgesi.

IX—Bütünlemeye kalan öğrencilerden istenilecek lüzumlu belgeler.

Yurda kayıt isteğinde bulunan öğrencinin, Yurt İdaresine hitaben yazdığı dilekçesini yukarıda belirtilen belgelerle birlikte 1 Ağustos - 1 Eylül tarihleri arasında yurt müdürlüğüne vermesi gerekir. İlgili yönetmeliğin 8. maddesi uyarınca Vakıf Orta Öğrenim Yurtlarına alınacak öğrencilerin tercih sırası aşağıdaki⁽⁸⁵⁾ şekildedir:

A— İlk veya orta okulu pek iyi derece ile bitirenler.

B— Ana veya babası olmayan veya her ikisi de bulunmayanlar,

C— Vakıflar Genel Müdürlüğü mensuplarının çocukları,

D— 6972 sayılı kanuna göre koruma kararı alınmış olan çocuklar,

E— Afete maruz kalan ailelerin çocukları.

Vakıf öğrenci yurtlarının açılmaya başlandığı tarihten günümüze kadar geçen süre içinde göstermiş olduğu gelişim ve değişiklikler mevcut dökümanlar üzerinde yapılan araştırma sonucunda tesbit edebildiğimiz şekliyle aşağıya alınmıştır.

İlk Vakıf Orta Öğrenim Öğrenci Yurdunun 1953 yılında Aydın'da, İlk Vakıf Yüksek Öğrenim Öğrenci Yurdunun 1954 yılında İstanbul Fatih'te açılmış olduğu belirtilen araştırmada anlaşılmıştır. 1968 den 1980 yılına kadar faaliyet gösteren Vakıf Öğrenci Yurtlarının bu süre içerisindeki beher yıl mevcudu, bulunduğu yeri, barındırdığı öğrenci sayısı ve harcanan parayı gösterir liste⁽⁸⁶⁾ aşağıya alınmıştır.

(85) Vakıf Orta Öğrenim Yurtları Yönetmeliği, madde 8.

(86) Vakıflar Genel Müdürlüğü Hayır İşleri ve Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığındaki öğrenci yurtları ile ilgili dosyalarla Muhasebe Dairesi Başkanlığı keşin hesap bürosundaki 1968-1980 yıllarına ait bütçe dosya ve defterleri.

Yılı	Yük. Öğr. Yur. Sayısı	Yük. Öğretim Yur. Öğrenci Sayısı	Orta Öğretim Yur. Sayısı	Orta Öğretim Yur. Öğrenci Sayısı	Toplam Yurt Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı	Harcanan Para TL.
1968	2 Kız + 1 Erkek (3)	1006	32	3547	35	4553	3.884.899,82 TL.
1969	2 Kız + 1 Erkek (3)	1003	34	3747	37	4750	4.356.309,04 TL.
1970	2 Kız + 1 Erkek (3)	1003	37	3997	40	5000	6.559.516,38 TL.
1971	2 Kız + 1 Erkek (3)	1003	38	4097	41	5100	6.548.636,24 TL.
1972	2 Kız + 1 Erkek (3)	1003	44	4697	47	5700	7.045.577,20 TL.
1973	2 Kız + 1 Erkek (3)	1003	43	4752	46	5755	2.759.967,63 TL.
1974	2 Kız + 1 Erkek (3)	727	44	4872	47	5599	3.490.581,41 TL.
1975	2 Kız + 2 Erkek (4)	827	45	4972	49	5799	3.827.800,79 TL.
1976	1 Kız + 5 Erkek (6)	947	50	5392	56	6339	5.242.301,00 TL.
1977	1 Kız + 12 Erkek (13)	2237	51	5592	63	7829	56.188.135,55 TL.
1978	1 Kız + 8 Erkek (9)	1648	52	6227	61	7875	80.206.195,00 TL.
1979	1 Kız + 4 Erkek (5)	771	49	5268	54	6039	114.578.514,00 TL.
1980	1 Kız + 4 Erkek (5)	771	49	5268	54	6039	97.957.745,00 TL.

Sıra No.	Yurdun Bulunduğu Yer	Adı Açılış Tarihi	Kadro Durumu	Mevcut Öğrenci Sayısı	Resim No.
1	Edirne	1968-69	70	49	22
2	Kırklareli	1962-63	70	60	23
3	Bursa	1955-56	120	97	
4	İzmit	1974-75	100	85	24
5	Balıkesir	1968	92	67	25
6	Burhaniye	1972	120	72	
7	Big a	1969	100	80	26
8	Gelibolu	1972	100	82	27
9	İzmir	1978	100	18	
10	Manisa	1959	100	68	28
11	Aydın	1953	100	105	29
12	Denizli	1972	200	171	
13	Antalya	1958	230	122	30
14	Burdur	1964	100	86	31
15	Isparta	1958	120	92	32
16	Afyon	1978	100	119	
17	Uşak	1964	150	135	33
18	Bolu	1960	150	126	34
19	Çankırı	1956	200	128	35
20	Kastamonu	1956	100	86	36
21	Samsun	1968-69	90	38	37
22	Ordu	1977-78	200	95	38
23	Çorum	1956	60	50	
24	Bayat	1978-79	60	27	
25	Amasya	1967	110	83	
26	Sivas	1967	74	58	
27	Tokat	1956	100	74	40
28	Yozgat	1973	150	122	41
29	Kayseri	1974	108	84	
30	Niğde	1976-77	150	124	42
31	Kilis	1962	50	36	43
32	Malatya	1975	150	75	44
33	Urfa	1965	100	83	
34	Hatay-Belen	1977	100	26	
35	Erzurum	1980-81	150	95	45
36	Bayburt	1969-70	100	89	46
37	Erzincan	-	50	43	47
38	Kemah	1970-71	50	37	
39	Ardahan	1975	100	67	
40	Giresun	1973	180	116	48
41	Diyarbakır	1963	150	134	49
42	Bingöl	1965	100	92	
43	Van		100	78	50
44	Muş	1977	100	82	
45	Siirt	1961	80	51	

Yukarıdaki listenin incelenmesinden de anlaşılacağı üzere vakıf öğrenci yurtlarının yeri, sayısı ve şekli hususlarında hizmetin gereği olarak bazı değişiklikler yapılmış, bazı yerlerdeki yurtlar kapanıp, başka yerlerde yurtlar açılmıştır. 1 Eylül 1981 tarihi itibarıyla mevcut ve hizmete açık olan Vakıf Öğrenci Yurtlarının toplam sayısı (45) olup, bunların hepsi Vakıf Orta Öğrenim Öğrenci Yurdu'dur.

Bunlara ait bazı bilgiler aşağıya çıkarılmıştır.

D- BURSLAR :

Vakıfların eğitim hizmetlerinden biri olan burs işleri, Vakıflar Genel Müdürlüğü Personel ve Eğitim Dairesi Başkanlığınca yürütülmektedir. Yukarıda medreseler bölümünde örnekleri sunulan Sultan Mehmet Fatih, Sultan Süleyman Han ve I. Sultan Abdülhamid'e ait vakfiyelerin incelenmesinden de anlaşılacağı üzere, bazı vakfiyelerde öğrencilerin medreselerde okutulması, çalışkan ve yoksul öğrencilere günlük maaş verilmesi için konulan şartlar ve ayrılan gelirlere dayanılarak Vakıflar Genel Müdürlüğü, kabiliyetli fakir öğrencilere burs vermeyi önemli bir hizmet saymıştır. Bu sebeple 1950 yılından⁽⁸⁷⁾ itibaren her yılın bütçesine burs tahsisatı konulmuştur. 1950 yılından 1955 yılına kadar karşılıksız olarak 10 kişiye burs verilmiş, bu miktar kurumun memur ihtiyacını karşılamak üzere 15 kişiye çıkarılmış ve bu tarihten itibaren verilen burs mecburî hizmete karşılık tutulmuştur. Bu miktar 1958 yılından itibaren 20 kişiye çıkarılmıştır. 1963 yılında çıkarılan bir yönetmelikle burs hizmetleri bir sisteme bağlanmıştır.⁽⁸⁸⁾ Vakıflar Genel Müdürlüğüne verilen öğrenci bursunun verilebilmesi için burs verilecek öğrencide aranacak genel şartlar, söz konusu yönetmeliğin 3. maddesine göre şunlardır:

1. Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı olmak,
2. Burslu okutulacağı fakülte, Yüksek Okul ve Meslek Okuluna kaydedilmiş olmak,
3. 30 yaşını bitirmemiş olmak,
4. Erkekler için, askerliğini yapmış veya tecil edilmiş olmak,
5. Bayanlar için, evli olmamak,
6. Herhangi bir yerde görevli olmamak,
7. Türkiye'nin herhangi bir yerinde çalışmaya engel teşkil eden bedeni veya ruhi hastalığı veya sakatlığı olmamak,
8. Çalışkanlığı, ahlâkî durumu, karakter, milli duygusu bakımından burs verilmeye lâyık olduğu (1. sınıfta olanlar için, bir evvelki okulundan ara sınıflarda olanlar için, devam etmekte oldukları Fakülte Yönetim Kurulları veya okulların idaresince) tevsik edilmek,
9. Kendisinin ve ailesinin maddî durumunun tahsile devamına yetersiz olduğu mahalli vakıflar

idaresince de ikâmetgâhının bulunduğu mahallin en büyük mülkiye amirliğince tevsik edilmek.

1950'den itibaren yapılan burs hizmetlerinin yıl, tahsis' edilen ödenek miktarı ile beher ay her öğrenciye verilen aylığı gösterir liste⁽⁸⁹⁾ aşağıya alınmıştır.

Yılı	Ödenek Miktarı	Aylık Miktarı
1950	9.820.—	
1951	14.655.—	
1952	14.740.—	
1953	10.409.—	
1954	7.965.—	
1955	11.852.—	
1956	15.160.—	
1957	15.160.—	
1958	18.907.—	150.—
1959	43.000.—	175.—
1960	43.000.—	175.—
1961	43.000.—	175.—
1962	62.000.—	250.—
1963	62.000.—	250.—

Yılı	Ödenek Miktarı	Aylık Miktarı
1964	62.000.—	250.—
1965	62.000.—	250.—
1966	62.000.—	250.—
1967	62.000.—	250.—
1968	62.000.—	250.—, 350.—
1969	110.000.—	350.—
1970	110.000.—	350.—
1971	271.250.—	350.—
1972	440.000.—	350.—
1973	640.000.—	350.—
1974	640.000.—	350.—
1975	640.000.—	500.—
1976	900.000.—	500.—
1977	900.000.—	500.—
1978	900.000.—	500.—
1979	900.000.—	500.—
1980	900.000.—	500.—
1981	1.800.000.—	500.—

Aslında Vakıfların yüzyıllardır yapageldiği eğitim hizmetleri hakkında söylenecek ve yazılacak pek çok şey olmakla beraber, biz konuya bir makale çerçevesinde yaklaşımda bulunarak, yaptığımız araştırma sonucu elde ettiğimiz belge ve bilgileri, ana hatlarıyla ve özet bir şekilde bu

(87) Cumhuriyetin 50. Yılında Vakıflar, s: 273.

(88) "Vakıflar Genel Müdürlüğü hesabına Üniversite, Yüksek Okullar ve Meslek Okullarında okutulan burslu öğrenciler hakkındaki 20 maddelik yönetmelik."

(89) Cumhuriyetin 50. Yılında Vakıflar, s: 273 ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Muhasebe Dairesi Başkanlığı bütçe kesin hesap bürosunun kesin hesap cetveli.

mütevazî makalede sunmaya çalıştık. Amacımız vakıf hizmetlerinden biri olan eğitim ve öğretim faaliyeti hakkında Vakıflar Dergisinin değerli okuyucularına az da olsa bir fikir vermektir. Saygılarımla.

RESİM: 18
Etimesgut'ta Vakıflar İdaresince yaptırılan yatılı ilkokul.

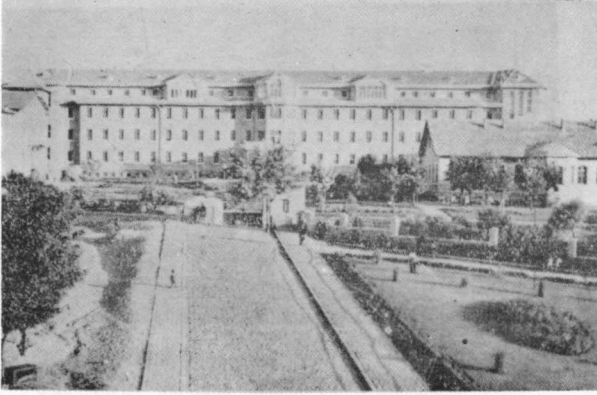
RESİM: 17
Ankara Hukuk Fakültesi.

RESİM: 19/a
Vakıflar İdaresince yaptırılan
Ankara Yenışehir'deki
Mimar Kemaleddin İlkokulunun
ön cephesi.

RESİM: 19/b
Mimar Kemaleddin İlkokulunun
genel görünüşü.

RESİM: 20
Vakıflar İdaresinin
inşa masrafına (675.000.—) TL'si ile
iştirak ettiği Ankara Nunume Hastahanesi.

RESİM: 21/b
Fakir öğrencilerin vakıf kampından görünüşü.

RESİM: 21/a
Balıkesir'in Edremit kazasında
(Alemizade Mustafa Ağa Vakfı) gelirinden
giydirilen ilkokul fakir çocuklarının
bir arada görünüşü.

RESİM: 21/c
Vakıf öğrenci
kampında yemek.

RESİM: 21/d
Vakıf öğrenci
kampında istirahat.

RESİM: 21/e
Edremit'te 1943 yılı
Cumhuriyet Bayramında
Vakıflar İdaresi tarafından
giydirilen ve öğretim malzemeleri
temin edilen ilkokul öğrencilerinin
(1) numaraya işaretlenen
Cumhuriyet ilkokulu Başöğretmeni
(2) numara ile işaretlenen Vakıflar kâtibi
(3) numara ile işaretlenen Vakıflar Meurru,
(4) numara ile işaretlenen Veznedarı ve
(5) numara ile işaretlenen
ilköğretim müfettişi
ile birlikte öğrencilerin
toplu halde görünüşü.

RESİM: 22
Edirne Vakıf Öğrenci Yurdu mütalâa salonu.

RESİM: 23
Kırklareli Vakıf Orta Öğretim Öğrenci Yurdu.

RESİM: 24
İzmit Vakıf Orta Öğretim Öğrenci Yurdu.

RESİM: 25
Balıkesir Vakıf Orta öğrenim
öğrenci Yurdunun ön görünüşü.

RESİM: 26

Biga Vakıf Orta öğrenim öğrenci Yurdunun
genel görünüşü.

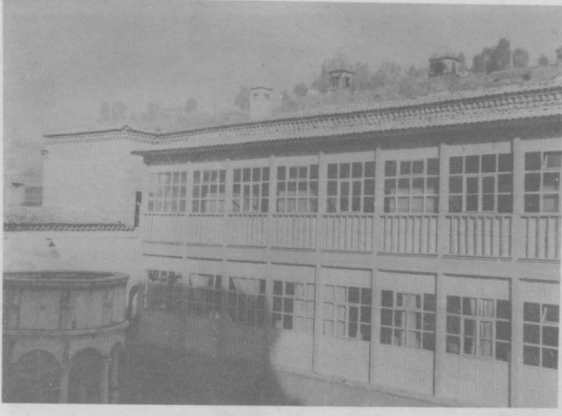
RESİM: 28/a
Manisa Vakıf Orta öğrenim öğrenci
Yurt binasının güney cephesindeki büyük giriş kapısı

RESİM: 27
Gelibolu Vakıf Orta öğrenim
öğrenci Yurdunun önden görünüşü.

RESİM: 28/b
Manisa Vakıf Orta öğrenim öğrenci
Yurdunun antre kısmından görünüşü.

RESİM: 29/a
Aydın Vakıf Orta Öğrenim
Öğrenci Yurdundan bir görünüş.

RESİM: 29/b
Aydın Vakıf Orta Öğrenim
Öğrenci Yurdundan başka bir görünüş.

RESİM: 30
Antalya Vakıf
Orta Öğrenim Öğrenci
Yurdu'nun genel görünüşü.

RESİM: 31/a
Burdur Vakıf Orta Öğrenim
Öğrenci Yurdundan bir görünüş.

RESİM: 31/b
Burdur Vakıf Orta Öğrenim
Öğrenci Yurdundan başka bir görünüş.

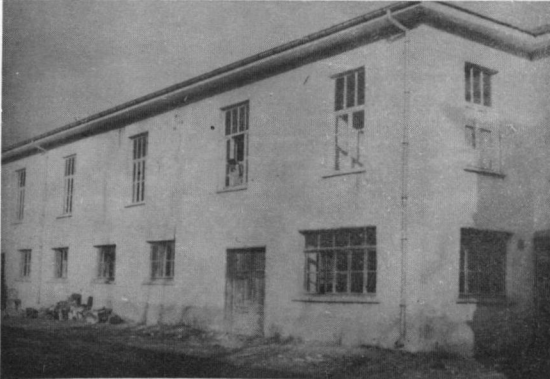

RESİM: 32
Isparta Vakıf
Orta Öğrenim
Öğrenci Yurdu'nun
bir görünüşü.

RESİM: 33
Uşak Vakıf
Orta Öğrenim
Öğrenci
Yurdu'ndan
bir görünüş.

RESİM: 34/a
Bolu Vakıf Orta Öğrenim
Öğrenci Yurdu'nun arka cephesi.

RESİM: 34/b
Bolu Vakıf Orta Öğrenim
Öğrenci Yurdu'nun iç orta kısmı.

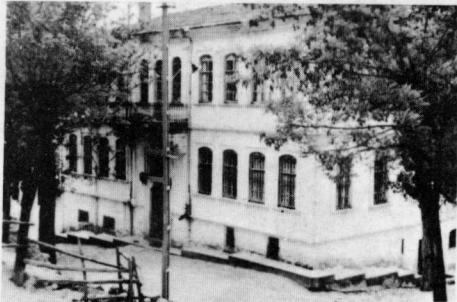

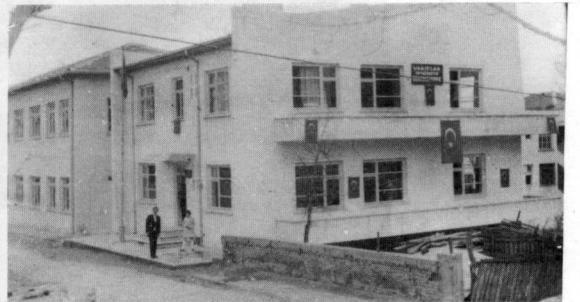
RESİM: 35/b
Çankırı Vakıf Orta Öğretim Öğrenci Yurdundan bir başka görünüş.

RESİM: 35/a
Çankırı Vakıf Orta Öğretim Öğrenci Yurdundan bir görünüş.

RESİM: 36
Kastamonu Vakıf Orta Öğretim Öğrenci Yurdundan bir görünüş.

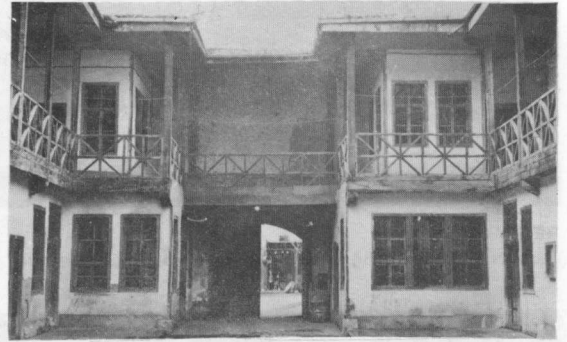

RESİM: 37
Samsun Vakıf Orta Öğretim Öğrenci Yurdundan bir görünüş.

RESİM: 38
Ordu Vakıf Orta Öğretim
Öğrenci Yurdundan bir görünüş.

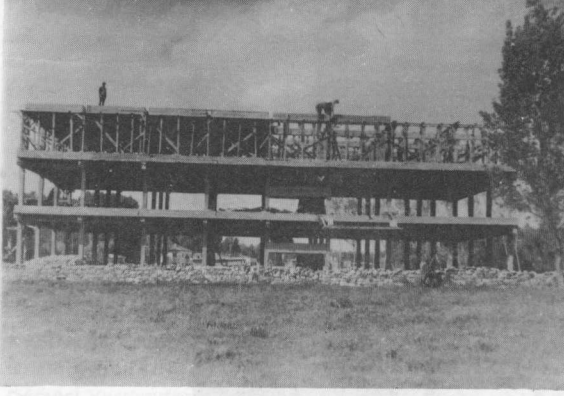
RESİM: 39
Sivas Vakıf Orta Öğretim
Öğrenci Yurdundan bir görünüş.

RESİM: 40
Tokat Vakıf Orta Öğretim
Öğrenci Yurdundan bir görünüş.

RESİM: 41
Yozgat Vakıf Orta
Öğretim Öğrenci Yurdundan
bir görünüş.

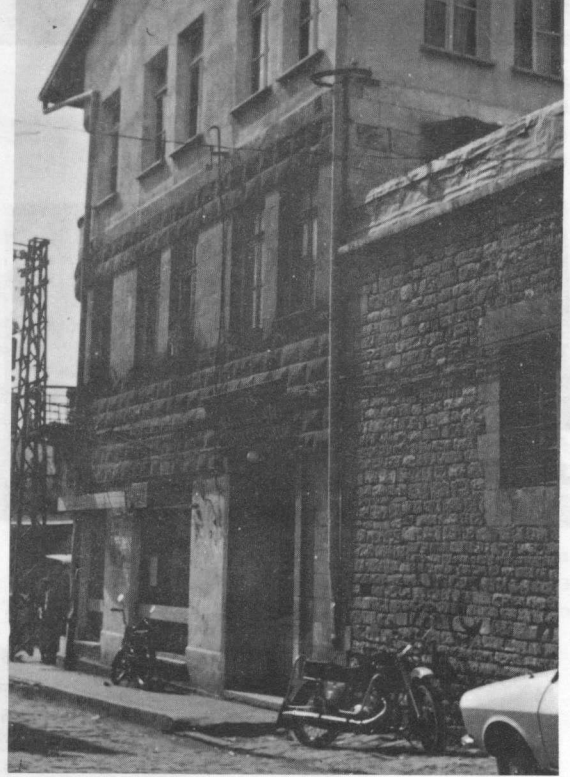
RESİM: 42/a
Niğde Vakıf Orta Öğrenim
öğrenci Yurdunun inşaat halı.

RESİM: 42/b
Niğde Vakıf Orta Öğrenim
öğrenci Yurdunun mütalâa salonu.

RESİM: 43/a
Kilis Vakıf Orta Öğrenim
öğrenci Yurdunun ön cephesi.

RESİM: 43/b
Kilis Vakıf Orta Öğrenim
öğrenci Yurdundan başka bir görünüş.

RESİM: 44
Malatya Vakıf Orta
öğrenim öğrenci
Yurdundan
bir görünüş.

RESİM: 45/a
Erzurum Vakıf Orta
öğretim Öğrenci Yurdundan
bir görünüş.

RESİM: 45/b
Erzurum Vakıf Orta Öğretim
öğrenci Yurdundan başka bir görünüş.

RESİM: 46
Bayburt Vakıf Orta Öğretim
öğrenci Yurdundan bir görünüş.

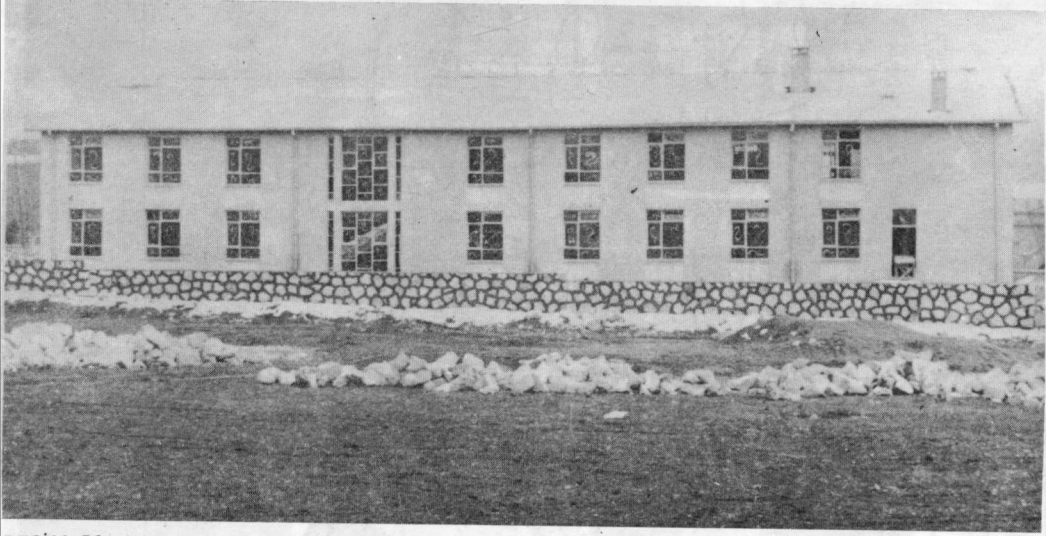
RESİM: 47
Erzincan Vakıf Orta
öğretim Öğrenci Yurdundan
bir görünüş.

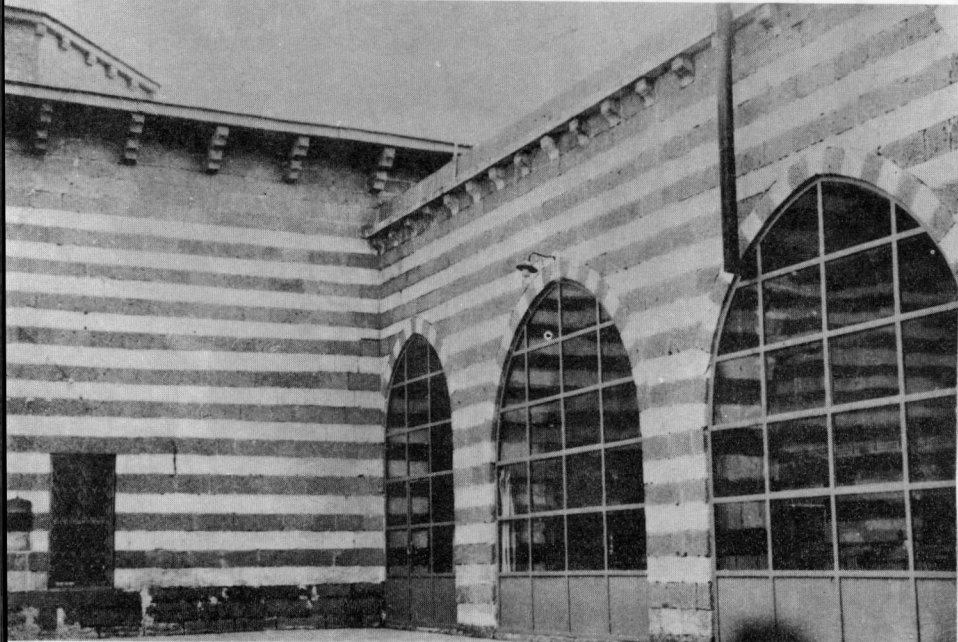
RESİM: 48
Giresun Vakıf Orta Öğrenim
Öğrenci Yurdundan bir görünüş.

RESİM: 50
Van Vakıf Orta Öğrenim
Öğrenci Yurdundan bir görünüş.

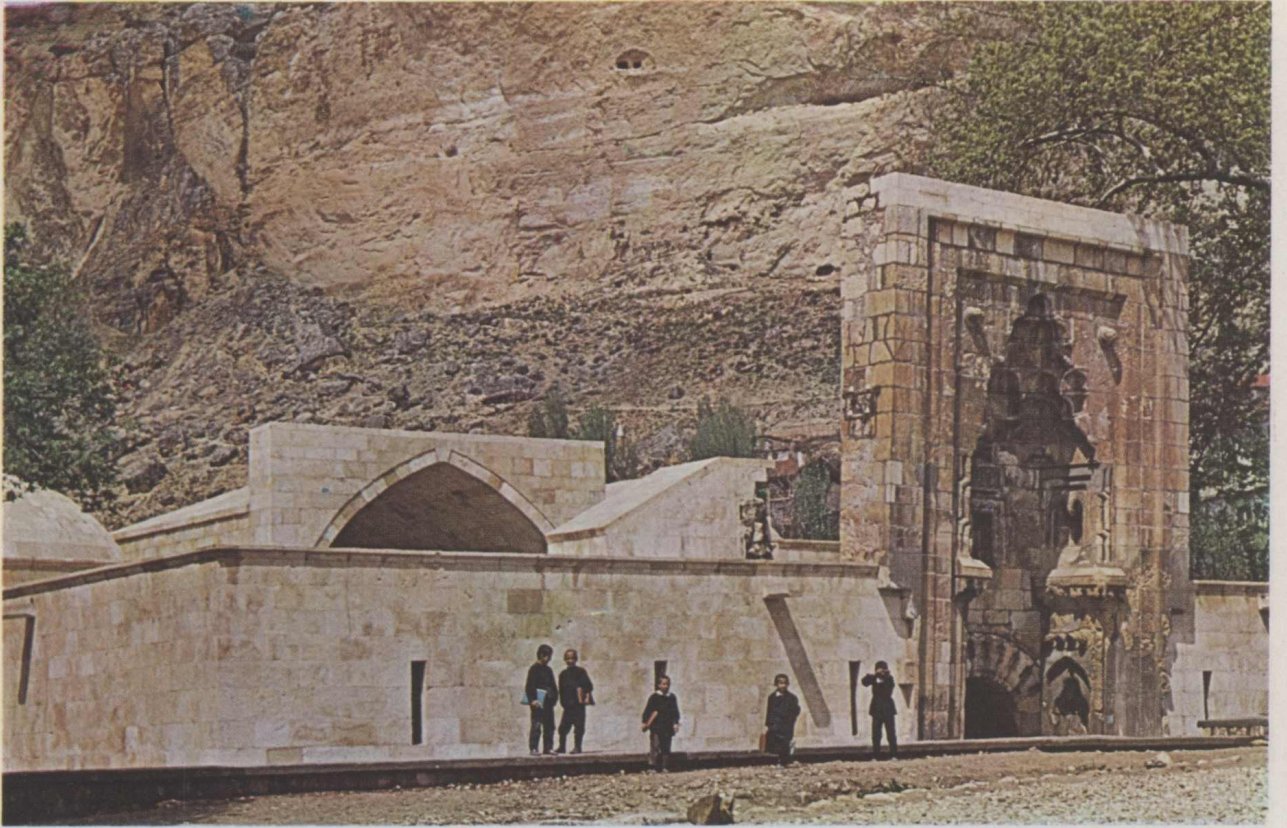
RESİM: 51
Siirt Vakıf Orta Öğrenim
Öğrenci Yurdundan bir görünüş.

RESİM: 49
Diyarbakır Vakıf
Orta Öğrenim Öğrenci
Yurdundan bir görünüş.

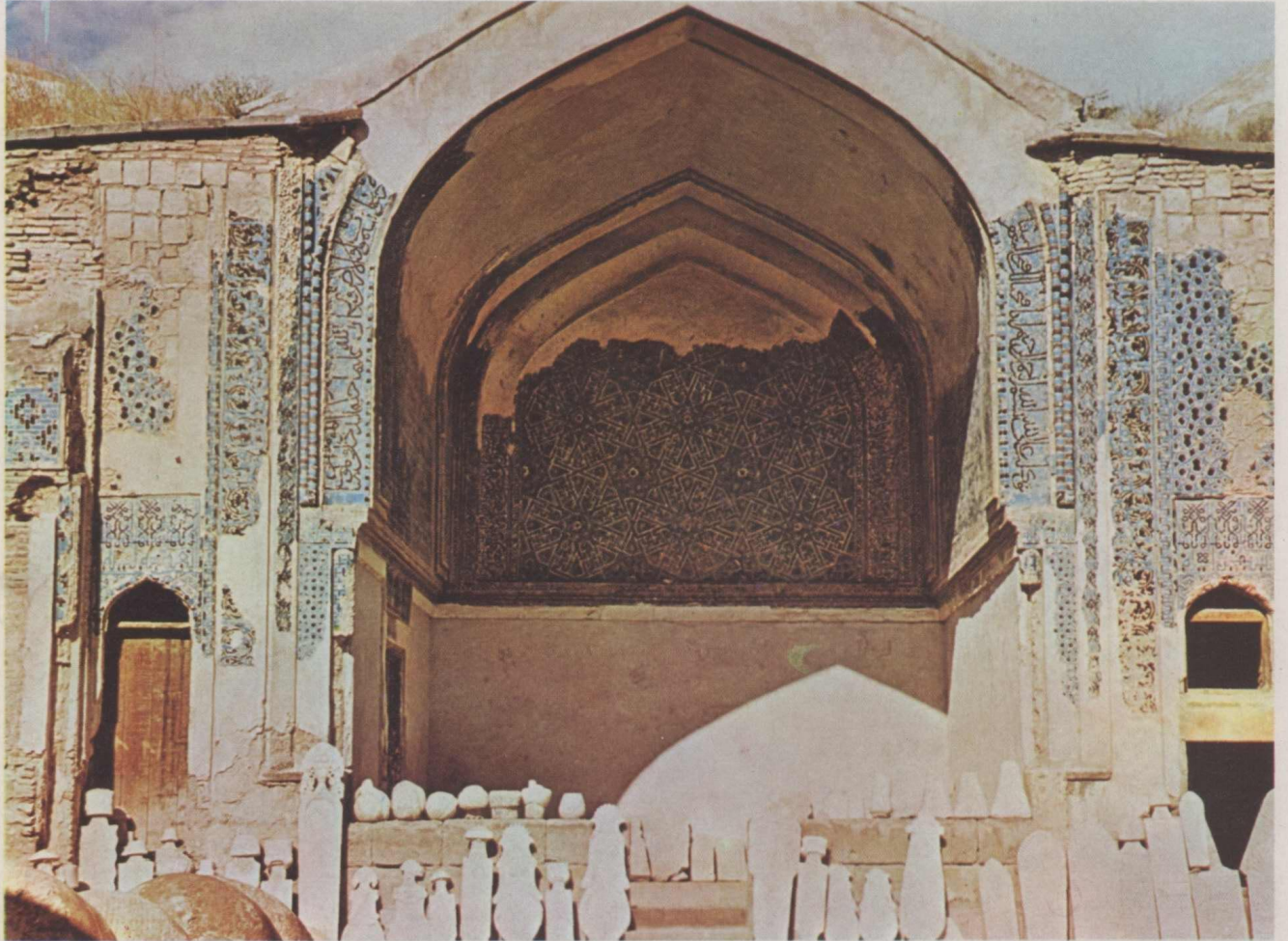

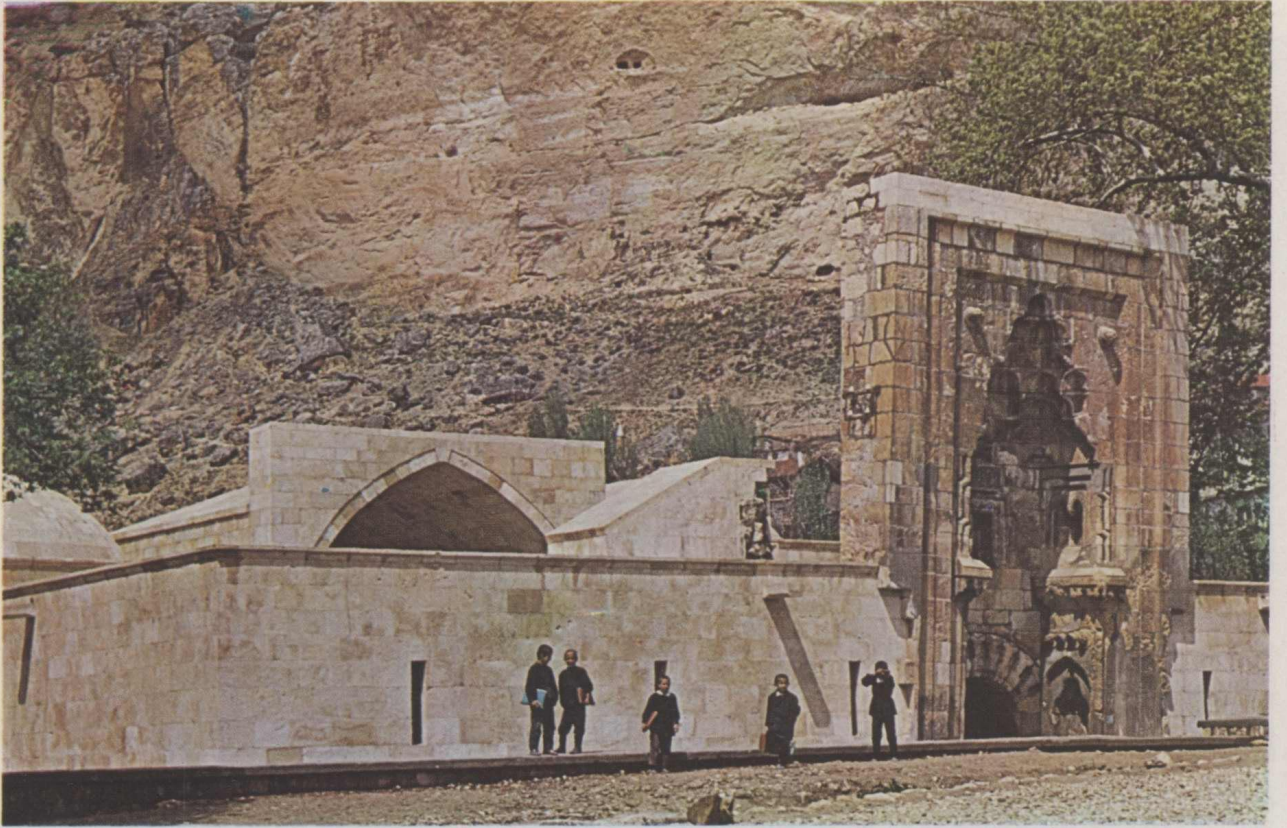
Sivas - Sahib Ata Medresesi (Gökmedrese)

Konya, Ermenek Emir Musa Medresesi (Tol Medrese)

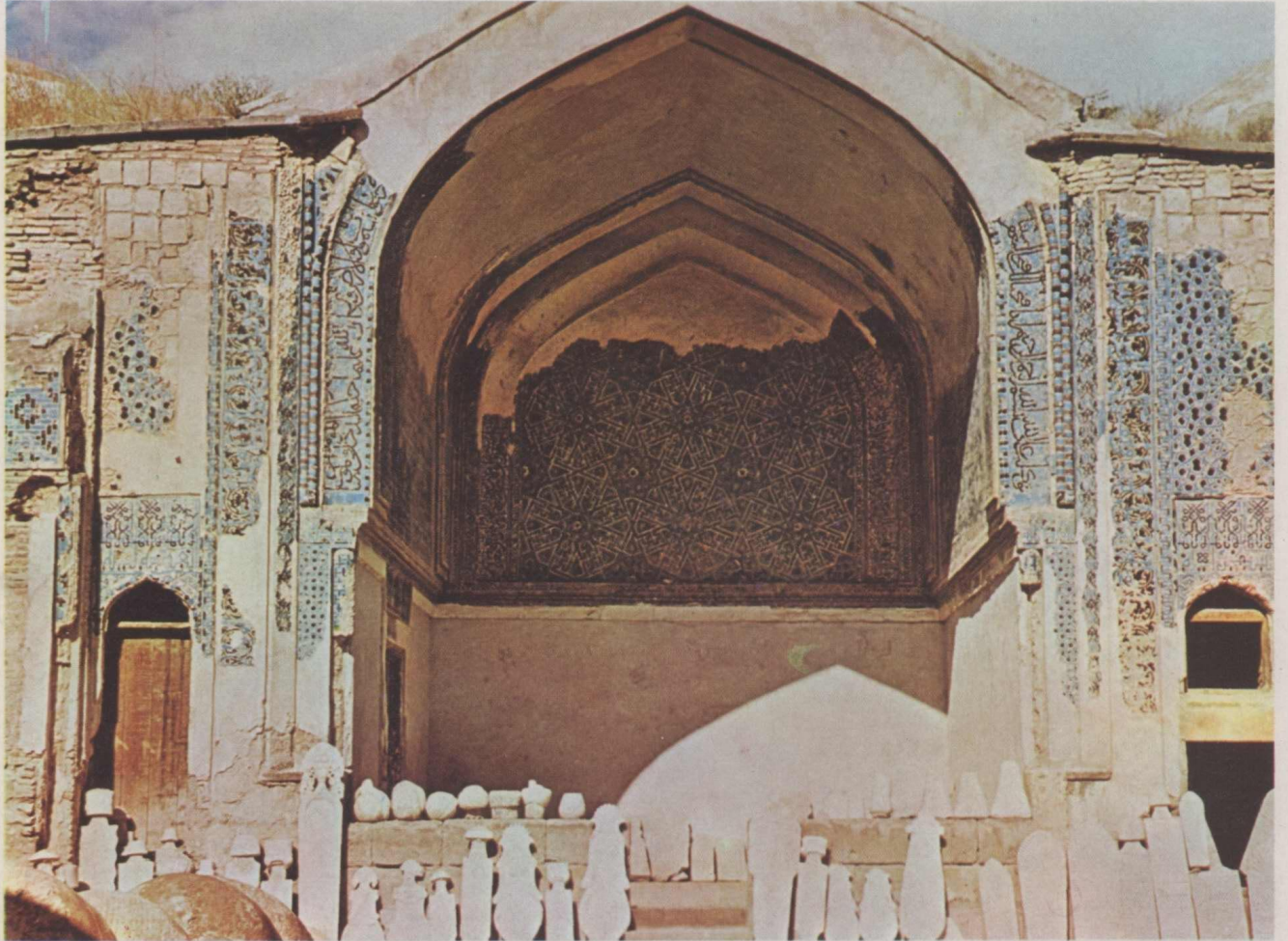
Tokat, Gökmedrese (Foto: İrfan Dönmez arşivinden)

Konya, Ermenek Emir Musa Medresesi (Tol Medrese)

Tokat, Gökmedrese (Foto: İrfan Dönmez arşivinden)

Konya, İnce Minareli Medrese. (Foto: İrfan Dönmez arşivinden)

Eskişehir, Seyidgazi, Seyyid Battal Gazi Külliyesi.

ERZURUM, ÇİFTE MINARELİ MEDRESE —
Hatuniye adıyla da anılan XIII. yüzyıl son çey-
reğine ait bu medreseye muhtelif akar vak-
fedilmiştir. 1971-1972 de onarılmıştır.

İstanbul
Üsküdar
Mihrimah
Sultan
Medresesi
ve Camii.

Muzafferüddin Barucidi (Buruciye) Medresesi.

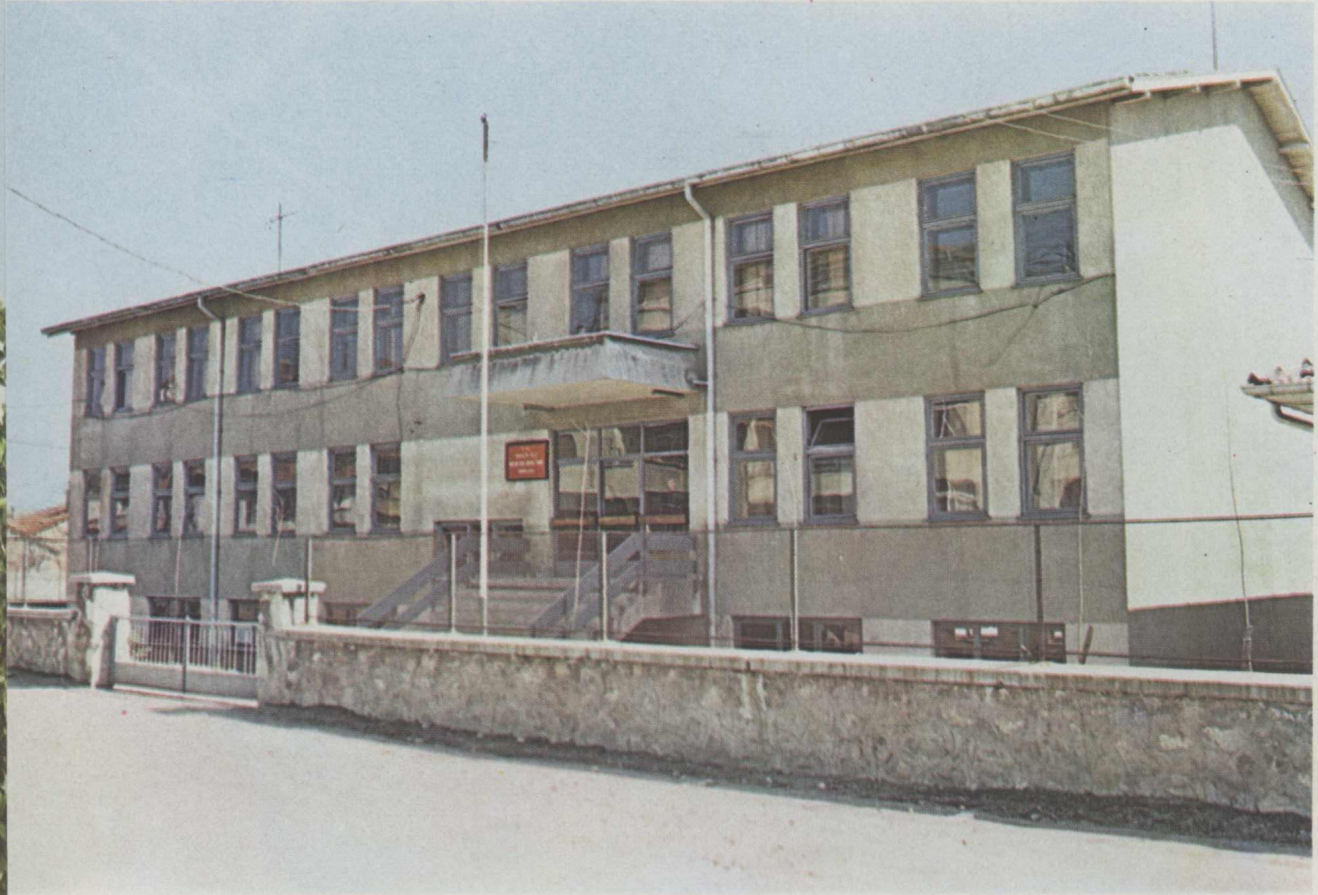

İstanbul Süleymaniye Camii ve Medresesi.

Konya, Karatay Medresesi. (Foto: İrfan Dönmez arşivinden)

Bolu Orta Öğretim Vakıf Öğrenci Yurdu.

Bolu
Ortaöğretim
Vakıf
Öğrenci
Yurdunda
öğrenciler
yemek
yerken.